

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

IV.

Drugega jutra je pozdravil dr. Osat Julko tako prijazno, da se mu je začudena nasmejala in ga pohvalila, kakšno lepo ovratnico da ima.

„Ali Vam ugaja?“

„Seveda. Kako lepo se Vam tudi poda!“ Še enkrat se je pogledal gospod Osat v zrcalo, potem pa odkorakal mladostno prožno po snežni cesti proti Logu voščit gospe Radičevi dobro jutro. Videti je bil tako dobre volje, da je gospa takoj porabila priliko in ga poprosila prispevka za božičnico ubogim otrokom. Brez vseh težav je odštel dr. Osat petdeset kron in žel tako prisrčno zahvalo, da bi jih dal še petdeset, če bi ga bila še prosila.

„Zdaj pa še nekaj, gospod doktor,“ je dejala in mu natočila likerja. „Proti našemu učitelju se kuje grd naklep.“

„Sem že čul, milostiva gospa,“ ji je segel v besedo Osat in pripovedoval, kar je bil slišal pri Berusu.

„Ampak to se vendar ne sme zvršiti!“ se je vnemala gospa. „Vaš gospodar Mrak je predsednik krajnega šolskega sveta. Poskrbite, gospod doktor, da se potegne on za našega prijatelja. Prav hvaležna Vam bom.“

„A jaz sem izvedel, da je Mrak sam tudi podpisal pritožbo.“

„To nič ne de. Kaj se vse podpiše, da se izkaže usluga, ki nič ne stane!“

Bogomir ni dolgo nič slutil, kaj da se snuje proti njemu. Izpolnoval je mirno svoje dolžnosti in se veselil napredovanja učencev v vednosti in lepem vedenju in skromnih, genljivih izrazov vdane hvaležnosti. Prijatelj kaplan Janez mu je čestital k lepim uspehom, sladkim sadovom vestnega truda, in mu želel, da bi res mogel vzgajati le z rahlimi pomočki.

„Lepa beseda dela čuda,“ je dejal, „in limonada je zdrava pijača. A časi je treba pelina, da se izboljša kri; in če se kdo pogreza, mu treba pomoliti palico ali ga pa prijete za lase.“

Bogomiru najljubši učenec je bil Julček. Usmiljenje in ljubezen sta se kar pulila v srcu za ljubega dečka, ki se je oklepal z ljubečo spoštljivostjo svojega učitelja in užil toliko lepega veselja ravno v šoli. Kadar kak součenec ni vedel kakšne stvari, sta se sporazumno spogledala Bogomir in Julček, ki mu je utripalo srce od hrepenenja, da bi pomagal in odgovoril, in kadar se mu je v priznanje nasmehnil učitelj, se je zaiskrilo dečku lepo oko in razširilo nežno lice in vroča hvaležnost mu je napolnila mlado srce. Krut in trdosrčen bi se bil zdel sam sebi Bogomir, če bi le osorno nagovoril rahločutno dete, ki se je prijokalo nekoč v šolo, ker je videlo, kako je udaril nadučitelj s šibo porednega paglavca. Kogar je pa rad imel Julček, temu je bil tudi oče Berus prijatelj, hvaležen prijatelj; saj je slutil, kdo je navadil Julčka, da tako lepo pozdravlja svojega očeta. Prej se je kar nekako sramoval pokazati svojo ljubezen; zdaj pa ni pozabil nikoli jutranjega pozdrava in zvečer je časi že v srajčici priteknel očetu voščit lahko noč, da ga je oče tiho ganjen objel, pritisnil k sebi in nesel na rokah v mehko posteljico in ga pokrnil s toplo odejo. Zatorej je tudi vabil naprej in naprej Berus Bogomira, naj se pelje z njim na lov ali pride zvečer v goste. Bogomir je obetal in odlašal, ne zaradi Danice; zakaj ker ni dobil nobenega odgovora na svoje pismo, na vsak pozdrav pa prijazno odzdravljenje, se ni čutil več zavezanega; ampak godba mu je puščala malo prostega časa. In tudi to polje mu je lepo rodilo. Kmalu se je ponašal ves Podlom s svojimi godci, in če bi se bilo glasovalo takrat, kdo da je najpriljubljenjši v vasi, bi bil dobil največ glasov Bogomir.

Toda med demokratičnimi ljudmi je priljubljenost nevarno razmerje, ki rodi rado blede zavist. Polagoma je začutil Bogomir neko tajno nasprotovanje, ujel tuintam kakšno neprijazno besedo in namigavanje, da se nekako pritožujejo ljudje; da jim preseda nova umetnost. Nadučitelj, ki ga je bila v začetku navdušila Bogomirova gorečnost, se je ohladil prvi, začel govoriti tako, da ni rekel ne tako, ne tako, ali pa se je umikal vprašanjem; a komaj pa je čutil nekaj nezadovoljnežev za hrptom, je že rad usekal po strani nepotrebno umetnost in smešil turško muziko. Bogomir se ni posebno čudil tem pojavom; saj je poznal ljudi toliko, da je vedel, da ne ustreže vsem nihče, naj počne kar hoče; tudi ni hrepenel po dvomni in sumni slavi, da nima prav nobenih nasprotnikov. A nikdar ne bi bil mislil Bogomir, da se bo skovala pritožba na oblastvo zaradi tega, ker

žrtvuje on svoj prosti čas in troši svoj denar za neobvezni pouk. „Kaj imam jaz od vsega tega!“ si je mislil malosrčen, ko je čul o zahrbtnih napadih. „Koliko prijetneje bi živel sam sebi! Šolska dolžnost po predpisih, in potem moj ves prosti čas! Če bi ga prespal, bi mi ne rekel nihče nič; če bi ga presedel v gostilnici, bi se zdelo vsem čisto naravno; če bi hodil na lov, na izlete, v vesele družbe, bi se ne zameril nikomur.“ Kaplan Janez ga je tolažil, češ, da ni napaden samo on, da obirajo tudi njega; a da ne mislijo ljudje tako hudo, kakor govorijo. „Preprost človek misli vedno bolje, nego govori; izobraženec pa govori lepše. Podpisi se pa dobe za vse, kar kdo hoče, samo če preveriš ljudi, da si ne bodo pripisali novih davkov.“

Pri Mraku pa so bile napihale Osatove besede hudih oblakov in naredile slabo vreme. Gospoda Berusa razmere so vznemirjale vso rodbino. Kako lepo je bilo Berusovo posestvo, koliko je bilo pri-gospodarjene gotovine, in kako prav bi prišlo vse to kakšnemu Mrakovemu sinu, kadar bi siromaka Julčka, kar bi bila zanj skoraj največja sreča, ljubi Bog k sebi vzel! Čemu naj bi se potem Berus še mučil z nehvaležnim gospodarstvom! Izgovori naj si dober užitek in primeren kot, sitnosti in skrbi pa naj prepusti bratu Marku, ki ga je vedno bratovsko ljubil! Doktor Osat pa jim je bil toliko dopovedal o nestanovitnosti in omahljivosti celo pametnih vdovcev, da jim je zmešal račune, ki so bili že sklenjeni in so se lepo ujemali.

„Nesreča nikoli ne počiva,“ je vzdihovala krčmarica proti svojemu možu, „in človek se res ne sme na nič zanesti.“

„Meni se je takoj sumna zdela vsa ta reč,“ je pritrdil mož. „Pogodba s to gospodično je sklenjena tako neumno, da nima Berus prav nobenega dobička, ona pa šestdeset do osemdeset goldinarjev čistih na mesec; a rajše več, ker vse tja dere. To je zakrivil dr. Poljak, ki se vtiče v vse stvari.“

„In Danica se že nosi kakor gospodinja, in vse se ji klanja spred in zad. Zakaj nisi posodil ti Megličevki, ko te je prosila, tistih petdeset goldinarjev, da bi se preselila v Ljubljano!“

„Kdo pa je slutil kaj takšnega!“ — Nesrečna sta se čutila Mrakova dva. Človek se nadeje v strahu in veselju toliko in toliko let, vidi takorekoč, kako se izpolnjuje tiha nada; zdaj naj pa razdere neumno naključje v enem hipu stavbo dolgih let! To je bridko, in potrpežljiv bi moral biti, kdor bi molče prenesel kaj takega. Mrakovi niso bili te volje.

„Hvala Bogu, da še ni zamujeno!“ je dejala žena. „Pomisli ti, kako bi se dala odvrniti nesreča!“

„Saj mislim že cel teden,“ se je jezil Mrak. „Govoril sem tudi z gospodom župnikom in omenil,

kako hudobni da so ljudje in da že brusijo jezike, meni pa da je samo za dobro ime svojega brata. A namuzal se mi je gospod tako strupeno in pogledal me tako predirljivo, da me je bilo naravnost sram, in ko me je še potolažil, da ni dobro ime ljubega brata v nobeni nevarnosti, sem šel poparjen kakor od izpovednice.“

„Oh, da,“ je vzdihnila žena. „Gospodje pač radi zahtevajo uslug, a ne izkazujejo jih radi. Materi bom ponudila sto goldinarjev na posodo, če se hoče preseliti z rodbino v Ljubljano.“

„In če bo tako neumna, da sprejme, jo bom dal jaz na občinske stroške odpeljati in zapreti v blaznico.“

„Pa ti povej, če veš kaj boljšega. Jaz sem rekla, da naj jo vzame novi učitelj, da bo mir.“

„Kar poroči ju!“

„Kako, če ga hočeš ti spraviti stran in si tudi podpisal tisto neumno pritožbo! Kaj pa nam mar, če gode učitelj pri Radičevki! Saj nam ni treba plesati za njim.“

Konrad pa je spremljal tisti čas Julko proti domu in netil sveti ogenj narodnega navdušenja v njenem mrzlem srcu.

„Kaj prigovarjate vedno meni, gospod Konrad!“ je dejala prevzetna deklica. „Pojdite enkrat nad Miro, da se ona blagovoli nekoliko žrtvovati. Toda vedno je tako: petje, igranje, deklamovanje zadene mene; kadar pa se prične ples, nastane krog Betke in Mire direndaj; jaz pa sedim, če nočem plesati s kmet-skimi fantini. Hvala lepa! Ali nisem na Vodnikovem plesu lani presedela vso drugo četverko? Kaj se to pravi! Veselica se je vršila v naši dvorani; jaz pa sedela! To se pravi norce briti z narodno stvarjo.“

„Gospodična, saj veste, da to ni moja krivda,“ se je opravičeval Konrad in jo ustavljal pred hišo. „A jaz ne morem biti povsod, in kjer ni mene, gre vse navzkriž. Nič več se ne sme zgoditi kaj takšnega. Jaz sem pač mislil, da Vas bo zabaval ves večer gospod adjunkt.“

„Ah, gospod adjunkt!“ se je razčemerila deklica in stopila v vežo in za njo Konrad. „Enkrat je tukaj, enkrat tam, ves vihrav. Jaz sem se že res naveličala. Na Slovenskem ni mnogo deklet, ki bi bile toliko storile za narodno stvar kolikor jaz. Prodajala sem šopke, razglednice, svetinjice, raznašala šaljivo pošto in največ sem vedno nabrala jaz; po novinah pa se je imenovalo moje ime na zadnjem mestu ali pa celo ne; o Betki in Miri so se pisale cele litanije.“

„Pomislite, gospodična,“ jo je zadrževal Konrad in prijel za kljuko, „lansko leto smo imeli tri veselice; letos vendar ne smemo zaostati. Sram bi nas moralo biti pred vsem svetom. Toliko inteligence

imamo, toliko dražestnih, narodnih gospodičen; a nesrečna nesloga in bleda zavist, ki je razdrila velikomoravsko državo, razdejala srbsko carstvo, uničila slavno Poljsko, ta naj se torej razrase tudi med nami kakor bohoten plevel in zamori žitno polje! Ne, stokrat ne!“ Tako sta stopila v sobo, Julka naprej, Konrad tik za njo. Svarilni zgledi iz slovanske zgodovine so bili že nekoliko pretresli razžaljeno Julkino srce; a po nesreči sta bila v sobi oba Mraka, zatopljena v neprijetne misli, ozlovoljena, da se je prekinilo važno posvetovanje.

Mrak se je takoj vteknil v pogovor mlade dvojice in povedal Konradu naravnost, da se Julka ta mesec ne more pečati z narodnim delom, ker ima drugega potrebnejšega preveč. „K Berusu pojdite navduševati,“ je pristavila žena, „k Berusu!“

„Saj res,“ je dejala Julka. „Zakaj pa ne pôje Vaša sestra?“

„Ker ne utegne; ima preveč dela.“

„Jaz seveda ga nimam in jaz naj utegnem!“ mu je oponesla Julka. Žalosten se je obrnil Konrad k oknu in zrl molče v enolično snežno ravan, iz katere so štrlela mrtva debla z golimi vejami. Inako se mu je storilo, ko je premišljeval, kako malo idealnega čuvstvovanja navdaja celo nežna ženska srca. Oj, da bi prodrli skoz težke oblake gorki žarki in raztopili mrtvi led!

V sobo je priropotal fant z velikanskim trobilom krog pleč, in za njim je vstopil dr. Osat, ki se je vračal od gospe Radičeve, goreč in odločen, da ustreže gospe in se potegne za Bogomira.

„Kaj pa ti?“ je nagovoril Mrak fanta, ki si je odkaval ob bangar snežene škornje.

„Novi učitelj me pošilja,“ je dejal godec. „Vajo bi morali imeti; a nadučitelj je zaklenil sobo, češ, da ne bomo več godli v šoli.“

Nadučitelj je bil namreč takoj, ko se je bila odposlala pritožba, ustrezajoč takorekoč javnemu mnenju, zaprl učilnico ukaželjnim godcem.

„No, ta je pa lepa,“ se je postavil takoj dr. Osat. „To je čisto nova vera. Učitelj naj bo hvalen, da se hočejo odrasli ljudje še učiti v šoli; ne da bi jim zaklepal vrata!“ Prijel je Mraka za ramo, poklical še ženo in jima razložil, kako hočejo nekateri pregnati novega učitelja, češ, da bo vzgojil v Podlomu same godce.

Mrak je nekoliko zardel in zakašljaj, Mrakova žena pa je odločila: „Novi učitelj ostane tukaj.“ Mož je začel govoriti o nekaki pritožbi, ki jo je menda podpisal tudi on.

„Ker niste bili dobro poučeni,“ ga je ustavil Osat. „Preslepili so Vas, ker Vam niso povedali, kaj da lahko nastane iz vsega tega. Potem pa, ali je Vas kaj vprašal nadučitelj, ko je zaklenil šolo?“

„Nič.“

„Ali je šola njegova?“

„Kako bo njegova! Naša je. Mi smo jo zidali in še vedno plačujemo naklade zanjo.“

„Torej, če ravna on po svoji glavi, kaj bi se Vi vlekli zanj! Prekličite svojo besedo! Zdaj so razmere drugačne. On misli, da Vas ima že popolnoma v pesteh.“

„Ampak se moti. Ti, Jože, greš nazaj v šolo in reci, če ne dá nadučitelj takoj ključa, da pridem jaz sam ponj.“

„Oh, Janez, pojdi rajši ti sam,“ je dejala žena svojemu možu. „Kaj bo fant, ki ne bo znal povedati! Ti mu dopovej, da si ti načelnik krajnega šolskega sveta in čigava da je šola!“ Razjarjen je ogrnil Mrak suktno in vzel palico, in šla sta z Jožetom po vasi; Mrak je nekoliko robantil, Jože zdaj-pazdaj zatrobil na svoje orjaško trobilo, in stala sta pred šolo. Tu se je vnela glasna razprava, čigava da je pravzaprav šola in če jo sme nadučitelj svojevoljno zapreti. Nadučitelj je očital Mraku nedoslednost, ta onemu svojeglavnost, ki hoče celo krajnemu šolskemu svetu kljubovati. Konec je bil, da je preklical Mrak svoj podpis in izročil nadučitelj svoj ključ. Oblastno je odprl načelnik krajnega šolskega sveta učilnico in klical godce: „Le noter, fantje, in trobite, kolikor morete in kar se dá! Nadučitelja se ni treba nič bati. Če vam bo še nagajal, pridite k meni; jaz ga bom naučil.“

Še tisti dan se je sestavila prošnja do šolskega oblastva, da naj še ostane učitelj Bogomir Janež, ki je vesten in dober učitelj, ki se briga tudi za umetnost in uživa spoštovanje in ljubezen vsega kraja. Prvi je podpisal prošnjo Mrak in za njim drugi njemu na ljubo. „Godba je le godba,“ je dejal ta in oni; „in zakaj ne bi godli ljudje, če se jim ljubi!“

Proti večeru pa je obiskala Mrakova mamka svaka Berusa, ki je slonel v fotelju in držal nogo, gorko zavito, na blazini in prebiral novine. Pred seboj je imel steklenico semičana, v ustih dolgo pipo.

„Kako ti je, Martin?“ je vprašala obiskovalka sočutno. „Prinesla sem ti nekaj peciva in praženih jabolk.“

„Čemu, čemu, draga moja!“ je dejal Berus in ji natočil vina. „Saj veš, da ne maram za pecivo. Ampak ta vražja noga me zopet ščiplje, ker se obrača veter na jug; kakor hitro potegne sever ali krivec, bo bolje.“

„Nobene prave postrežbe nimaš, Martin.“

„Vse, kar želim, imam; zdravja mi pa še Poljak ne more dati.“

„Kje je pa Julček?“

„Pri Megličevih. Temu se še nikoli ni tako dobro godilo. Ves ljubi dan se igra z Anico. No, jaz mu privoščim.“

„Kako ga moreš izročati tujim ljudem! K nam naj pride in pri nas naj ostane čez dan, ker se ti ne moreš ukvarjati z njim.“

„Naj gre, če se mu ljubi. A ne bo hotel. Otrok se ne meni za sorodnike; vpraša samo, kdo da ga ima rad.“

„Oh, Martin, kar inako se mi stori, kadar stopim v tvojo hišo. Tujci ti gospodarijo in gospodinjijo, ti pa živiš kakor ubog zakotnik.“

„Imenitno se mi godi, ljuba moja, in ni me treba nič milovati. In čemu naj bi se trudil po nepotrebnem, to te vprašam. Jaz imam dosti, in Julček je preskrbljen; meni se ne godi slabo in njemu se bo godilo dobro, četudi ne prime nikoli za nobeno delo.“

„Toda, dragi moj, tak obrt, tako lepo vpeljan, se ne opusti kar tako. Čast zahteva, da ga držimo, kakor smo ga prevzeli, od roda do roda.“

„Saj ga prevzame Julček, kadar doraste.“

„Toda kakšno bo prevzel! To je, kakor če daš polje v najem: dobro obdelano, rodovitno si izročil; nazaj dobiš pusto in izžeto. Najemnik je najemnik. Zakaj nisi nama prej nič povedal, da bi se bili posvetovali skupaj! Saj bi bila Julka tudi lahko prevzela gostilnico. Kako si se prenaglil!“

„Oh, pusti vendar tudi revežem košček kruha!“

„Saj jim ga privoščim, Martin; a skrbeti moramo vendar najprej za svoje, za svojo rodbino, za žlahto; ti so nam najbližji, ki nam jih je dal sam Bog. Prej sem prihajala k tebi kakor domov, zdaj kakor med tujce: to me gleda in meri z očmi, češ, kaj ima opraviti tukaj ta ženska. To nas žali, Martin, to boli. Saj je Janez vendar tvoj brat; a po pravici ti povem, da zastoče, če vzameva v misel, kako je zdaj pri vas. Res, da ne govori o tem, ker je premoški, ampak k srcu si žene, in ni prav, Martin, kar se je zgodilo; ni prav.“

„Če ni prav, se pa spremeni; pogodba je sklenjena samo za pol leta. Poljak jo je hotel imeti vsaj za eno leto; a jaz sem se uprl, ker se res lahko veliko izpremeni v pol leta.“

„Oh, Poljak,“ je kimala Mrakovka, „tega je treba poznati. Zdravi te naprej in naprej, in kaj ti pomaga. Enega zdravnika in enega lekarnarja vzdržuješ že samo ti. Ljudje so nam nevoščljivi, ker imamo še nekaj krajcarjev in živimo, kakor se spodobi.“

Nad Danico pa je bila prišla Julka, češ, da ji je sedaj dvojna tovarišica. Hodila je za njo in iztikala po kleti, po kuhinji, po sobah, premeknila to, premeknila ono in povpraševala, koliko da iztoči,

kakšni gostje da prihajajo, kaj da počno, o čem se razgovarjajo in dokle da ostajajo. „Novi učitelj pride gotovo vsak dan dvakrat.“

„Še nikoli ga ni bilo.“

„Kako lažeš, Danica!“

„Če ti rečem.“

„Ni mogoče, ni mogoče. Saj vendar vse govori, da —“ prijela jo je za glavo in ji začela šepetati na uho in hehetati in žugati. „O ti, kako tajiš!“

„Jaz ne vem nič,“ se je branila Danica nejevoljna.

„Edina tujka v Jeruzalemu. Toda meni ne utajiš; jaz vem, kar vem. Sama sem prijela gospoda Janeža na kratko, da se mi ni mogel izviti. Ves je bil zmeden in rdeč čez ušesa.“ Danici je presedalo prazno govorjenje, a ni se mogla odkrižati vsiljive prijateljice, ki je hotela tudi še natančno vedeti, kako da živi stric Berus, če se kaj briga za gospodarstvo, če hodi zvečer v družčino, če je prijazen z njo ali siten. „Jaz bom prišla vsak dan k tebi, Danica,“ je dejala, „da se malo pomeniva. Kdaj pa prihaja navadno gospod adjunkt?“

Prišla je po stopnicah doli Mrakovka, ponosna in nejevoljna. „Danica, ti si pa dobro ogrenila,“ je dejala, „terno si zadela. Seveda, mlada gospodinja in star gospodar. Ampak, kaj sem ti hotela povedati. Na posódo, na opravo moraš bolje paziti. Glej škaf tam, ki se bo razsušil! Sklede morajo biti zložene tako, da se odtekajo. Oh, ko sem bila jaz mlada, kako hudi bi bili moja mati, če bi bilo količkaj razmetano in razvlečeno po sobah! Za posli je treba vedno hoditi, drugač se hitro naredi škoda — seveda ne tvoja.“

„Čigava pa?“ jo je ustavila Danica. „Nič se ne bojte! Kar se pobije in polomi, to je vse moja škoda.“

„Tembolj moraš paziti. — Oh, Julček, pojdi no k meni, revček, ubožec, pojdi k teti! Vidiš, kaj sem ti prinesla?“ Izvlekla je iz žepa rožičev in jih ponujala dečku, ki se ni posebno rad bližal. „Oh, kako si zapuščen! Ali ti je že kaj dolg čas?“

„Nič, teta,“ je dejal Julček.

„Vidiš! Zakaj pa ne prideš k nam v vas, da bi se igrala s Pavlom?“

Oddehnila si je Danica, ko sta se poslovili milostno prijazno mati in hči in si ogledovali samo še hlev in dvorišče, če je tod vse v redu. Spoznala je, da je dobila novih nasprotnikov, ki ji bodo po svoje grenili življenje, ker se ji godi bolje nego navadni dekli, in ji izkušali odjesti prisluženi kruh, ker ni ovsen; a ni je bila volja prenašati krivice in sitnosti; vsaj tega pol leta ne. Potem pa — oh, če bi se vendar potrudil Konrad, da bi ne bilo treba materi potrošiti zanj vseh dohodkov!

„Danica!“ je vstopil Konrad in jo prijel za roko, „lepo te prosim, ne odbij mi prošnje! Julka je rekla, da bo hodila pet samo tedaj, če prideš ti. Pridi vendar! Saj te nadomestuje za tiste ure mama.“

„Kdor ima dela in skrbi, se mu ne ljubi peti in igrati,“ ga je zavrnila.

„Kako navdušena si časi pela: Sem slovenska deklica: zdaj pa si trda in mrzla.“

„In tvoja navdušenost, Konrad, je zapravljanje časa in denarja. Kmet naj se navdušuje za svoje delo, vojak za svoj stan, dijak za učenje; vse drugo je slamnat ogenj. Ali je pametno, če prepeva polje-delec po gostilnicah domorodne pesmi, doma pa mu strada živina in zarašča njive plevel! Če izginemo danes vsi Slovenci s tega sveta, vendar se ne bo moglo reči, da smo izginili, ker smo prirejali premalo veselice. Polovico gradiva našim novinam podajajo veselice in slavnosti.“

„Oh, Danica, če bi ti vedela, koliko požrtvovalnega dela tiči ravno v teh slavnostih!“

„Kaj bi ne vedela! Saj čutim sama na svojem telesu in vsa naša družina, in bojim se, da boš čutil tudi ti vse žive dni. Toda jaz se ne utegnem več razgovarjati; pripravljat grem večerjo, moje narodno delo, ki preživlja eno celo narodno rodbino.“

„Oh, sebično koristolovje!“ je vzdihnil sam pri sebi Konrad, ki se je spominjal, kako navdušena je bila sestra v prejšnjih časih za sveto stvar, kako je gorela za vzvišene ideje. Zdaj pa ji ni drugega na mislih nego pridobivanje denarja, češčenje ničemurnega mamona. Žalostno! A da bi vsaj kaj žrtvovala od tega denarja v narodne namene! A ne bo, ne bo. Vsa je prevzeta od pohlepne grabežljivosti. Oj mladina, mladina, kam ploveš! V prejšnjih žalostnih časih je vzdržavala narod vsaj nada boljše bodočnosti, sušile so se in odpadale le stare veje; zdaj pa razjeda črv sebičnosti že mladike in brstje. Jed in pijača ideal možem in mladeničem, ničemurnost in lahkoživnost ženam in dekletom, igranje otrokom, oh, kje je kaj prostora narodnemu navdušenju! Zima v naravi, zima v človeških srcih, in ob tem mrazu naj živi in se okrepi ubogi, zapuščeni, prezirani narod.

Toda samo slabiče plaši ovira. Konrad ni obupal. Še je Milka na moji strani, si je mislil; a loteval se ga je že dvom; je-li njena domoljubna ljubezen popolnoma nesebična. O Julki in Miri še govoriti ni. Novi učitelj je vendar prefriganec. Adjunkta je bil naprosil, da mu hodi na kor pet, Julka in Mira sta pa prišli sami za njim. Takšen je mladi svet, in potlej naj se reši mili nam narod. O ženske, ženske! Ako ljubi v resnici katera mladenka pravega rodoljuba, zakaj ga ljubi? Zaradi njegovega in svojega rodoljubja? Oh kako pa! Zato, ker je adjunkt,

odvetnik ali posestnik, ker ima pisano uniformo in mehke brke. Teh postranskih priteklin se oklepa ljubezen. Rodoljubje samo na sebi, čisto, brez gmotne primesi, to je ženskam pena, prazen nič. Zatorej ječi toliko pristnih rodoljubov v nesrečnih zakonih. Danica pa se vleče kakor branjevka za vsak krajcar, noče nič prispevati, nič posoditi. Oh, kako žalosten je rodoljub, ki nima denarja!

Oče Mrak pa je slavil naprej svojo zmago nad nadučiteljem, prihajati je začel kakor nekak nadzornik h glasbenim vajam in občeval s sumno priznostjo z Bogomirom. „Le pritisnite, fantje!“ je navduševal godce. „Stena se mora tresti in opeka leteti s strehe.“ In kakor kapelnik jim je dajal znamenja in mahal z rokami, in godci, ki niso prizanašali ne ušesom ne pljučem, so godli kakor za sodnji dan.

Bogomiru ni bil po volji novi kapelnik, a odgnati ga ni mogel in vedel ni, ali naj bi se jezil ali smejal.

„Bomo pa še drugič poskusili,“ je sklenil vajo nekega dne, ko so ga že bolela ušesa in je uvidel, da se ne bodo naučili godci nič. Gosli se izkaze, si je mislil, trobila se pokvarijo, če jih dobi šušmar v roke; kaj bi se ne izkazili godci!

„Zdaj, gospod učitelj, greste pa z menoj,“ je odločil Mrak.

Bogomiru ni pomagalo izgovarjanje in obotavljanje nič; šla sta.

„Kam pa me peljete?“ se je zavzel Bogomir, ko je krenil Mrak na pot, ki ni držala proti njegovemu domu.

„I kam že? K Berusu,“ je dejal Mrak in prijel tovariša pod pazduho, da bi pokazal ljudem, kakšna prijatelja da sta, in pa, da mu ne bi ušel.

„Jaz ne grem, oče Mrak,“ se je branil Bogomir. „Še nikoli nisem bil tam.“

„Ravno zaradi tega greva skupaj. Brat je že razžaljen, ker ne pridete nikdar k njemu, dasi Vas je vabil že tolikrat in Vas ima skoraj rajši ko svojega semičana. Mladi Berus je pa ves zaljubljen v Vas.“

Prijetna in neprijetna čuvstva so se vrstila in menjavala in mešala v Bogomirovem srcu, ko je hočeš nočeš korakal z Mrakom proti Berusu. Preverjal se je, da je odlašal zadosti dolgo in da se dalje ne more izgovarjati. Da se pa ne vsiljuje, je dokazoval spremljevalec. Delal se je zatorej ravnodušnega in mirnega in se trudil nastopiti naravno in moško. Zavest nesigurnosti je neprijetna in kazi zabavo. Enkrat mora biti konec sitnega ogibanja, si je mislil odločno, in kaj se mi more zgoditi! In res se mu ni zgodilo nič hudega. Zavzela se je Danica bolj nad Mrakom, pozdravila je prijazneje Bogomira,

ki je takoj razodel, proti svoji volji, da se mu zdi Danica še brhkejša; iz drobne vijolice se je razvijala živobojna roža, ki se ponosno ozira po zelenem vrtu.

„Semičana, Danica, semičana! Kje pa je Berus?“ je klical Mrak, hodil trdo po sobi gori in doli, vzela iz zrcala novine in pisma, navil stensko uro in sedel moško za mizo.

„Še vedno je v sobi,“ je dejala Danica in šla po vina.

„Ho, Julček, pojdi sem k stricu!“ je vabil Mrak dečka, ki je pogledal skoz polodprta vrata. In Julček se je približal, se smehljaj in zardeval v zadregi, koga bi prej pozdravil, ali strica ali učitelja.

„Koga imaš rajši, Julček, ali strica ali gospoda učitelja?“ je izpraševal Mrak, in deček je bistro pogledal zdaj tega, zdaj onega, pobesil oči in dejal tiho: „Oba.“

„Oj ti navihanec!“

„Julček, ti si moj fant. Kdaj se bova začela učiti gosti?“ je dejal učitelj in mu pogladil mehke lase.

„Jaz bi se že zdaj rad učil,“ je dejal deček; „pa pravijo, da je še prezgodaj.“

„In kakšno orodje si izbereš, Julček?“

„Veliko trobento.“

„To se razume. Ta kaj zaleže.“ Julček je zbežal zopet k svojim igram, Mrak in Bogomir pa sta pila in se razgovarjala o važnih in nevažnih rečeh, in vedno je spravljal Mrak Danico z najrazličnejšimi vprašanji v razgovor.

„Koline imate prav dobre,“ jo je pohvalil. „Ali ste klali doma?“

„Kaj pa mislite!“ se je ponesla Danica. „Kolin vendar ne bomo kupovali.“

„Sosed Racmann je tudi klal.“

„Nekaj cviljenja je bilo slišati.“

„Če ni bilo otročje,“ je dejal Mrak. „Veste, gospod učitelj, ta Racman je nekak mrzel mesar. Če se kje kaj ponesreči, pokupi on; otroci morajo pa cviliti, kadar kolje. — Danica, ti pa prinesi še eno kupico!“ — Ko jo je prinesla, je natočil in posadil Danico zraven sebe. „Da bomo prijateljsko trčili, ker se imamo vsi radi.“

Potem je začel hvaliti Bogomira, kak izboren učitelj da je, kak umetnik in kako priljubljen pri vseh ljudeh.

„Jenjajte, gospod Mrak!“ je branil Bogomir, ki mu je bila hvala nadležna; tudi je zapazil, kako se je namuzala poslušalka. Danica pa je dobrohotno privoščila zadrego mlademu učitelju in moško trčila ob njegov kozarec, ko mu je napil navdušeni oče Mrak.

Komaj si je oddehnil Bogomir, je začel Mrak hvaliti Danico, kako čedna in pridna in razumna da

je. Muzal bi se bil sedaj lahko Bogomir; toda bal se je zamere in pritrjeval na tihem besedam. Danica je vstala od mize; a pridržaval jo je Mrak, ki je pil zdaj na njeno zdravje.

„Zdaj moram pa v kuhinjo,“ se je odpravljala.

„Še na moje zdravje se mora piti,“ je vpil Mrak, in vstali so vsi trije; „jaz sem ga bolj potreben, ker sem star. Vidva sta pa mlada in se imata rada, kakor ustvarjena eden za drugega. Gospod učitelj, podajte ji roko!“ In zgrabil je Bogomira in Danico za roki; a ona se mu je iztrgala in zbežala. Bogomir pa je posadil moža zopet na stol in mu prigovarjal prijazno, potem resneje in nazadnje prav odločno, da naj miruje. A mož se ni dal pomiriti, ampak gonil vedno svojo in vstajal kakor možiceljvstajač, da ga je Bogomir komaj sproti tlačil na sedež.

„Nekoliko preveč ga imava nocoj,“ je dejal Bogomir; „oditi bo treba.“

„Če ga imate Vi preveč, ki ga niste vajeni,“ je odvrnil Mrak; „jaz ga še nimam. He, še en liter!“

„Jaz ne pijem več.“

„Bom pa jaz,“ je udaril Mrak ob mizo.

„Nocoj si pa dobre volje,“ se je prismejal Berus ob palici v sobo, „gospod učitelj, veseli me, da ste vendar enkrat prišli k meni. Pa vendar še ne greste!“

„Kaj pa ti, Martin! Ali si prikrevljal?“ je govoril Mrak in klical pit. Bogomir pa se je poslavljajal z obljubo, da pride kmalu zopet; a zdaj da mora še plačati.

„Bog ne daj!“ je dejal Berus. „Plačal bo Mrak; sicer mu vzamem klobuk. Saj je skoraj sam on pil, kakor se vidi in sliši.“

Bogomir je prihitel za Danico. „Prav neljubo mi je,“ je dejal, „da se je kaj takšnega pripetilo nocoj.“

„Saj niste Vi nič zakrivili,“ ga je potolažila.

„Ali ste mi kaj zamerili?“

„Oh, nič. Takšnih gostov pa, kakor je nocoj Mrak, sem imela že več. Vam je bilo gotovo mučno, poslušati neumne besede,“ je dejala in ga pogledala po strani.

„Mučno, seveda,“ je jecal Bogomir, „ker se mi je zdelo, da je Vam mučno. Sicer in drugače, gospodična, to se pravi, da mi nikar ne zamerite.“

„Pridite še katerikrat,“ mu je podala roko, „čeprav ne v takšni družbi.“

Bogomir je šel, nekoliko pomirjen, nekoliko vznemirjen in ne tako hud na Mraka, kakor bi bila zaslužila njegova sitnost. Če mu Danica ni zamerila, si je mislil, zakaj bi mu jaz! Pred očmi pa mu je stala še vedno Danica, kako se mu je hudomušno muzala, in Danica, sama v zadregi, Danica gospodinja in Danica v družbi; in kakor je rasla ona v njegovih mislih, tako se je manjšal sam in njegova

služba in njegova plača. Oh, škoda! je vzdihnil nehotote in nekoliko pomislil; a kmalu se je zdramil in si začel preganjati nepotrebne misli, ki samo zadovoljnost kradejo človeku. Na popolnoma realna tla pa ga je postavil šele uradni dopis, ki ga je čakal doma in ki je z mnogimi besedami priznaval, kako vsega priporočila vredno da je gojiti tudi lepe umetnosti poleg drugih predmetov, ki so kmetu potrebnejši in koristnejši, in poleg prirejanja roditeljskih večerov, katerim posvečuje po vsej pravici učna uprava največjo pozornost, upajoč, da ustreže učiteljstvo po svojih močeh visokim intencijam; pri vsem tem in poleg vsega tega pa da ostane vendar prva naloga vestnega učitelja šolski pouk, ki ne sme trpeti pod gojitvijo kakršnegakoli drugega postranskega predmeta, zlasti takšnega, ki bi povzročal opravičene pritožbe.

Bogomir je shranil dopis in se izkušal preveriti, da se ne meni mnogo za to ploskanje svoji godbi.

Berus pa se je začuden smejal, zakaj da hočeta brat in svakinja po vsej sili omožiti Danico.

„Kaj imata vendar vidva!“ je dejal, ko je bila odšla svakinja in prišel za njo brat. „Prej mi je ona napovedala cele litanije, in zdaj si prišel ti prigovarjat dekletu in meni. A meni to nič mar, in kaj je pravzaprav mar tebi?“

„Tiho bodi, Martin,“ je govoril brat, „in mene poslušaj! Midva z ženo delava tako, kakor je dobro zate in za tvojo hišo. Ti si vdovec, samec; za gospodarstvo se ne brigaš mnogo — le počakaj in potrpi, da ti dopovem — o gospodinjstvu ne razumeš nič, dober človek, ki ga goljufa ves svet. Ali ni res? Ta pogodba z Danico je bila neumnost, oslarija. — Le počakaj! — Saj ne rečem dekletu nič. Pametna je in skrbi za sebe; ti bi moral pa za sebe; če pa nočeš ti, moram pa jaz, ki sem tvoj brat. Ali ni res?“

Berus je zamišljen gledal skozi okno in bobnal ob mizo. Nekoliko ga je jezila ta vsiljiva skrbnost; nekoliko se mu je dozdevalo, da je bil res opeharjen s pogodbo. Nejevoljen pa ni bil toliko zaradi izgube kolikor iz samoljubja in ničemurnosti, ki se je čutila razžaljeno. Tiha mržnja proti dr. Poljaku in proti Danici se mu je dvigala v srcu.

„Ali razumeš Martin,“ se je poslavljajal brat, „za kaj da se brigava jaz in moja žena? Za tebe nama je in za tvojo hišo in za Julčka, ki bo enkrat gospodaril za teboj. Ampak ti sam ne smeš izpustiti vajatov iz rok. Ali ni res? Zdaj si pa revež, Martin, pošteno so te zvile ženske. Lahko noč!“

Slabe volje je ostal Berus; bolela ga je noga, in glava mu je bila polna neprijetnih misli, ki sta jih bila zbudila brat in svakinja. Poskušal je hoditi in se zadeval kakor polomljen čmrlj ob mizo, ob

stol, ob omaro in rentačil, da so bežali hlapci in dekline in se poskrila hace in murče.

„He, gospod Berus, kaj pa je z dobitki za veselico?“ ga je zdravil Konrad in ga potrkal po rami.

„Kislo se držite kakor lanski cviček. Revmatizem, seveda, neodpraven spremljevalec udobnega življenja.“

„Oh, ne govorite mi!“ ga je ustavil Berus in ga srepo gledal izpod nabuhlih trepalnic. „Meni prihaja slabo pri Vaših besedah in Vaših veselicah in dobitkih.“

„Danes ste pravi sršen, gospod Berus.“

„Vi pa pravi trot. In ne samo danes. Mati in sestra Vas vzdržujeta. Ali Vas ni sram?“ Konrad se je izgubil, poparjen kakor poprej hace in murče. Za svojo osebo mu ni bilo toliko; huje je skelela rana, ki se je bila zadala narodnemu čuvstvu. In zdaj še ti, Berus, ki sem se tolikanj zanašal nate, tolikanj ponašal s teboj! Nič boljši nisi od drugih; trd in mrzel kakor zimski gruda. Konrad se je zdel sam sebi kakor Sisif, ki vali proti vrhu narodne zavesti okorne Podlomce, ki se mu neudržno zopet vale s hriba v dolino narodne mlačnosti. Vsiljevala se mu je samopašna misel, da bi popustil nehvaležno delo; toda hitro jo je pregnalo rodoljubno čuvstvo. Vzgjati treba ljudi, si je dejal, vedno vzgajati; saj tudi posameznik ni nikoli popolnoma vzgojen. In če imamo potrpljenje sami s seboj, zakaj

bi ga ne imeli s svojimi rojaki! Med takimi mislimi pa mu je plavala v nekaki poluzavesti slutnja, da je takšna narodna potrpežljivost navsezadnje vendar le prijetnejša ko pripravljanje na izpit.

Bridkeje je čutila Danica premembe svojih razmer, odkar se je bila zanesla nasprotnost iz Mrakove v domačo hišo. Prikrito in očito, sladko in grenko se je žalil njen gospodinjski ponos, ko so jo jeli nadzorovati, ji svetovati in ukazovati Mrakovka, Mrak, Julka in Berus, vsak po svoji naravi in svojem okusu. Zbrati je morala večkrat vsò dušno moč, da je zatrla pikro besedo, ki je silila na jezik. A vzgojena je bila v trdi šoli, uspešno je brzdala svojo nejevoljo in mirno branila svojo pravico, sama; Anica je bila še otrok, mati bi bila pač žalovala z njo, svetovati ji ne bi mogla, Ernest je imel svoje opravke, Konradu pa bi se zdele smešne in malenkostne njene skrbi in stiske v primeri z vzvišenimi cilji, za katerimi se je pehal on in bi se moral pehati vsak pravi rodoljub. Da so splavale Danici katerikrat trudne misli tudi v lepše kraje, da se je spomnila Bogomira in njegovega pisanja in prijaznih besed, to se ni dalo zabraniti mlademu srcu; a kakor hitro ji je začela zidati domišljija gradiček v oblake, ga je takoj razpihal hladni razum. I seveda, si je dejala, iz dežja pod kap!

(Dalje.)

NASKOK NA CASCINO VISCENTI V BITKI PRI NOVARI 23. MARCA 1849

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

IV. Spev.

V Kani Galilejski.

Včasih pa je živ spomin na Sina
Materi pred dušo se razgrnil;
upajoč je zrla proti vratom,
kakor da bi se ji skoraj vrnil.

Včasih je na vrtu drzen veter
oleandre šumoma zamajal;
naslonila se je proti oknu,
kakor da bi glas Njegov prihajal.

A nekdanj je šel nekdo pod oknom
in potrkal in postal pred vrati.
Za trenutek se je vzradovala:
Pridi v miru! vzkliknila je Mati.

Ni ga bilo. Le sorodna duša,
tam iz Kane se je k Njej zatekla,
kakor jagnje k ovci se zateče,
in s smehljajem ji je krotkim rekla:

Odpusti mi dobrotno,
da stopam, sestra moja,
v svetišče to samotno!
Čuj, eno prošnjo vdano:
Nevesta sem — na svatbo
te vabim v našo Kano.

— Nevesta si, Suzana?
Raduj se, ti devojka,
od sreče negovana.
A žene zapuščene
nikar ne vabi v svate,
nikar ne vabi — mene!

Brez tebe tega dneva
ne jaz ne ženin Simon
prerajati ne smeva.
Nikar se več ne brani,
Marija, sestra moja,
dej, naj te vidim v Kani!

— Kaj hoče ženitnina,
ki nisem je ljubila,
ko sem imela Sina!
Pa naj zbudi se želja
po njej, ko Sina nimam,
ko nimam več veselja?

Poslušaj vest veselo:
Iz Mágdale je snoči
tvoj Sin došel v Arbelo.
Ni daleč pot mu v Kano;
še Njega ti povabim.
Sedaj pa pojdeš z mano?

— Sedaj pa grem, Suzana,
od hrepenečih misli
po Sinu svojem gnana.
Za dvojno povabilo
prejela boš Njegovo
in moje povračilo . . .

Dvignili sta se na pot čez hribe.
Dve nevesti: Prvo Bog je vzljubil
in izvolil med ženami vsemi;
drugo pa je ženin Simon snubil.

Krasen dan! Po holmih so pomladnih
zelenele vitke terebinte
in dehtele mirte so deviške
in cvetele bujne hiacinte.

V rožnih vejah nežne tamariske
pel je slavec sládko, vedno slaje,
da so bili viri bolj živahni,
da so v reko Kizon tekli raje.

Gledala je Mati tamarisko:
Sladek sok iz nežnih vej je kápljal . . .
Tiha žalost ji v očeh je plula —
v Sina se je nje spomin zatapljal.

A Suzana k mirtam se sklonila,
in povila si je mirtov venec;
tajen smeh ji je žarel na ustnih —
saj je v mislih vstal ji zaročenec.

In nevesta je Nevesti rekla:
Kadar venec čelo nam ovija —
kak smo zale! Da bo svatba lepša,
spleti venec si še ti, Marija!

A Nevesta radostno nevesto
spomnila je tamariske vitke:
sladek sok ji skoraj ves izkaplja:
in dejala je besede bridke:

Le spletaj venec sama ti
za praznik poročencev;
a zame mirta nima več
nobenih vencev.

En sam še venec v duhu zrem,
en ostrotrnjevenec,
ki ž njim bo Sin ovenčan moj
okoli senec.

Škrlatni cvet — nedolžna kri
na vencu zableskeče,
in ves si svet od teh cvetov
natrga sreče . . .

— Ne morem, sestra, umeti skrivnostnih tvojih besed.
Kaj misliš s trnjevim vencem,
ki v njem osrečen bo svet?

In blagor tebi, da ne veš skrivnosti tuge polne;
ni v srcu tvojem strah noben,
nobena bol ne.

Nevesta si; o ženinu
ti sladka misel sanja.
A pride dan, ko se zjasni skrivnost sedanja.

Tiho šli sta dalje skozi šumo.
V srcu misel svojo skriva vsaka;
eni misel mnogokrat zaraja,
ali drugi čestokrat zaplaka.

Veje so se klanjale Mariji,
vejam se je vklanjala Suzana:
Celo stvarstvo Prvo je poznalo,
druga pa je bila mu neznana.

Celo stvarstvo z vsem bi Njej postreglo,
v tron bi delo svojega jo carstva.
A kdor v srcu nosi vse bogastvo,
kaj je mar mu vsa lepota stvarstva?

* * *

Drugi je dan ženitnina
v Kani šumela prijazni,
kajkrat pri srcih so polnih
bili kozarci jim prazni...

Ena, le Ena ni mogla
radosti najti med svati;
Njega oči so iskale,
kdaj se pokaže med vrati.

Saj so Ga vendar vabili,
sredi je prostor pripravljen.
Glejte! Že pride! Mirujte!
Mili Raboni, pozdravljen!

Svatom je pesem zastala.
Simon je vstal od Suzane,
Mati zarajala v srcu —
On blagoslovil je zbrane.

Ali za Njim je šestero
v sobo učencev stopilo.
Kje je, nevabljeni gostje,
svatovsko vam oblačilo?

Žalost poročnemu paru
skrbna na dušo je legla:
Svatba je najina skromna,
kak bi učencem postregla!?

Žalostno skrb poročencev
videla Božja je Deva,
videla potnike trudne,
žejne od vročega dneva.

V blagem usmiljenju se je
smelo sklonila do Sina,
v upanju trdnem prosila
tihoma: Nimajo vina!

— Žena! Kaj je meni,
kaj je tebi mar?
Čudno jo je prašal
kakor še nikdar.

Ali že je moja
ura res prišla? —
Nemo ga je zrla
svatov družba vsa.

Znal noben učenec,
znal ni svat noben,
kakšen biti more
teh besed pomen.

Ali ona sama
Ga umela je:
— Kar vam de, storite!
jim velela je.

In so napolnili
vrčev šest z vodó,
a iz vrčev — čudo! —
vino zajemó.

Začudili so se vsi učenci,
obstrmeli svatje nad čudesom,
verovali v Mojstra in Gospoda,
čast mogočnim peli so nebesom:

Hozana, ti Mesija,
da gorska naša Kana
najprva gleda čudež
najprvi Tvoj, hozana!

Češčena Mati Tvoja,
ki nam je s prošnjo milo
visoko Tvojo voljo
nagnila v tolažilo.

Presrečna zaročenca!
Na vajini gostiji
zakonski stan je dvignjen
po blaženem Mesiji.

In so pili vino čudovito.
Boljšega še niso pili v Kani,
nimajo ga trte libanonske,
širna zemlja slajšega ne hrani.

A učenec — Janez Cebedejev
nad Devico se je božjo divil;
čisto sliko v čistem srcu shranil,
v duhu jo je čestokrat oživil.

Gledal Mojstra, gledal zopet Mater.
Sam ni znal za kom bi hodil verno:
Za Gospodom? Ali za Marijo?
saj oba je vzljubil neizmerno.

O, velika
mora biti
Žena ta;
ena tiha
Nje beseda
vse velja.

Kajkrat ž Njim smo
trudni, žejni
šli doslej;
takega nam
ni še storil
kakor Njej!

Tiho sta se srečala s pogledi
Mati božja in Njegov učenec;
nad obema angelsko devištvo
skrivoma je pletlo mirtov venec.

Ženina pa misli so prevzele
vzvišene, do danes nepoznane,
in skrivaj — da le Gospod je videl —
šepetal je sklonjen do Suzane:

Nevesta moja!
Veselje moje komaj vzknilo,
odkar sem čudo zrl Njegovo,
srce mi bije z burno silo,
da komaj v prsih je vzdržim.

Brez Njega ne bi
imel pokoja več nikoli.
Suzana, ti moj angel čisti,
naj grem, naj grem za Njim, dovoli! —
naj angela te zapustim.

— O, Simon, Simon,
veliko, težko si besedo
iz moje duše vzel hvaležne.
Le stopi v teh učencev sredo!
Le pojdi, kamor gre, za Njim!

A jaz posihmal
življenje novo bom živela:
Vse moje bodi vse Njegovo,
najdražje, kar sem kdaj imela —
še tebe — Njemu izročim.

In namesto svatbe sta slovesa
praznovala dalje uro zadnjo;
svatje pa so se izpraševali:
Kaj ločilo ju je tak nenadno?

Konec svatbe. Sin se je poslovil.
Ž Njim učencev je odšlo sedmero:
palice so v roki nesli potne,
v srcu kakor ogenj živo vero.

In oddaleč v strahu in ljubezni
— kakor sili dete neugnano
za očetom, ko na pot odhaja —
žalostna je Deva šla s Suzano.

(Dalje.)

Michelangelov od mrtvih vstali Kristus.

Spisal dr. Avguštin Stegenšek.

Med klasičnimi podobami od mrtvih vstalega Zveličarja je najmanj popularen, a zato umetniško najbolj premišljen Michelangelov Kristus v rimski cerkvi Maria sopra Minerva.¹⁾ Kristus stoji na skali gore Kalvarije, ima rane na rokah in nogah ter drži v rokah križ, trstiko, gobo in vrv, gleda pa čez levo ramo navzdol po ljudeh.

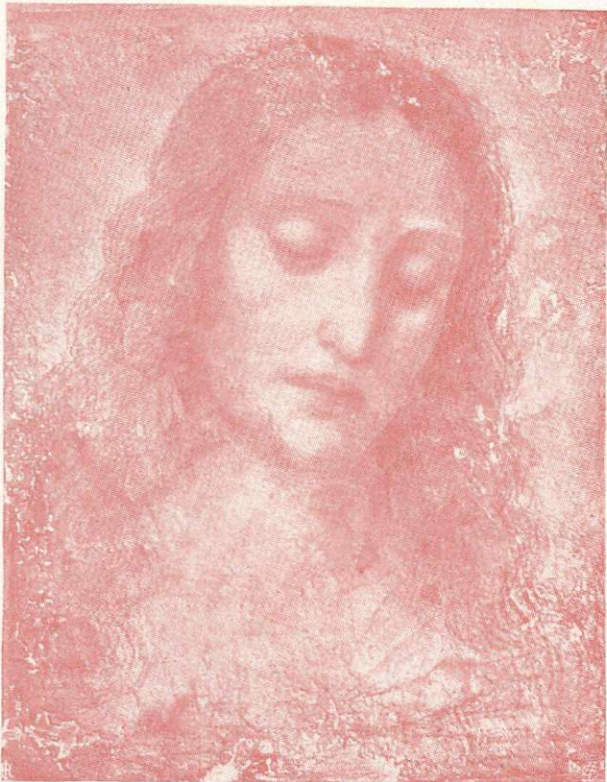
Ako hoče kdo spoznati, kako se javlja življenje v kipu, mu je treba samo natančneje opazovati tega Kristusa. Ne stoji kakor kak egiptovski kralj ali pa

vojak pri paradi z nogami vštric in z rokami ob boku, z glavo pa naravnost naprej — ne, vse telo se giblje in vsak ud se drugače kreta. Le glejmo! Desna noga stoji naprej, leva pa zadaj, a na obeh počiva teža telesa. Videti je, kakor da bi Kristus korakal, pa bi se hipoma in za trenotek ustavil in se ozrl nazaj čez ramo v dolino, kmalu pa bo zopet nadaljeval svojo pot. V boku se izpogne plemenita postava proti naši desni, prsa pa se nagibajo in se obenem sukajo okoli navpične osi proti naši levi,

¹⁾ Kip sta naročila že l. 1514. dva plemenita Rimljana za stranski oltar omenjene cerkve. Umetnik se je brž lotil tega dela, ko pa je začel obraz klesati, je videl, da ga kazi žila v marmorju. Zato je pustil ta prvi kip nedovršen in ga je podaril naročniku, ki ga je postavil v svoji hiši. Pobegnivši iz Rima je šele l. 1521. izdelal naročeni kip in ga je poslal v Rim. Spremljal ga je Michelangelov učenec Peter

Urban. Ker je mojster brado in lase ter prste na rokah in nogah bolj površno izdelal, da se ne bi poškodovali pri vožnji, naj bi to učenec dovršil v Rimu. Ko so pa o njegovem delu neugodno poročali mojstru, se je Michelangelo ponudil vtretjič izvršiti ta kip. A naročnik je odklonil, zadovoljen z izvrstnim delom, ki ga ne more nihče boljše napraviti. Kip je stal prej na oltarju in spodaj se je čitalo v na-

kamor gresta tudi obedve roki. Ker je desničina nadlehtnica povešena, je leva rama nižja ko desna. Kakor pa gre leva rama navzdol, tako tudi oči in glava, ki se z vratom vred suka v nasprotni smeri od prs.¹⁾

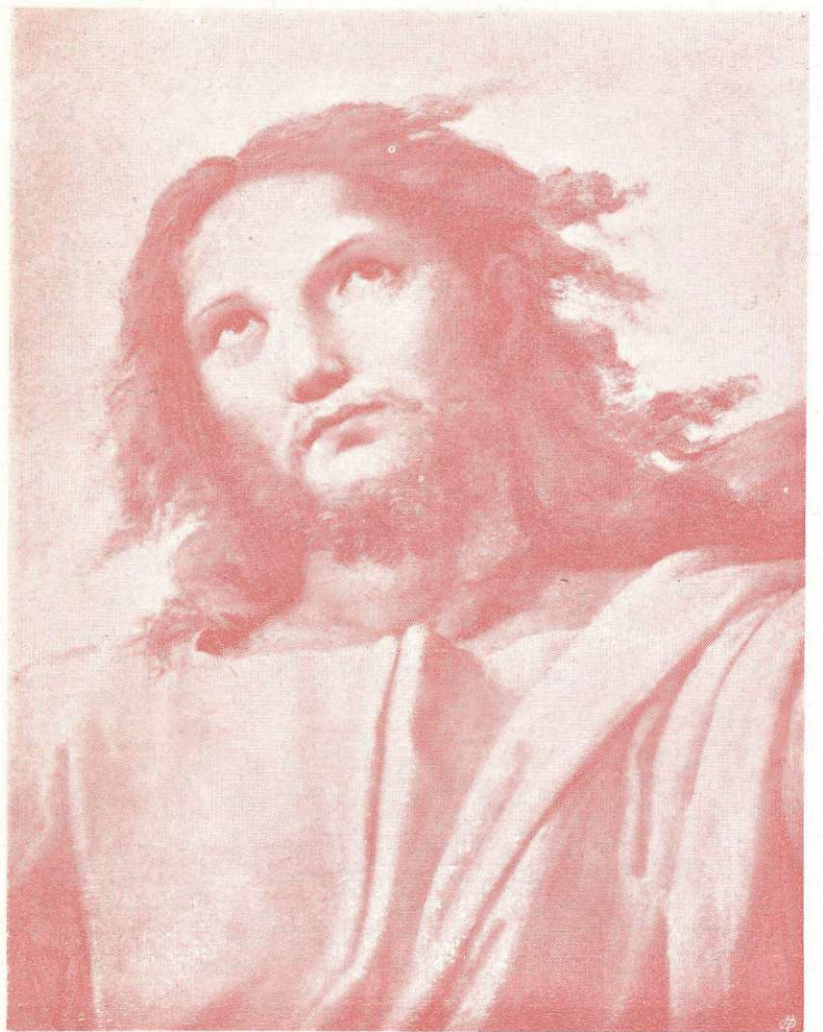
LIONARDOV KRISTUS

Kip nima samo dveh razsežnosti — širokosti in visokosti — kakor slika, ampak ker je pravo telo, ima še tretjo — globočino. Stopali, ki stojita pri našem kipu drugo za drugim, vodita oko v globočino, ravnotako odrine levica, ki leži pred prsmi, ves trup nazaj v globočino. Roke, ki hite na levo, in glava, ki se suka na desno, povdarjajo širokost, po koncu stoječe telo, potem trstika in križ izražajo navpično smer.

pisu, da sta ga naročila Rimljana Metel Var in Pavel Kastelan iz oporoke Marcije Porcije, in sicer se je iz njene zapuščine plačala tretjina stroškov, ostalo pa je Metel Var dodal iz svojega in je delo vsevišnjemu Bogu posvetil. Sedaj stoji kip na tleh na laket visokem podnožku na evangeljski strani glavnega oltarja. Na desni nogi ima bronast čevelj, da se ne bi marmor ogulil vsled laške navade poljubovati noge češčenih kipov. (Ta navada je edini preostanek v prvem tisočletju tudi na zapadu splošne, perzijsko-bizantinske proskineze. Podobno se poljubuje noga kipa sv. Petra v vatiškanski baziliki in kip M. B. Porodice v cerkvi sv. Avguština, ki ima srebrn čevelj. Poljubuje se tudi papežem, nekdam pa se je poljubovala tudi škofom in vladarjem. Slike iz prvega tisočletja kažejo podložnike pred vladarji in ustanovnike pred svetniki ležati na tleh, kako poljubljajo ali objemajo nogo višjega.)

¹⁾ Nasprotno gibanje prs in glave je v poznejših letih pri Michelangelu jako priljubljen motiv. Tako se sukata mladeniča (ignudi) nad Perzijsko Sibilo v Sikstini, potem Delfiška Sibila, prerok Izaija in posebno odlično prerok Jona, izmed skulptur pa Apolon in Dan (medičejski grobovi) v Florenci.

Od mrtvih vstali Kristus s takim težkim križem, s trstiko, vrvjo in gobo je pač edini te vrste v umetnosti. Kaj si je neki mislil pri tem Michelangelo? Ali je hotel uvesti Bog ve kako novo simboliko? Ali pa se je oziral na bogoslužne molitve, ki se polagajo Kristusu v usta? Ne eno, ne drugo. Mislim, da je Michelangelo hotel predstaviti plastičnega, od mrtvih vstalega Kristusa, kakor so ga tedaj slikarji toliko potov slikali. Kakor hitro pa se je Michelangelo odločil za plastiško obliko in vrhutega za svoj osebni okus (slog) umetniškega izražanja, je moral spremeniti motive, ki mu jih je nudil slikar. V slikah Kristus plava v zraku — kip mora stati na trdih tleh; v slikah ga zagrinja fina, skoro prozorna obleka in vihra okolu njega — kiparjev pa je ideal golo telo in ne obleka, po zraku vihrajoče obleke pa itak ne more izklesati iz krhkega marmorja; slednjič nosi Kristus v slikah tanko palico s križcem na vrhu in z belim banderom zmagoslavja na počrezni palici — kipar pa vsega tega ne more v

GLAVA MICHELANGELOVEGA „OD MRTVIH VSTALEGA KRISTUSA“

kamen vpodobiti, razen če bandero doda v bronu¹⁾ ali pa opusti kip ter vse izvrši v reliefu. Zato imamo

¹⁾ Naši kipi od mrtvih vstalega Zveličarja s svilnatim ali suknenim bandercem pač ne spadajo v poglavje visoke umetnosti.

pri Michelangelu debel, težek križ, deloma radi krepkosti, deloma radi lepote. Kristus se nanj naslanja, zato mora biti očitna njegova krepkost. Vendar pa ni naravni križ, ker nima dovolj dolgega poprečnega bruna, ampak je le simbol križa. Široko požezno delo bi pokvarilo ves vtisk kipa.

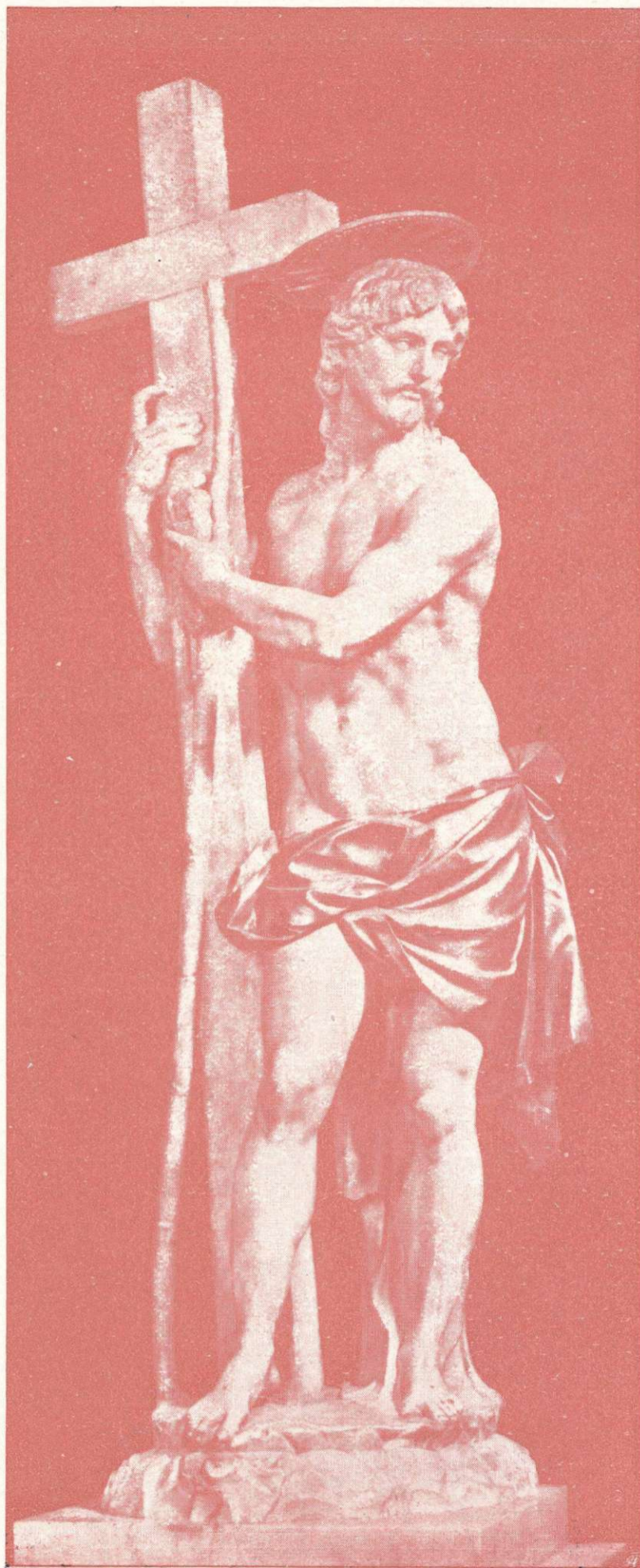
Michelangelo ima v vseh najboljših delih navado, da pelje pri svojih figurah eno roko prek prsi, da s tem prsa porine nazaj. Tudi tukaj je to storil. Ako težek križ zahteva materijala, je ta roka pojav osebnega umetnikovega okusa. To levico bi bil Michelangelo lahko čisto preprosto položil na križ, a videlo bi se, da je roka na tem mestu nepotrebna, ker je dovolj desnica, da se križa oprijema. Zato je dal umetnik levici lastni posel: da drži trstiko, gobo in vrvico. Trstika prav srečno oživilja preveč pravilne, geometriške in izkristalizirane oblike križevega debla; da se pa ve, čemu trstika, je bila potrebna tudi goba in vrvica, s katero je bila goba privezana na steblo. Trstika in ostala dva predmeta so torej vpodobljeni edino vsled Michelangelove navade prekrižavati prsi. V „Poslednji sodbi“ ima Sodnik ravnotako levico pred seboj, a je boljše motivirana. Videti je, kakor bi Kristus rinil z njo pogubljene proč od sebe, s povzdignjeno desnico pa bi jih odganjal.

Estetski in osebni okus sta torej določila oblike križa in predmetov v Kristusovih rokah. A Michelangelo ni roboval umetniškim oblikam, ne da bi jim bil vdahnil smisel, pomen, idejo. Križ in bridkosti na križu (žeja), to je vrhunec Kristusovega trpljenja, vsaj tega, ki se da v čutnih oblikah in plastično (s predmeti kot simboli) izraziti. Zveličarjeve notranje zapuščenosti ali pa zabavljanja farizejev ne more kipar v podobi Vstalega izklesati. Kristus, ki je premagal križ in njegovo trpljenje (n. pr. žejo), stoji sedaj proslavljen pred nami in nosi orodje bridkosti v rokah — kot zmagovavec, kot junak, kot heroj.¹⁾

Nekaj posebnega leži v Kristusovem obrazu. Okrogel je in ne podolgovat, z globoko ležečimi, resnimi očmi, s krepkim nosom in nalahno zaprtimi ustnicami, kakor bi se hotele sedaj in sedaj odpreti ter izpregovoriti. Kratka brada obdaja obraz, čelo pa zastirajo obilni kodrasti lasje in hitijo navzdol na tilnik. Michelangelo, ki je sam nosil visoko in prosto čelo, daje svojim kipom rad nizko čelo. V tem leži nekaj čutnega, pa tudi skrivnostnega. Ako si je Michelangelo l. 1521. predstavljal Kristusa kot moža kratkih plemenitih proporcij, okroglega, res-

¹⁾ Da ne gleda naprej, ampak čez ramo, je zopet posledica Michelangelovega osebnega okusa. S tem se povdarja kontrast med rokami in glavo. Enako gledata čez levo ramo Ujetnik v Parizu in Apolon v Florenci, čez desno pa Dan in Zmagovavec v Florenci.

nega, skoro tajinstvenega obraza, je kakih petnajst let pozneje v Sikstinski kapeli slikal Kristusa kot zažetega, živahnega in strogega moža brez brade.

MICHELANGELOV „OD MRTVIH VSTALI KRISTUS“

Kristus v Minervi in Kristus v Sikstini sta si glede rasti in glede zunanosti nekoliko sorodna, v obrazu pa in v čuvstvu (afektu) stojita daleč narazen. Dru-

gačen pa je Michelangelov Kristus v naročju žalostne Matere božje (Pietà) v vatikanski baziliki. Edenin-dvajsetletni umetnik si še ni ustvaril lastne in individualne podobe Izveličarjeve; zato črpa iz tradicije

in ustvari tisti umotvor, ki je med vsemi njegovimi deli najbolj popularen.

Kako različen je od Michelangelovega Kristusa Lionardov ali pa Rafaelov! Lionardo je znal posebno

ženske predstavljati in jim položiti v obraz vabljev in obenem prezirljiv smehlaj. Tudi njegov Kristus ima v predrisku ženski obraz. Na izvršeni sliki mu da brada moški značaj, a ostane mu miloba in bolest, ki vzbuja sočutje. Bolest namreč vedno bolj vzdrami naše sočutje ko pa smehlaj. Tudi Michelangelov od mrtvih vstali Zveličar se ne smehlja, ne kaže svoje sreče in zadovoljnosti kakor v nekaterih slikah, ampak gleda nekako otožno v daljno daljavo navzdol.

Kot najlepšega Kristusa krščanske umetnosti slavijo nekateri Rafaelovega Kristusa v freski: „Disputa“. Michelangelo ga je videl in poznal, pa ga ni posnel. Gotovo se mu je zdel manj vreden. In imel je prav. Ali nismo tega Zveličarja že tolikokrat videli od gotske dobe sem — s sladkim izrazom, trudnimi očmi, redko, dvodelno brado in z bogatimi, po ramah se sipajočimi kodri? Ako je na tem obrazu kaj Rafaelovega, je edino ta neizrekljiva milina in dobrohotnost, ki skoro prehaja v smehlaj. Ko je Rafael slikal tega Kristusa, je nosil v svojem srcu še nedolžni smehlaj rane mladosti, tudi se še ni bil osvobodil vpliva svojih prvih učiteljev v umetnosti. Michelangelov Kristus nima tega ovalnega obraza, tega prostega čela, tega širokega, skoro ženskega obraza in predvsem — Michelangelov Kristus se ne smehlja.

Ko pa je Rafael ležal na smrtni postelji, je stal po pravljici, ki jo je tako lepo ovekovečil naš J. Šubic („Dom in Svet“ 1894), poleg njega drugi Kristus na platno naslikan, resen Kristus „Izpremenjenja“. Tukaj ni obraz več mladeniško poln z lepo počesanimi lasmi in urejeno brado, to ni več Kristus mladeniških idealov, ampak je bolj suh in košččen, s krepkim nosom in z velikimi v nebesa uprtimi očmi ter s temnimi

MICHELANGELOV KRISTUS IZ „POSLEDNJE SODBE“

vihrajočmi lasmi in brado. Obraz je v svetlobi, lasje in brada pa tvorijo obkvirajočo ga temo in detajlov manjka — vidi se samo vtisk, vtisk odprte cvetlične čaše, ki pije in srka nebeške žarke. Ta obraz živi v

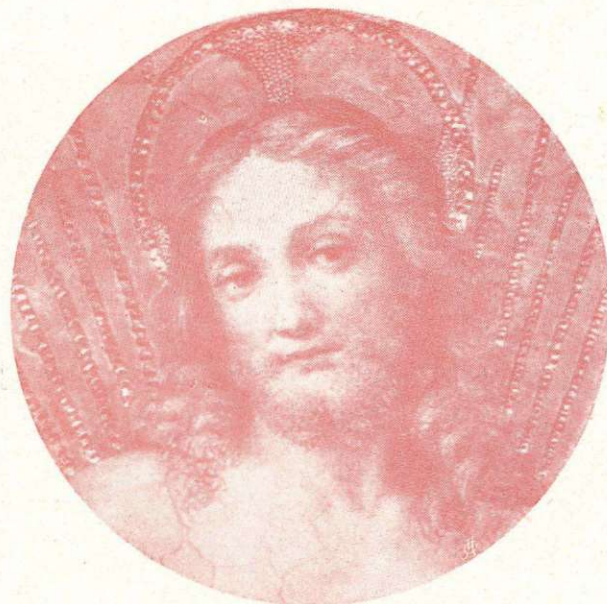
RAFAELOV KRISTUS IZ „IZPREMENJENJA“

nebeških sferah. Zamaknjen je. Čim krepkeje se javlja v njem duša, tem preprostejše so izvršene telesne oblike. A Rafael ne bi bil zadel te mojstrske podobe, ako ne bi bil poprej v mladosti slikal Kristusa po preprostem sprednjem pogledu.

Kje leži tukaj sorodnost z Michelangelovim Kristusom? V osebnosti zasnutkov. V „Disputi“ je bolj plemenit in oduševljen obraz tradicionalne umetnosti, obraz v „Izpremenjenju“ pa je Rafaelova osebna stvaritev. Te glave ne bo noben umetnik kopiral, ker nima nič tipičnega, splošnega na sebi. Rafael je

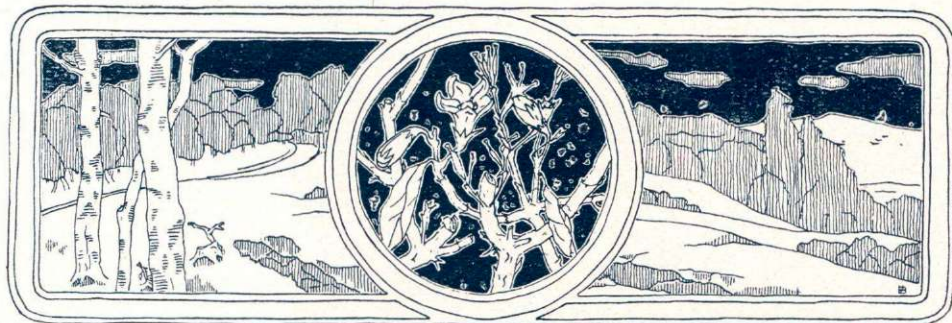
tukaj tekmoval z naravo, ki tudi ne ustvarja tipov, ampak individue. Tudi oba Michelangelova Kristusa sta individualna. A njegov od mrtvih vstali Zveličar spominja na Apolona, ker povdarja preveč čutno lepoto, Kristus njegove poslednje sodbe pa je premalo plemenit, premalo božanski, preveč po človeško strasten in srdit. Michelangelova oseba Kristusa ostane torej zmirom v sferah človeških in se ziblje med čutno lepoto in afektom. Rafaelov Kristus sicer tudi prestopi meje običajne lepote (kakor Kristus „Poslednje sodbe“), a je prepojen z izrazom, ki je verjeten in mogoč, dasi ga še ni nikdo videl pri človeku. Kolikor presega človeški izraz, toliko da slutiti božjo naravo Kristusovo. Ne predmet — tu Izpremenjenje, tam Vstajenje —, ne materijal — tu barve, tam kamen — delata glavni razloček med individualno zamišljenim Kristusom največjih mojstrov laške umetnosti, ampak osebnost umetnikova in njegovo versko čuvstvovanje.

S tem je Michelangelov od mrtvih vstali Kristus dovolj označen. Globoko je premišljen, po vseh pra-

RAFAELOV KRISTUS IZ „DISPUTE“

vilih izdelan, čisto oseben in izviren umotvor, in vendar ni isti, ki si ga predstavlja vera mladih duš. Tega Kristusa Michelangelo ni več našel v umetnosti, a klanjal se mu je na stare dni v svoji poeziji.

Ded.

Zložil Ant. Medved.

Od let upognjen in osivel
— Kaj čakaš, smrt? — vzdihuješ ded,
in vendar vem, da rad bi živel
in strah te lastnih je besed.

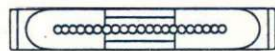
Kako ne? Ah, prelepe sanje,
ki sanjal si jih sam nekdej,
ki slepo véroval si vanje,
tvoj mili zarod sanja zdaj.

Pijan od blažene omame,
iz slutenj zida zlati vek
in vzdihom tvojim ne verjame,
da sreča tu je — prazen jek.

O naj gradove svetle zida,
naj v sladki veri se topi!
Kdo čisto radost mu zavida?
Najmanj mu jo zavidaš ti.

Po njem se tvoja kri pretaka,
obnavlja tvoja prejšnja moč.
Njegova sanja, misel vsaka
i tvoja bila je nekoč.

Izdaja solza ti spomine,
kot lučka pokopan zaklad . . .
Ah sredi jasne te mladine
umrl bi rad in živel rad. —

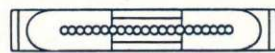
Radovednost.

Zložil Ant. Medved.

Le posameznik se stara,
svet je star, a zmeraj nov,
zmeraj nov nas čara, vara
duh in lik njegov.

Naj smo tudi vse dosegli,
kar smo upali nekoč,
vendar ne bi radi legli
v groba tiho noč.

Neka sila, dvomna čednost,
lajša breme let in muk:
nenasitna radovednost,
kaj doseže — vnuk.

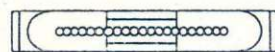
Kdo me sodi?

Zložil Ant. Medved.

Ali ves pogum je zbežnil,
ali zgrešil sem poklic,
da sovražim dni bodoče?
Sreče voz bi rad potegnil
iz globokih kolesnic
v gladek tir — a ni mogoče.

Koliko so krivi drugi,
koliko sem kriv si sam,
kdo mi more razodeti?
Kdo me sodi po zaslugi,
ki v resnici jo imam,
ali nimam? Kdo na sveti?

Vase naj se duh pogrebe,
z lastno sodbo reši dvom!
In ta sodba bo pravična?
Ah, dokler bom ljubil sebe, —
in vsegdár se ljubil bom, —
moje sodbe moč je — nična.

Mlinar Janez.

Vipavska zgodba. — Spisal Ivo Česnik.

Kmet Primož je prinesel v mlin. Odložil je težak meh na polico, potegnil izpod njega usnjene oprtnice in se globoko oddehnil. Pogledal je po mlinu. Mlinarja ni bilo. Kamni so se vrteli in pajklji šklepetali, rumena moka se je usipala na širok ploč, kup se je večal.

„Oho, Janez, kje si?“

Mlinar Janez se ni odzval.

„Nemara je v stanici in moli,“ si je mislil Primož in poškilil skozi mala vrata v prostorno sobo, kjer je ležalo vse križem: stara sita, metla, par brentačev, škač, dve dolgi skrinji, proglja za miši in podgane in tenko, kosmato omelo. V kotu je stala postelja, nizka in trda. Stara je morala že biti, ker so bile okrajnice že čisto črvice in je bilo videti, da se noge kmalu zlomijo. Po stenah so bile razobešene svete podobe. Tako tesno so visele druga pri drugi, da si jih komaj seštel. Poleg postelje je bilo okno, majhno in zamreženo in na oknu je stal kip Matere božje, ves okrašen s cveticami. In mizica je ponižno čepela ob steni in na njej so bile najrazličnejše nabožne knjige: Sveto pismo, Hoja za Kristusom, Zgodbe svetnikov in neštivilno molitvenikov. V sredi je stalo razpelo, staro je bilo in izdelal ga je domači umetnik. In na vsaki stranici križa je visel debel molek in po sredi se je vil ob Kristusovem, v zadnjih bolečinah trepetajočem telesu največji, ves črn in že oglodan od prstov in morda oblit od solz pokore in kesanja. In pod razpelom je čepela mrtvaška glava, velika in nerodno izrezana iz lipovine. A oči so bile votle in so gledale presunljivo ravno proti durim.

„Ni ga; vrag vedi, kam si je šel lajšat dušo, ta svetnik! A govoriti moram z njim. Dobra duša je in morda staremu prerešeta kosmato vest.“

Stopil je na prag, prižgal pipo in čakal. Mlin je stal v zatišju med orehi in hruškami. Velik travnik se je razprostiral tja do poti, ki je peljala v vas. Trikrat so kosili na njem vsako leto in trem ga je bilo dovolj od zore do poldne. In orehi in hruške so navadno dobro obrodile, da so prišli mlinarjevi mlajši polbratci zgodaj metat skleščke v košate vrhove.

Iz grmovja onkraj potoka se je prikazal mlinar Janez, suh kot trska. Dolga, črna brada je pokrivala pol obraza in dajala celi postavi nekaj veličastnega. Oči so bile malo motne in so gledale precej topo

v svet. Na čelu so bile zarezane tri gube. Take gube nosijo ljudje, ki jim muči dušo bol ali so pa prečuli dolge noči. Počasi je stopala dolga postava čez mostiček nad šumečim potokom. Nekaj nadsvetskega je bilo v tej postavi. Vsaj tako se je zdelo človeku.

„Dober dan, Janez! Dež bo, kaj praviš? Tako nekam kislo se drži, figavo vreme imamo to pomlad.“

„Hvaljen bodi Bog, stric Primož! Kar on naredi, vse prav stori.“

„Kod si pa hodil? Čakal sem te, da bi mi skoro podplati prirastli k nogam.“

„Zvončkov sem nabral in vijolic. Okrasil bom Mater božjo.“

„Kje pa imaš rože?“

„V žepu, da jih ne izgubim.“

„Kako je kaj s čebelami? Ali so vsi panji preživeli zimo?“

„Stric Primož, vi ste preveč posvetni. Čemu me vprašujete take malenkosti? No, ne zamerite, nisem mislil hudo. Pomrle so mi, stric. Medu jim nisem dajal, pa so umrle, revice.“

„Janez, to ni prav. Lepo je, da skrbiš za dušo, a za telo moraš tudi.“

„Kar človek seje, to bo tudi žel. In . . .“

„In jaz sem tudi nekaj bral in študiral, ko sem bil mlad, dragi moj Janez. Štiri šole sem naredil. In zgodovino sem nekoliko pregledoval. Pa so svetniki delali za svoj živež, in kralji in patriarhi, pa so bili izveličani.“

„Saj jaz tudi delam, stric.“

„Kdor ne dela, naj tudi ne jé.“

„Ne bodite hudi, stric! Ali ste prinesli v mlin? Bom že semlel do jutri popoldne. Vode je zadosti, da ni treba ubirati v bajaranju.“

„Prav tako, Janez.“ — Toda Primožu se je videlo, da bi bil začel rad drug razgovor. — „Glej, tako trpimo, Janez,“ je dejal. „Jaz trpim vse življenje, pa ne zase, za druge, za tvojega očeta trpim, Janez.“

„Znano mi je, stric.“

Janez je žalostno povetil glavo in vzdihnil.

„Truden sem, stopiva morda malo v tvojo sobo. Govoriti moram s teboj o važni stvari.“

Mlinar Janez je napolnil meh moke in nasul iznova. Potem sta šla v sobo in sedla na skrinjo.

„Ali te ni strah ponoči, Janez? Tu v samoti in v tej sobi?“

Kmetu Primožu je bilo čudno pri srcu, ko je gledal mrtvaško glavo pod razpelom in tisti črni molek, ki ga je dobil Janez od deda.

„Nič me ni strah. Strah mora biti onega, ki se ne boji Boga. Jaz pa vem, da je Bog najboljša luč in ne prižgem nikoli svetilke. Molim in mislim v temi, berem čez dan. In če pride skušnjava, jo v temi tudi lahko odpodim.“

Kmet Primož se je zasmel.

„Ne smejte se, stric Primož!“ — Janez je vstal in mu zažugal z dolgo, lopatasto roko. Oko se mu je zaiskrilo in bil je ves razvnet. — „Povejte, kar imate in potem vun!“

„Ne jezi se, Janez! Prijatelj, ali še veš, kako sem te nekoč rešil smrti?“

Mlinar Janez je ponižno sedel in poslušal kakor skesan grešnik.

„Žegnanje je bilo pri nas — osem let bo od takrat — in ti si se napil in si plesal in razgrajal in spremil dupeljske fante. Nič prida nisi bil takrat... No, saj pravim, tako je bilo. Proti jutru grem iz Vipave domov, pijan sem bil in sem pel. In na ženo sem mislil in na sinove, ki sem se z njimi kregal. Pomisli, gospodar sem bil, pa so me vrgli iz hiše in mi izbili dva zoba. Vse boš zapravil, stari, zlodej naj te vzame! so dejali. In jaz sem se pobral in sem stegnil svojo okrvavljeno roko in sem jih proklel, Janez.“

„Pravili ste mi to, stric. Ne bi bili smeli storiti tega. Kazen prepustimo Bogu! Ne sodite, da ne boste sojeni!“

„Vem, Janez, a nisem mogel drugače. Kesal sem se pozneje. In sem šel in sem začel piti, ker sem videl, da je prema že drčala po strmadini. — A kje sem ostal? Že vem. Grem, grem proti Koritom in zagledam ob poti človeka. — Bratec, vstani, vstani! Ali te je vrglo, kaj? Slab si, slab, da te ni sram, in mlad si nemara, pa ne zmoreš take vreče. Ko sem bil jaz mlad, sem ga nesel deset bokalov. — Tako mrmram sam s seboj in se ti — bil si ti — približam. Moj Bog, takoj sem se streznil. Kri... kri... in glava vsa prebita... Stečem po vodo in jo prinesem v klobuku. Močim ti glavo, prsa, zastonj! Prisluskujem na srce, še tolče. — Janez, Janez, ali slišiš, Janez? — Zastonj sem klical. Zadel sem te na ramo in nesel na dom. Rečem ti, da sem potil krvavi pot tisto jutro. In doma — tak strah! No, tvoj stari si ni delal sivih las. — Prav, ga bo vsaj pamet srečala! — Ali teta Franca in stari oče sta tarnala in te klicala. Po bergljah je prilezel iz svojega kota stari oče, ves bled ko smrt, in te tipal, in teta Franca je molila in molila.

Poslali so po dohtarja. Dober človek je bil in izvrsten padar. Potiplje te, opere glavo in jo zaveže.

— V Ljubljano bi ga dali.

— Zakaj, gospod dohtar?

— Tako zaradi možganov. Pretresli so se in s pametjo bo šla težka.

— Nikar, nikar, gospod dohtar! Umrl bi tam! je jokala Franca.

In njena je obveljala. Če je bilo prav, ne vem.

Spravili so te z Bogom, pravzaprav so te dali samo v sveto olje za slučaj smrti, ker govoriti nisi mogel. In govoril nisi dolgo; samo topo so gledale tvoje oči in poznal nisi nikogar... Pozneje so rekli, da si zmešan. Nisi, Janez; če bi bil, jaz ne bi govoril s teboj danes velikih reči. Poslušaj me! Glej, rešil sem ti življenje — a tvoj oče, lakomnik, me hoče pognati po svetu... Glej, Janez, zato sem prišel. Zase ne bi prosil, a radi sina mi je, ki me kolne in zmerja in ki sem ga proklel, a ga vendar ljubim, ker je moj sin. Pojdi k očetu in ga pregovori, da odneha s tožbo. Janez, tega ne prenesem, da bi bil brez doma. Obesim se rajši. — Moj Bog, ti veš, da sem delal svoj živi dan. Očistiti sem hotel dom od dolga, a lezel sem vedno bolj vanj. Moj Bog, ti veš, da nisem kriv.“

In stari mož se je razjokal kot petleten otrok in ni ga bilo mogoče utolažiti.

„Ne jokajte, stric. Pojdem, pojdem in vse poskusim. Ne obupajte! Bog je dober, poplača vse že tu. Če komu prizanese, ve zakaj. Vevnico ima v svoji roki in bo očistil skedenj. Udaril bo mogočne in jih razkropil v njih ošabnosti. Ne žalujte, stric, vse bo dobro.“

„Grožno je to, Janez, ti ne veš. Kot bi udaril s cepinom po hlođu, mi je prišlo in me davi v prsih. Moj Bog, blizu groba sem že in smrt mi kleplje koso za ramo — pa pojdi z doma, Janez, z doma, kjer si preživel vse življenje! Ubijal sem se po njivah in lazih, sadil trte in sadje in čez mesec dni — ne smem misliti! Tudi pil sem in hudoben človek sem bil včasih in sinove sem proklel in jim zapretil: — Vi očeta do praga, sinovi vas čez prag!... In z ženo sem se prepiral, ali v duši mi je bilo hrepenenje po spravi in dobroti. Žalosten sem, Janez, žalosten! Ali pojdeš?“

„Pojdem, stric.“

„Toda ne smeš praviti, da sem te prosil. Ne maram tega. Pri njem ne maram beračiti. Rajši se stegnem kot pes.“

„Ne govorite tako, stric! Vse storim, kar bo mogoče. Znano vam pa je, da me oče nima rad in me gleda po strani. Bog mi odpusti, da tako govorim!“

„Z Bogom, Janez!“

Obrisal je solze z rokavom umazane, potne srajce, vrgel oprtnice čez ramo in odkorakal iz mlina.

Zunaj je nalahno pršil dež in do večera ni bilo daleč.

* * *

Janezov polbratc Matijče je prinesel večerjo. Imel je morda deset let in je bil živ kot voda. Povsod ga je bilo dovolj. V prodajalni pri sestri, v hlevu pri hlapcu, na vrtu je kopal in sadil trte in jablane, vriskal in pel. Oče ga je pokregal zdaj-inzdaj, mati ga je pa pobožala in mu spekla posebej belih hlebčkov in dajala bonbončkov.

„Dober večer, Janez! Oče je rekel, da bodi priden, če ne, jutri ne prinesem kosila.“

„Matijče, Matijče, zapomni si, kaj ti pravim: Ne govori preveč! Bog takih ljudi ne mara.“

Ali Matijče ga ni poslušal, popihal jo je proti domu.

„Matijče, slišiš?“, je vpil Janez na pragu. „Jutri pridem kósit domov. Povej materi!“

„Materi in očetu, puščavnik.“

Ni se brigal Janez za njegove besede, ker je bil navajen raznih priimkov od svojih domačih. Z nikomur se ni razumel, samo teta Franca in dekla Meta sta mu privoščili prijazen pogled in govorili z njim po človeško.

Janez je ustavil kolesa, voda je pljusknila zraven vretena v globino, zašumela in se zapenila na obrušenem kamenju in tekla dalje svojo pot. Napolnil je meh in ga postavil na polico.

„Škvarčino je, ponesem ji domov. Reva je sama, mož ji je umrl za jetiko, otrok ni. Bog pomagaj je. Blagor žalostnim, ker bodo potolaženi.“

Pogladil si je dolgo, črno brado, se pokrižal in večerjal. Izpraznil je komaj pol skledice polente, izpil malo mleka in odložil košek na polico.

Zaprl je mlin in stopil v svoje svetišče. Ko je vstopil, je snel klobuk in na glavi se je pokazala velika brazgotina. Od čela do temena je segala v nepravilni črti; ostanek hudega udarca v oni usodepolni noči.

Janez je sedel na skrinjo, spletel velik šopek in ga del v roke Brezmadežni. In odprl je star molitvenik, pokleknil pred oltarček in molil dolgo. Ko se je stemnilo, je odložil knjigo in pokleknil pred razpelo in snel molek z desne križeve stranice in molil veseli del rožnega venca in potem je snel drugi molek z leve stranice in molil častitljivi del. In naposled so zarožljale težke, črne jagode srednjega molka med Janezovimi prsti; molil je žalostni del. Počasi je molil in gledal v Krista, ki je visel razpet na križu, in mrtvaška glava ga je gledala z

votlimi očmi. Vse kosti so bile Kristu razbrane in oči so bile zalite s krvjo in leva stran je bila prebodena in noge in roke so bile z žebli pribite. In je molil Janez in se zamislil v trpljenje: ki je za nas krvavi pot potil — ki je za nas bičan bil — ki je za nas s trnjem kronan bil — ki je za nas težki križ nosil — ki je za nas križan bil. In oči so se mu porosile in težke solze so mu jele kapati na lica in polzeti po bradi. Naslonil je glavo na mizo in jokal, jokal. Ustnice so šepetale zelo staro molitev. Mati, dobra mati, ki je tako zgodaj legla pod zeleno rušo, ga je naučila, ko je bil še majhen srajčnik . . .

Ko se je zjokal, je bil utrujen in je legel na svoje trdo ležišče. A zaspati ni mogel. Spomnil se je Primoža in njegovega pripovedovanja in spomnil se je svoje mladosti. Moj Bog, da bi mogel pozabiti tisto neplodno mladost, da bi mogel potegniti zagrinjalo čez njo! A krivica preganja človeka do groba in gloje njegovo srce, naj bo tudi umita z vsemi studenci vode. In življenje se grozno maščuje.

Tako je mislil Janez na svojo mladost. Vsak misli rad na mladost, ko je bil še majhno dete in tako nedolžen kot angelčki in ga je vodila mati v cerkev in ga učila moliti. Da, Janezova mati! Zakaj je umrla tako zgodaj dobra ženica s preprosto, a globoko dušo. Varovati je znala in gojiti mlado srce. In karati je znala in kaznovati! Prišla je k hiši mačeha in je gledala grdo Janeza. Majhna je bila takrat očetova trgovina in posestvo, in veliko je spravil na kup oče v letih. Ded je gospodaril v mlinu in ni hodil mnogo domov. Z nevesto se nista razumela. In ded je bil zadovoljen v mlinu, je mizaril in gojil celo čredo kur in petelinov in na svojem je bil. Zato je bil ponosen do zadnjega. Janez mu je donášal jedil z doma in stavec ga je imel rad. Ko ga je natepel oče ali okregala mačeha, je pribežal k njemu in mu potožil. In ded ga je učil, kako naj dela, da bo všeč Bogu in ljudem.

Tedaj se je zgodilo, da je zašel Janez med slabo tovarišijo in si je zastrupil dušo. Razposajen je postal in govoril kot fantje med seboj, če so pijani. Dorastel je in bil je lep in krepak, kot hrast v gošči. Postavljal se je po vasi in gostilnah, in dekleta so norela za njim.

Oče je doma vpil in klel, še tepsti ga je hotel, a pomagalo ni nič.

„Še enkrat naj slišim, da laziš za tisto Špelino Marijano, ubijem te kot gada! Ali razumeš?“

„Oče, posestvo mi dajte, pa se oženim z Marijano in ljudem zavežem jezike!“

„Fant, ali si znorel? Šestdeset jih imam na hrbtu, pa hodim kot fant in nobenega sivega lasu ne najdeš na moji glavi. Dokler bo gibal mezinec, bom go-

spodar jaz in makari če živim sto let; za grunt jih je še zadosti. Majhni so še, pa bodo zrastli: Markec je in Lojze in Matijče.“

In je šel Janez in je pil tisto popoldne in je pil še dalje in živel razuzdano, da so ljudje kazali za njim . . .

In tisto jesen se je zgodilo, da ga je dobil kmet Primož zjutraj zgodaj pri Koritih. In nesel ga je domov, kjer je ležal dva meseca. Dolgo ni mogel govoriti in pamet se mu je vračala le polagoma.

Stregla mu je v boleznih teta Franca. Sedela je vedno ob njegovem vzglavju in molila in mu brala svete knjige in pripovedovala o svetnikih. Teta Franca je bila dobra žena — a oče, njegov lastni oče . . . oh! . . .

Tako je premišljal Janez svoje preteklo življenje. Kolikrat bi že lahko umrl. V gozdu bi se skoro podrla smreka nanj in voli bi ga povozili! In zdaj bi ga bili kmalu ubili in nič ne ve, kdo bi ga bil. Do Ključa je šel z Dupeljci in potem se je vrnil, in nekdo ga je napadel in udaril. Bogve kdo. Morda je bila božja volja? In če bi umrl!

In jokal je in se kesal. Kar v trenutku so mu prišle solze v oči, in zdravnik je trdil, da bo tako celo življenje. Pomagati bi mu ne mogli lahko. Če bi ga dali morda leto dni v bolnico! Tega pa ni pustila teta Franca . . . In mislil je in mislil tudi na Marijanico. Naenkrat mu je bilo tako hudo. Šla je in se je izgubila — in tega je kriv on.

Molil je in jokal in ko je ozdravel, je začel novo življenje.

Dva meseca potem je umrl stari oče Jernej in mu zapustil mlin in travnik in par njiv. Preselil se je vanj in samotaril, premišljal svete stvari, bral Sveto pismo in veliko molil. Neke noči se mu je zdelo, da je dobil od Boga poziv v samostan. In je šel na božjo pot in trkal na razne porte, pa ga niso marali: prestar je bil in nikakega rokodelstva ni znal.

„Bom pa doma delal pokoro.“

In zdelo se mu je, da je dobil drug poziv, naj začne ljudem pridigati pokoro in jih poučevati. In je začel pri svojem očetu. Očital mu je oderuštvo in skopost. In povsod je bičal grehe. Po hišah je hodil in voščeval novo leto in pridigal. Smejali so se mu in zbijali dovtype z njim. Pa ni zameril nikomur. Če ni mogel drugim, je pridigal otrokom. Nekaj časa so ga poslušali, potem so ga cukali za brado in suknjo in se mu smejali. — —

Tako je premišljal mlinar Janez in zaspal.

Ko se je prebudil, je bila v sobi tema kot v grobišču. Spomnil se je pogovora s kmetom Primožem.

„Moj Bog, kaj bo, če se oče ne omeči! In skoro gotovo se ne omeči. Moliti moram.“

In začel je moliti tako goreče, kot molijo trpeče duše po božjih potih. In se je zamislil in dejal: „Če treba, grem pa jaz po svetu, da se le stric Primož ne obesi!“

To je bil mlinar Janez.

* * *

Mlinar Janez je šel čez polje. Na levi in desni je bilo veselje; na mlado koruzo in zeleno deteljo in na valujoče žito so padali zlati solnčni žarki. Po drobnih trtnih peresih so lesketale rosne kaplje in nad potokom so se majale veje ponosnih bukev in nizkih gabrov. Lahne sape so zavele in po dolinici je plaval velika pomladanska radost.

A mlinar Janez je bil zamišljen in žalosten, kot bi ga trpljenje in usoda tako hudo zadela, da se sključi njegov hrbet in zarežejo v lica globoke gube. Tako je šel Janez počasi in nesel na rami meh, Škvarčevki ga je nesel, tisti, ki ji je umrl jeseni mož za jetiko in je ostala sama kot drenov štor sredi senožeti, ko zavejejo mrzli vetrovi. V tla je gledal in tuhtal, kako bo govoril očetu. Nič pametnega si ni domislil in nazadnje je snel klobuk z glave in pokazala se je dolga brazgotina in sapice so se igrale z dolgimi lasmi. In molil je Janez in mu je bilo laglje.

„Bo že Bog dal, da bom govoril, kakor je prav in kakor moram govoriti s svojim očetom.“

Tedaj je zazvonilo v vasi poldne.

Pospešil je korake, odnesel Škvarčevki meh. Zahvaljevala se mu je in mu ponujala kozarec vina.

„Ne, ne pijem, Marička. Odkar se mi je zgodila nesreča pri Blažišarju ne pijem.“

„Vem, vem, ali vendar bi spil kozarec. Letos je tako zlahčno in koristilo bi ti, saj si bled kot smrt.“

„Marička, z Bogom! Moram domov, da ne bodo hudi.“

„Tisočkrat ti Bog povrni, ker pomagaš revil! Vse mi gre navskriž, ljubi Janez. Hlapec drag, dekla tudi, in vse delajo drugi, pa tudi jedo.“

Ni je več poslušal. Skoro dirjal je domov in se ni zmenil za psa, ki je ležal poleg svinjaka in lajal nanj.

Oče in mačeha, teta, Matijče in polsestri so posebej kosili, Janez je prisedel k družini in zajemal molče repo. Ta in oni ga je dražil, on je pa bil zamišljen in je le včasih pogledal na hlapce in dekleta in polbrata Lojzeta in Markca — in je bil otožen.

„Janez, kaj se držiš, kot bi te imel kdo nabosti na vile in speči na ražnju. Sveti Lovrenc je prepeval, ko so ga pekli. Ne bodi no, kot bi se najedel kislih kumar. Pogledj nas, pa smo veseli pa zapojemo včasih kakšno.“

Tedaj je videl v njih očeh smeh; položil je žlico in je vstal in rekel:

„V vas ni Boga, aro ste dali hudiču in ociganil vas bo. Spokorite se in bodite kot otroci. Kajti če ne boste kot otroci, ne pojdete v nebeško kraljestvo. Poglejte, pomlad je prišla in narava je dobila lepo obleko. Kaj pa vi? Vedno še nosite stare kožuhe, črne kožuhe na duši. Pojdite k potoku in se operite!“

„Barantati znaš dobro, Janez.“

„Pridigati znaš. — Jezik se ti guglje kot kravi rep.“

Smejali so se, dekla Meta je pa imela glavno besedo in se je ujezila, ker je imela usmiljenje z Janezom, in je zapovedala mir. Toda družina je bila razposajena, Janez je pa sedel in ni izpregovoril več besede. Malo je jedel, in so se norčevali.

„Saj še ni post, Janez, prazen meh ne stoji pokoncu.“

Janez jih ni poslušal, šel je k očetu, ki je ostal sam po kosilu in pil vino in delal načrte in račune.

„Dober dan, oče! Nekaj bom govoril z vami.“

Sedel mu je nasproti in ga gledal z motnimi očmi, dolgo ga je gledal.

„No, povej! Kaj me gledaš, kot tele nova vrata.“

Solnce je kukalo v sobo in pod okni so šumeli listi košatih jablan in hrušk, ki so pravkar ocvetele.

„Oče, premalo skrbite za svojo dušo.“

„Stara pesem; če ne veš drugega, z Bogom!“

„Oče, res je to. Kaj človeku pomaga, če ves svet pridobi, na svoji duši pa škodo trpi. In vi jo trpite, oče! Ljubim vas, zato sem prišel danes, da vas prosim . . .“

„Pamet imej in brado si ostriži in lase in neha pridigati! Ali ne veš, kakšen si bil.“

„Vem, oče, grešen sem bil. Ali oče, slišal sem, da mislite pognati po svetu Primoža. Oče, ne storite tega! Furlana ste pripravili na beraško palico in Tomažka, in zdaj je prišla vrsta na Primoža.“

„Jaz — spravil na beraško palico, jaz. Sama sta se, sama. Sin, kaj blebetaš, ker ne razumeš tega. Posodil sem jima — pa čemu bi s teboj govoril — z norcem?“

„Oče, jaz nisem nor.“

„Kaj pa da si!“

Udaril je po mizi, da so se stresli kozarci, in je pogledal Janeza. A Janez se ni ustrašil, ker je bil veliko molil in sklenil, da vztraja do konca.

„Lenobo paseš v mlinu. Sin, pred svojim pragom pometaj! Jaz vem, kaj delam. Otroke imam in moram jim preskrbeti varen kot. Delam od zore do mraka in se potim, naj se tudi drugi! In sezidal sem novo hišo, lepo in prostorno, in nov hlev in

novi klet. V hlevu je pet parov konj in šest krav in pet telic in veselje je gledati moje gospodarstvo. Ali je to nastalo v enem dnevu? Že od rojstva se peham in znašam, in ti mi prideš s pridigo.“

„Nisem prišel zato, da bi se z vami prepiral, oče. Že davno sem vam prigovarjal, da ne bodite lakomni. In zdaj vas prosim, oče, ne poženite Primoža po svetu! Pomislite: ženo ima in otroke, kam naj gre! Moj Bog, na stara leta beračit?“

„Molči, ker ne veš, kaj ti pada z jezika. Pijanec ni vreden usmiljenja.“

Vstal je oče in udaril po mizi s pestjo. In je stegnil svojo roko in kar privrelo je iz njega:

„Udaril bi te, da bi doli hlenil in se ne prikazal več pred moje oči!“ . . .

Janez se je umeknil in je prosil še enkrat.

„Nič, tudi ne počakam ne, da bi denar kje dobil. Od rojstva človek dela in se peha in tolče kepe na njivi in vozi v mrazu in vročini — in zdaj naj bi ne užival sadov svojega truda? Vun, fant, vun!“

„Grem, oče, in Bog vam odpusti! Morda ne bom dolgo v mlinu. Mlad sem in lahko delam po svetu, starec ne more. Z Bogom in vedite, oče, da je težak račun in krčmar natančen.“

Šel je in se je zjokal zunaj. Oče je gledal vrata, ki so se zaprla za sinom in v duši so mu odmevale besede: Račun je težak in krčmar natančen.

Toda ni mislil dolgo nato; spil je vino, ki je ostalo v steklenici in je šel v klet. Sredi stopnic je obstal in se domislil nečesa in je zamrmral in šel točit vina.

„Ne bo kaše pihal! Mlad je še in lahko dela, starec ne more . . . Poskrbljeno je, da bo Primož delal, in mlin ne pride v druge roke. Fant, ne boš kaše pihal!“

Tisto popoldne se ga je Marko napil. Vsa družina se je temu čudila, ker ni pomnila, da bi se opil oče Marko. In bil je čemereren in ni govoril z nikomur. V spominu mu je ostal pogovor s sinom in njegove besede so mu zvenele po ušesih in bil je zamišljen. Toda proti večeru se je razveselil.

„Kar je, je. Od rojstva delam in uživati hočem sadove svojega truda. Krivice ne delam niti po božje niti po človeško; vbogaimo dajem, vsa vas ve, da dajem, in vsako nedeljo hodim v cerkev po dvakrat in za maše plačujem. V Ljubljani me poznajo in v Trstu in vedo, da sem poštenjak in vsa dolina se mi odkriva. S sodniki sem pil bratovščino in z zdravniki in jezičnimi dohtarji in župan sem bil dvanajst let in sem dal ugled občini, ker sem imel nekaj pod palcem. Gruntarji so me vpoštevali, le bajtarji so se lupili od jeze, ker me niso mogli prekotaliti s stola, in stare babe so brusile jezike.“

Zgodilo se je tedaj, da je pogledal oče Marko na gnojišče. Kavsale so se tam kure in petelin je zagrabil glisto in tekel z njo v kljunu po dvorišču. In jo je požrl.

Oče Marko se je zasmel in je izginil v prodajalno.

„Prav je imel petelin. Čemu bi živela glista!“

In se je zasmel iznova. Tedaj je stopal v vas kmet Primož s koso na rami. Upognjen je imel hrbet in je gledal v tla. Žalost je bila v duši in solze v očeh.

Oče Marko ga je videl in je v trenutku pozabil na petelina in mislil na kmeta Primoža.

* * *

Janez se je vračal v mlin, glavo upognjeno, pogled v tla, misli žalostne, brez upanja. Nad vso naravo je pa plavala pomladna sreča in zelenje je dehtelo iz lesa in s travnikov in po pašnikih so bingljali zvonci in pastirji so vriskali in peli. Tam nad gričkom je krožila postovka in prežala na plen. V hrastju se je oglasila kukavica in je zakukala. Petkrat je zapela in kmet Primož jo je čul. V Lokah je kosil prvo deteljo in ravno brusil koso, ko je zakukala.

„Bes te plentaj, je dobrega srca. Še pet let bi živel, kakor pravijo. No, saj je res že davno zapela. In takrat sem štel in je nakukala deset. Modra si, jaz bi živel deset let in Jeronček in Štefan, ki smo te slišali.“

Tako je govoril sam s seboj in se smejal. Klobuk se mu je nagnil na stran in na gladko obritem licu so se čudno kremžile velike gube.

Mlinar Janez je prišel tisti trenotek mimo in se je začudil. — Primož se je smejal. — Špičasta brada se je podaljšala, lica so se razširila, tista suha, rjava lica, in oči so izražale razposajenost. Koščena in dolga je bila postava in v umazanih, od ilovnate zemlje porjavelih, visokih škornjih je bila videti še daljša.

„Dobro srečo in hvaljen bodi Jezus, stric! Kaj se tako smejite?“

„Bog daj, Janez, Bog daj! Dobre volje sem, prav dobre volje, kot bi se napil Blažisarjevega pikolita. Veš, meni ga je dal večkrat možiček, ker sva se razumela. Dober človek je bil, malo takih. Za pijačo je rad dajal in suknjene je rad pravil, da smo se vsi za trebuhe držali.“

„Preveč ste veseli. Po solncu rado dežuje.“

„In narobe, Janez. Ali naj vedno mevžarim, primojdunaj. Danes sem ga pošteno ruknil opoldne. Dva litra sem pocedil še iz bečka, zato sem korajžen. Ko sem bil mlad, to sem jih rezal. Vse me je poznalo, no, saj me še zdaj. Deset bokalov sem

ga nesel, saj pravim, in vsakega junaka sem pomandral in vrgel v vrečo.“

Janez je sedel v senco pod hruško. Rad bi mu povedal, pa mu ni hotela beseda iz ust.

„Janez, ti si preveč kisel. Odkar delaš pokoro, se še nisi zasmel. Pravijo, da kdor se od srca ne smeje, nima čiste vesti. A tebi nima kaj težiti vesti; moliš in se postiš kot svetnik in si pust kot drva.“

„Na tuje bi šel, morda bi bilo drugače. Bolj zadovoljen bi bil nemara.“

Govoril je to namenoma, a kmet Primož se ni menil za svoj dolg in boben, ki mu je imel zapeti pred vratmi.

„V tujino! Pojdi, pojdi, pa nikar ne žlobudraj, Janez, saj nisi baba. Lahko bi se ti zgodilo na tujem kot tistemu, ki je sedel v blato in se vanj pogreznil. In zadovoljen bi ne bil.“

Prenehal je z delom in se naslonil na koso in njegove misli niso bile več vesele.

„Nemara si bil doma, Janez? Ali si bil pri starem?“

Janez se je zdrznil. Pred par minutami se je še smejal Primož, zdaj je pa bilo njegovo lice tako resno in gube so stale ohlapno na njem.

„Povej, povej! Nič, kaj ne? Lakomnik je lačen do smrti.“

„Res je, stric, nič.“

In zjokal se je Janez. Primož je telebnil koso v stran in sedel na sredo lehe in podprl glavo ob dlan desne roke.

„Naj gre vse! Saj ne rečem, nepridiprav sem bil v mladosti, ali vendar sem živel kot žive pošteni ljudje vobče, če še ne boljše. Od mlada sem delal in nisem prislužil, da bi nesel v ščepcu. Kot bi me vrag zaznamoval; dolg sem dobil in dolg je rasel. Prišla je trtna uš in je bilo treba izkopati stare trte in nasaditi nove brajde in oplesti in postaviti nove latnike. Denarja nič, pojdi na posodo! In je prišla suša in ni bilo turščice, da bi jo nesel enkrat v malin. Pojdi ponjo in plačaj in se zadolži! In krava ti crkne s teletom! Hčere odpravi od hiše in jim daj dote! Vedno jemlji, a nikjer ne dobiš. Gozd izsesaš, trta ti ne obrodi vsako leto. In tvojemu staremu plačaj obresti po deset. Moj Bog, po deset sem plačeval . . . Povej mi, človek božji, ki ne poznaš sveta in živiš v samoti in moliš vedno k Bogu, ali bo kdaj boljše na svetu? . . .“

Janez ga je pogledal, kot bi ne razumel dobro njegovega vprašanja, potem je pogladil brado in stegnil roko.

„Stric Primož, hudo ste se razvneli in težko vprašanje ste mi zastavili. Glejte, meni se tako zdi, da je svet velik oltar, hiša božja. In ko bo ta hiša res hiša molitve, bo tudi lepše na svetu.“

„Lepo si to povedal. A ta hiša je jama razbojnikov in tatov. Janez, jaz tudi postanem tat in razbojnik. Prijetno mi bo, lumpom se najboljše godi. Veš, bel kruh bolj diši, kot turščičen, ki ga ješ vsak dan.“

Primož je pogledal po strmini in zagledal velik hrast, ki je metal senco daleč naokrog.

„Primojdunaj da bi bilo lepo viseti na onih vejah tam gori!“

„Stric, ne govorite tako!“

In je šel k starcu in ga je miril.

„Pogosto mi pride, da bi šel. Žalosten sem zadnji čas, le včasih pride veselje prejšnjih dni. In prej si me videl, da sem se smejal kukavici, ker je zapela, petkrat je zapela. Ko sem jo prvič čul, je pa zapela desetkrat. Pomisli, deset let bi še živel. Ali ni to lepo, Janez? Ah, življenje je tako prijetno! Pa pojdi z doma in berači ali si pa zadrigni vrv za vrat! Moj Bog —“

In privrele so Primožu debele solze po licu. Tolažil ga je Janez, ga gladil po glavi in jokal sam.

„Človek sadi in sadi, pa daj drugim in umri!“

„Stric, stric, veste, jaz pojdem po svetu in vam pustim mlin in travnik in tisti dve njivi.“

Pogledal ga je Primož in ustavile so se mu za hip solze.

„Revček, ali ne veš, da ne smeš napraviti z mlinom, kar bi ti hotel. Oče ukaže, ti storiš.“

„Pa bi šli stanovat k meni, saj je dovolj prostora. Pod streho je še velika soba. Izčistil bi jo, pa bi —“

„Nič ne bi, Janez, ker tvoj oče preži name, odkar sva se zavedla, da živiva. In jaz ne maram, ne maram.“

Jokal je znova.

„Šestdeset let imeti svoj dom in naenkrat, starec, pojdi! In mislil sem vedno, da bom nosil butaro do smrti in da ohranim dom otrokom. Pa me bodo kleli. Res, slab človek sem bil včasih, a vendar tega nisem zaslužil.“

„Stric, morda bi vam dal kdo drugi.“

„Saj nimajo. In ne dado. Gospod v župnišču bi dal, pa nima, ker je razdal, kar je imel.“

„Kaj bo, stric, kaj bo?“

„Smrt, kadar pride! Pusti me, Janez! Pojdi v mlin in moli!“

Janez je stopal počasi, Primož se je dvignil in legel pod hruško. Mislil je in solze so mu igrale v očeh.

In v naravi je bilo tako lepo. Kosi so žgoleli ob potoku in zelenje je dehtelo od vseh strani, s pašnikov se je čulo bingljanje zvoncev in vriskanje pastirjev. Dekle je šlo čez polje, neslo v jerbasu južino in pelo. Še čisto majhno je bilo dekle in

nežno in greha ni bilo v njeni duši. Pesem je privrela na dan v tisti naravi, kjer pripeka gorko solnce. Pesem je šla čez polje do gričkov in vasi, ki je ležala kot pričarana v kotu, med samim zelenim drevjem, in v ozadju se je nalahno dvigal Nanos, star že in siv, ves plešast.

Kukavica je zakukala in kmet Primož je šel znova kosit deteljo.

Ko se je zvečer vračal mimo Markove hiše, sklonjen in ves žalosten, se je zgodilo, da je petelin požrl glisto.

* * *

Mlinar Janez je molil in se postil in ni govoril z nikomur. Mislil je samo na očeta in na Primoža. Kako bi pregovoril starega grešnika in kako bi pomagal zatiranemu! V duši je slutil, da je Primoževa usoda v zvezi z njegovo. Cel teden je premišljeval in molil, bral Sveto pismo in pel psalme.

V nedeljo se je napravil na pot. Oblekel je črno obleko, obul težke škornje in poveznil na glavo širokokrajni klobuk. Po litanijah se je napotil po vasi in je pridigal.

„Ljudje božji, kdor ima ušesa, naj poslušaj! Nesreča preti ugonobiti življenje in podreti dom in zapoditi po svetu reveža. Za nove zvonove ste zložili in cerkev ste sezidali in župnišče. Gospod se vas spomni ob uri trepetaja. A naberete si lahko novih zakladov. Slišali ste, da je nebeško kraljestvo podobno zakladu, ki je skrit v njivi; najde ga človek in skrije in od veselja nad njim gre in proda vse, kar ima in kupi tisto njivo. A vam ni treba prodajati, imate, in če daste, boste srečni. Trkam na vaša srca in prosim usmiljenja.“

„Za koga prosiš, Janez?“

„Za Primoža. Upnik se je vzdignil zoper njega, palico je zavijtel, da bi ga udaril.“

„Pojdi z Bogom! Sami smo berači, nikar ne šemi! Če si ti bebast, mi nismo.“

In je šel dalje in je trkal, pa so se mu smejali in otroci so ga dražili.

Tedaj je zavil v župnišče. Počasi in boječe je stopil pred župnika. Star je bil in nad dvajset let je služil v fari in vsi so ga ljubili.

„Kaj pa, Janez?“

„Prošnjo imam, gospod.“

Prav tik njega je stopil župnik, ker je bil napol gluh.

„Primoža mislijo spoditi po svetu, prodati mu mislijo vse, tudi bajto.“

„Kdo pa? Tvojemu očetu je veliko dolžan.“

„Da, da, gospod. Pa sem rekel: k vam bi šel in vam povedal, kako in kaj, gotovo bi vedeli svetovati.“

„Kaj bi rad naredil?“

„Očeta ne morem pregovoriti in denarja ni dobiti za Primoža. Po vsej vasi sem hodil in so se mi smejali.“

Zjokal se je in si je brisal solze z rokavom.

„Ne jokaj, Janez! Pomagal bi Primožu, pa sem star in vse sem razdal. Pred grobom sem in hrbet imam pripognjen kot gaber deblo. K tvojemu očetu pojdem. Le brez skrbi bodi, Janez! Primož bi moral tudi iti. Pojdi in mu reci! Najbrže že spet pije pri Starešinki.“

Šel je Janez potolažen in je dobil Primoža in ga spravil k župniku. Oblekel je stavec suknjo in stopal počasi. In Primož je šel za njim upognjen in žalosten. Janez je sedel pod oreh in čakal.

In čez dobro uro sta se vrnila in stari gospod je bil otožen in kmetu Primožu je bilo, kot bi ga bil udaril z batom po glavi.

„Janez, pojdi in ne jokaj! On, ki lajša rano, ve, zakaj se to godi.“

In so šli vsak na svoj dom.

Janez pa se je bal velike nesreče. In je prišla.

* * *

Tisto jutro je mlinar Janez zgodaj vstal. Pomolil je in stopil pred mlin. In ko je pogledal po dolini, mu je obstalo oko tam nad Lokami. Hrast je dvigal svoje veje visoko kvišku in veter jih je pregibal. In na veji je viselo nekaj dolgega in suhega. Misel je šinila Janezu v glavo in je stekel po poti.

Dolgočasno in pusto jutro je bilo. Sive megle so se vlačile po nebu in neprijeten veter je pihal.

Kot burja je dirjal Janez in brada je plapolala. In ko je prihitel pod hrast in zagledal kmeta Primoža na veji, obraz črn in zabuhel, in roke, tiste mišičaste, lopataste roke ob bokih, in noge, dolge in suhe, ga je prevzel za hip strah. Zavel je veter in zamajalo se je truplo na vrvi. In izpod neba so se vsule goste kaplje. Odrezal je Janez vrv in naložil težko truplo in bežal, bežal v vas. Srce mu je burno bilo in v glavi mu je bilo tako čudno.

„Naravnost njemu ga nesem, ki je kriv, naravnost njemu! — Obesil se je, ah, ti moj Bog! Njemu ga nesem, da bo videl, kaj je naredil, njemu, njemu!“

Padale so kaplje, težke in debele in curljalo je od Primoža, kot bi lilo iz škafa. A Janez ni čutil ne dežja, ne teže na svojem hrbtu.

PRIZOR IZ POULIČNEGA BOJA V MILANU 1848.

Nad vso božjo naravo je vladala grozna puščoba. Globoko so se klanjale veje sadnega drevja in od ponosnih trt je teklo v curkih. Žalostne so ležale brajde in plante in pod latniki so se vlačili ostudni močeradi. Zagrmelo je nad gozdom in odmev se je čul čez vso dolino, kot bi se posulo kamenje z Nanosa na Gradišče. Križali so se bliski v zraku in nad Krasom je vladala tema. Potok je v trenutku narastel in valil s seboj hlode in kamenje. Drčalo je in bobnelo in treslo se je drevje ob bregovih.

Janez je pridirjal pod kolnico. Oče je bil tam, in komisija, ki je prišla licitirat, in nekaj kmetov. Padlo je breme pred Marka in vsi so se začudili. In sin je stegnil svojo desnico in iz ust so mu prišle hripave besede:

„Vi, vi ste ga! Vrv ste mu dali, trebuh ste mu razparali in ovili s črevesi njegov vrat in ga zadavili, srce ste mu izrezali in ga požrli. Meso ste razsekali in jedli in pili kri... Tu, tu ga imate. Snejte ga, snejte!... Vi, vi, pokora, pokora!... Jaz, jaz sem ga tudi, mlina mu nisem dal, pa se je... obesil.“

Sedel je na zemljo in se razjokal. Dva sta ga prijela in ga hotela odpeljati v hišo. Tedaj se je dvignil pokoncu in govoril, kot bi bruhal iz sebe.

„Vi, razbojniki, tatovi, lumpje! Kaj stojite tu?... Haha... On je mene nesel in jaz sem ga nesel... haha... Otroci, delajte pokoro, oblecite črne kožuhe in natresite sâj na glave!... Če ne, boste kot paglavci, boste vsi pocrkali... Trnje še ni obrodilo jabolk... Vi, vi ste trnje in boste vrženi v ogenj...“

Plamtele so mu oči in mahal je z rokami.

„Oče, vi, vi ste ga, vi ste krivi!“ ...

Zakadil se je v očeta in ga sunil na tla in je hlastil nanj in ga suval v obraz in prsa in ga davil.

Komaj so mu ga iztrgali. Krvave so bile njegove roke in ko jih je videl, se je razjokal.

„Udaril sem ga, očeta sem udaril... kri... kri... Očeta, svojega očeta.“

Peljali so ga v hišo. In prihiteli so ljudje iz vse vasi, čeprav je bil dež, in so gledali Primoža. Tudi žena je prišla in sinovi. In joka je bilo in križanja in molitve. Vzdignili so ga in nesli domov.

„Gospodje, licitacije ne bo.“

Lezel je Marko v hišo in od strahu je bil onemogel in je legel.

Teta Franca in otroci in žena so jokali. Teta se je postarala tiste dni za pet let. Zožile so se njene prsi, hrbet se je upognil, lica so se nagubančila kot starki, ki doživi devetdeset let, šilasta brada se je znatno zdaljšala, lasje so osiveli in v očeh je bila večja strogost kot kdaj v življenju.

„Jejhata, jejhata, ti moj Bog, kaj doživim starka!“

Cele dneve in noči je preštevala jagode na molku in sedela pri Markovi postelji.

„Ti moj Bog, Janeza so odpeljali v Ljubljano in morda se ne vrne več. No, je že zaslužil, ker je naredil veliko greha. Bog pomagaj in sveta Frančiška!“

A Janez se ni vrnil, umrl je v norišnici.

Marko je ozdravel in ni pognal Primoževih po svetu. Pretresla ga je Primoževa smrt in Janezova nesreča. Odslej je živel življenje samotarja v mlinu in prepustil grunt in trgovino sinu Markcu. Drugačen je bil zdaj — in njegovo življenje je bila pokora.

Cipresa.

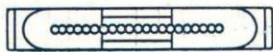
Zložil Anton Medved.

Sneg je padel na gomile,
v živih iskrah se blesti.
Kite rož so posehnile,
le cipresa zeleni.

Na človeškem zadnem domu
spomenik edin zelen,
zasajena kdaj in komu,
ne pove napis noben.

Veter duje in otresa
ivje biserno na njej:
Kdo pod tabo spi, cipresa,
ali srečen je, povej?

In cipresa glavo resno
klanja vetru sem in tje,
zdaj na levo, zdaj na desno,
odgovarja da in ne...

Biline.

Spisal L. Lenard.

(Dalje.)

Bilina o Dunaju Ivanoviču.

ko je knez Vladimir zaslišal, kako so se Volga Svetoslavič in njegovi junaki poženili z indijskimi gospodičnami

razsvetil se solnčece Vladimir knez
in poskočil je z mesta, s knežjega,
po izbi jedilni korakal je
in gosto si bradico gladil je
in z žoltimi kodri potresal je,
govoril besedice je gosudár:
„Oj, vi moji knezi, bojarji vi,
silni, mogočni junaki vi!
Vi vsi ste po Kijevu oženjeni,
omožene bojarske vse deklice,
samo jaz, Vladimir, brez žene živim,
brez žene živim, kot mladenič slovim.
Ne znate li, bratci, krasne deklice,
krasne deklice, meni knezu vrstnice?
Ki bi postave bila lepo raščene,
stasú kakor jaz visocega,
oči imela jasne kot sokola,
obrvi bile črne kot sobolja,
telo bilo belo še bolj od snega,
krasote krasná, meni umom vrstná!
Bilo bi s kom misli pomisliti,
bilo bi s kom besedice pogovoriti,
pri piru v razgovoru hvaliti se,
a vam bilo bi komu se pokloniti,
bilo bi komu čast oddajati!“

Odgovoril mu je njegov stari bojar Bermata Vasiljevič. Bermata je pri knezu Vladimirju neke vrste živa enciklopedija, vedno sedi za kneževo mizo, nič ne dela in nikjer ne nastopa, samo kadar pride kakšno vprašanje, odpre počasi svoja usta in pove svoje mnenje, ki je pa kar obvezno za celo omizje. Večinoma se dejanje v bilinah razvija po tem stereotipnem načinu, kot tukaj. Knez Vladimir stavi kakšno vprašanje, stari Bermata odgovori, kako bi bilo treba storiti, in potem se oglasi kdo izmed junakov, da je pripravljen stvar izvršiti.

Bermata mu tedaj odgovori, da res ve za dekle, ki bi se podalo knezu Vladimirju, toda ona živi tam v „hrabri Litvi“ in je hči litevskega kralja. V bilinah se deli namreč ves božji svet na dva dela: Kar je na vzhodu od Kijeva, se imenuje „Orda“ in v ordah vladajo carji s carjeviči in s carjevičnami, na zahodu od Kijeva se pa vse imenuje „zemlja“ ali „Litva“, in v njej vladajo kralji s kraljeviči in s kraljevičnami. Litevski kralj ima po besedah Bermata dvoje hčera.

Starejša, Nastaša, ne pojde z Vladimirjem v zakon, ker ona je silna junakinja in jezdi po polju. Toda mlajša, Apraksija, sedi v svoji zlati sobi za trikrat devetimi ključavnicami in trikrat devetimi stražami; zlato solnce je ne opeče in bujni vetri je ne ovejajo. Ona je popolnoma taka, kot je želi knez Vladimir, poleg tega pa še „učena v pismenosti“.

Knezu Vladimirju so besede starega bojarja jako ugajale, kajti „svetlo solnčece kijevsko, knez Vladimir“ ima, kot ga predstavlja ruska narodna pesem, vedno veliko slabost do ženskih. Toda sam si ne more pridobiti litevske kraljične, treba mu je pomoči kakšnega junaka. Torej vpraša svoje junake, kdo bi hotel iti zanj snubit na Litvo kraljično Apraksijo? Naloga najbrže ni bila lahka in prijetna, kajti kijevski junaki, ko so zaslišali vprašanje

vsi za mizo sede, obmolknejo,
obmolknejo in potihnejo,
potihnejo, se potulijo:
kdor je velik, se stuli za srednjega,
kdor je srednji, se stuli za majhnega,
a majhni ničesar ne odgovore.

Spet mora pomagati stari Bermata. Toda ne, da bi se ponudil sam, ampak on svetuje samo Vladimirju, naj pošlje po neprijetnem poslu tihega Dunaja Ivanoviča. Tihi „Dunajuška“ je že hodil po raznih poselstvih in zna tudi dobro govoriti, če le kdo, bo on najlažje dobro opravil.

Šele zdaj se oglasi tudi sam Dunaj Ivanovič.

Ne z večjega mesta, ne z manjšega,
iz samega mesta, iz srednjega
drzni dobri mladenič dvigne se,
sam tihi Dunaj Ivanovič.
Nizko knezu najpred pokloni se:
„Oj, ti gosudár naš, bátjuška,
milostljivi Vladimir stolno - kijevski,
dovoli mi reči besedico,
brez kazni, brez vseh ovinkov takoj.“

Ko mu Vladimir dá potrebno dovoljenje, začne pripovedovati junak Dunaj Ivanovič, da je služil devet let pri litevskem kralju, tri leta v hlevu, tri leta v obednici, a tri leta v sobi in da je vse res, kar je rekel Bermata Vasiljevič. Litevski kralj ima dve hčeri, obe lepi in prikupni.

„Mnogo jezdil sem jaz že po tujih krajéh,
mnogo videl že lepih kraljičen sem,
ta krasna na pogled — razumna pa nič,
ta razumna močno — toda lepa ni nič.“

Krasotice pa nisem našel nikjer
in razumne device še take nikjer,
kot je mlajša litevska kraljeva hči,
kot mlada kraljična Apraksija:
Če koraka — je čisto ko beli labud,
če pogleda — je čisto kot beli dan;
a v pismenosti še podučena je.
Bilo bi s kom tebi živeti res.
Bilo bi nam mater klicati koga.
in slaviti gosudárinjo!“

Toda vkljub temu se Dunaj Ivanovič ne mara ponuditi za snubca. Šele ko mu nalije knez Vladimir v čašo iz vzhodnega kristala nič manj kot poldrugo vedro dobrega vina in tihi Dunajuška vse na en dušek izpije, dobi več poguma. Vladimir mu reče, naj vzame s seboj sile štirideset tisoč in iz blagajne deset tisoč in gre snubit kraljično Apraksijo. Ko ga Dunajuška nekoliko začuti v glavi, odgovori, da mu ni potreba niti vojakov, niti denarja. S seboj hoče vzeti ljubljenega tovariša mladega Nikita Dobrinuško, ki zna dobro z ljudmi govoriti. Dalje naj mu dovoli iz hleva vzeti dvoje neježenih žrebcev in dvoje nerabljenih sedel, sam naj pa hitro napiše pismo.

Vladimir nalije še enkrat v poldrugo vedro veliko čašo vina, ter jo dá izpiti Dunajuški, poleg tega ga še pogosti z medom in z jedjo. Nato gresta z Dobrinuško v hlev, si izbereta konja in odjašeta. Ljudje so videli, kako sta sedla na konja, potem so ju pa takoj izgubili izpred oči, kajti letela sta, kot bi prhnili jasni sokoli in samo prah se je dvigal za njima po cesti.

Tako jahata iz orde v ordo in iz zemlje v zemljo, dokler ne prijašeta na litevski kraljevi dvor. Pod oknom dvora obstaneta, skočita s konj in Dunajuška reče Dobrini, naj počaka s konji pod oknom, dokler mu sam ne dá znamenja, on pa gre v kraljevi grad.

Vse navade kraljevske so znane mu,
da ne moli in križa ne dela se,
kralju s čelom le bije, pokloni se:
„Zdravstvuj, batjuška, hrabre Litve kralj!“

Ko ga litevski kralj zagleda, se močno razveseli in mu reče: „Ker si mi toliko let verno služil, te hočem zdaj posaditi za veliko mizo, na veliko mesto, tu se najej do sitega in napij do volje.“

Ko je Dunaj Ivanovič sedel in pričel jesti in piti, ga kralj izprašuje, po kaj je prišel: če samo na obisk ali pa zopet služiti? Dunaj mu odgovori naravnost, kaj je namen njegovega prihoda, ter poda kralju Vladimirjevo pismo. Tu se pa kralj razsrđi, da vrže pismo na tla in si jame lase puliti iz glave:

„Neumni knez Vladimir stolno-kijevski!
Z mlajšo on ženi se hčerkico,
staršo devico pustiti če!
Če omožim s kom Apraksijo,

le v zlato jo Ordo možiti čem,
za onega psa carja Kálina.
Tebe samega, Dunajuška Ivanovič,
če ne služil bi verno zvesto poprej,
za tvoje besede nepremišljene
posadil bi v svojo globoko klet,
zaprl bi z vratmi železnimi,
zasul bi s peski rudožoltimi
in krmil bi s hlebom in vodico,
pogostil bi v hrabri Litvi te,
da razuma bi v glavo nalezel se.“

Toda Dunajuška Ivanovič se je medtem že napil zelenega vina iz kozarcev po poldrugem vedru ter se zopet navlekel poguma. Torej skoči na nogi, udari s pestjo po mizi, da se hrastova miza razleti, vse posode na mizi prevrnejo in pijača — kar je je še ostalo — razlije. Kralj vidi, da ni šala, torej zleze hitro pod mizo ter se zakrije s svojim kožuhom. Na njegovo kričanje

z dvora gonijo gonci, begunci beže.

Toda mesto, da bi se usmilili kralja in ga rešili iz vročega položaja pod kožuhom in pod mizo, jamajo mu še očitati: „Ti tukaj ješ in piješ in se veseliš, a nezgode ne vidiš nad seboj. Na tvojem kraljevem dvoru se šopiri neznan junak (Dobrina). V levi roki ima dve svilnati uzdi, s katerima drži dva junaška konja, a v drugi ima saracensko palico, v katero je nabito štirideset pudov svinca.

„Kot jasni on sokol po dvoru leti:
kot črna on vrana po dvoru prši,
iz konca do konca po dvoru hiti,
na vse strani palico svojo vihti,
velike sile je štirideset tisoč pobil,
male sile pa niti prešteti ni moč.
Kaj poginemo vsi naj za tvoje dekle?“

Kralj se pa še vedno pokriva pod mizo s kožuhom in prosi: „Oj ti tihi Dunajuška Ivanovič! Spomni se mojega kruha in soli in zadrži svojega tovariša! Zdaj vidim, da je sam Bog tako prisodil dekletu. Pestunje in dojke! Tecite v sobo pod zlato streho in pripeljite sem Apraksijo ter jo privežite na dobrega konja in odpošljite za ženo knezu Vladimirju!“

Zdaj gre Dunaj poklicat tovariša.

Zmage junaka ne pripisujeta samo svoji pesti in štirideset centov težki palici, ampak mislita

„da z nama je vidna pomoč Bogá.“

Apraksijo pripeljejo takoj iz njene zlate ječe; pri prvem pogledu junakov se tako ustraši, da skuša zbežati. Ko jo pa Dunaj vpraša, če hoče vzeti kneza Vladimirja, mu odgovori odkritosrčno:

„Oj, ti slavni junak, Dunaj Ivanovič!
Tri leta sem že jaz molila Boga,
da dobila bi kneza Vladimirja.“

Torej ni nobene ovire več. Pestunje in dojke počesejo, umijejo in oblečejo Apraksijo, ter jo posade na konja in vsi trije odjašejo

na slavno razdolje, na čisto polje.

Toda v razdolju v čistem polju jih dohiti noč. Razgrnejo torej platno po zemlji ter sklenejo tam prenočiti. Ustavijo konje, prilože jim k glavam „kopja dolgomerna“, v desnici drži vsak ostro sabljo, v levici pa težko palico in tako prenočujejo. Noč je bila tako temna, da se ni dalo ničesar videti.

Nič niso videli, a mnogo slišali,
zaslišali junaško pogon so,
zaslišali kot zmaja zvižganje
zaslišali tuljenje kot zveri.

Izpregovori Dunajuška Ivanovič: „Pojdi ti s kraljično v stolni Kijev h knezu Vladimirju, a jaz počakam tu na čistem polju, da se z junakom pobijem in pretepem. Dobrina res odjaše z Apraksijo dalje, Dunaj pa počaka neznanega junaka in prične se boj:

Kot zadeli ob sebe bi gori dve,
sta mogočna junaka se trčila,
da junaška si pleča poskusita,
da mladeniški sili pomerita.
Odjašeta od sebe na čisto poljé
in zajašeta drug na družega,
udarita s palicama kovanima,
kot zagrmel bi kje podnebesni grom —
in v rokah se palici zlomita.
Odjašeta zopet na čisto poljé
in zajašeta drug na družega,
udarita s sabljama ostrima —
ostri sablji se v rokah skrhata.
Odjašeta tretjič na čisto poljé,
udarita s kopji dolgomernimi —
vrgel tihi je Dunaj Ivanovič
iz sedla sedaj nasprotnika,
iz sedla ga vrgel na sivo zemljo,
a sam komaj je v sedlu še obsedel.
Pa ni kaznil drznega nasprotnika,
le k sivi ga zemlji je s kopjem prižl,
ga v belo je grud s topim koncem pribil.

Nato zahteva Dunaj od nasprotnika, naj mu pove, kdo da je, in le-ta mu odgovori:

„Oj tihi ti Dunaj Ivanovič!
Kako, da ti mene nič več ne poznaš?
Po eni si stezici jahal z menoj,
pri eni si mizici sedal z menoj.
Pri nas živel si ravno devet let:
tri leta si služil pri konjih nam,
tri leta si služil v obednici,
tri leta si služil nam v izbici.“

Zdaj spozna Dunaj, da je njegov nasprotnik sama kraljična Nastaša, sestra Apraksije, ter jo vpraša, čemu poljakuje po čistem polju. Ona mu odgovori: „Ker ste vzeli mojo sestrico. Poljakujem

po čistem polju ter si iščem nasprotnika, a kdor me v boju premaga, ž njim mi je sojeno, da se moram omožiti. Dunajuška Ivanovič se razveseli, rekoč: „V sedmih zemljah sem služil in v sedmih ordah, a si še nisem mogel prisluziti krasne device, zdaj sem jo pa našel na čistem polju.“ Vendar mu emancipantka ne ugaja, ampak zahteva, da sname z glave zlato čelado in moško obleko in se obleče po dekliško, ter sede na konja, da gresta v Kijev k poroki.

Preobleče Nastaša se v deklico,
na konja se vsedeta, jahata
in prideta v stolni Kijev grad.
Prijahata k matjuški, božji cerkvi,
a Vladimir knez s kraljično Apraksijo.
k poroki že v božjo cerkev gre.
Pri vratih se sestri srečata,
se srečata sestri, pozdravita,
skupaj prekrižata se in pomolita,
skupaj gresta zdaj v božjo cerkvico,
skupaj zlata si venca nadeneta,
storita obljubo veliko tako:
Skupaj z možem živeti, mu krajšati čas.
Priredili so svatbo, slaven pir,
pirovanje na ves krščeni ljud,
ne na malo, ne na mnogo — na dvanajst dni.

* * *

V drugi bilini o Dunaju Ivanoviču se pripoveduje njegova smrt.

Po poroki so šli svatje iz cerkve božje v belokamene palače in tu so priredili „pirovanje, časten pir“ na ves krščeni ljud, ki ni trajalo ne več ne manj kot ravno dvanajst dni.

Vse k mizam po vrsti posadijo,
vsem jesti in piti podajajo,
solncece nagne k zahodu se,
beli dan pa že k večeru gre,
a časten pir vedno veselejše gre;
najeđó se vsi do polsitega,
napijó vsi do polpijanega,
drug pred drugim prično se bahati:
Silni baha z veliko silico,
goli baha z odejo cvetno se,
a bogati z zlato blagajnico;
kdo je zakaj se boriti z rokami,
kdo je zakaj streljati s puščico,
kdo je zakaj zasesti konja dobrega;
razumni baha z očetom in materjo,
neumni pa baha se z mlado ženó.

Ko se je tudi Dunaj Ivanovič nekoliko napil, je vstal izza hrastove mize od svoje neveste ter pričel hoditi po izbi semtertja in se bahati: „V Kijevu ni večjega junaka od Dunaja Ivanoviča; od litevskega kralja je dobil dvoje deklet, sam se oženil in še drugemu podaril.“

Ko njegova nevesta to zasliši, mu odgovori: „Nikar se ne bahaj! Sicer še nisem dolgo časa v

Kijevu, vendar pa vem, da ga ni tu bolj silnega junaka od Samsona Simojloviča, ni boljšega jahača od Mihajla Potoka Ivanova, ni bolj zgovornega od Dobrine Nikitiča in ni krasnejšega od samega kneza Vladimirja, streljati ne zna pa nikdo tako, kot kraljična Nastaša. Ako hočeš, položim ti na glavo svoj srebrni prstan, nastavim svoj kovani nož in ti na razdaljo petdeset korakov trikrat ustrelim iz svojega loka puščico po nožu skozi prstan, tako da se bo puščica razklala na dva popolnoma enaka dela, ne da bi ti pal prstan z glave.“

Dunaja je bilo sram pred družbo in se je zgodil z nevestinim predlogom. Šla sta na dvorišče in Nastaša mu res trikrat po ostrini noža spusti puščico skozi prstan na glavi. Nato pa zahteva Dunaj, naj se še njegova nevesta postavi in on ji hoče streliti skozi prstan. Strelil prvič in zadene, strelil drugič a zgreši, hoče streliti še tretjič.

Kneginja Apraksija ga začne prositi, naj opusti igro, tudi njegova mlada žena ga prosi isto:

„Oj ti ljubeznivi ženin moj,
mladi Dunajuška Ivanovič!
Oprosti, oprosti mi ženske neumnosti,
opusti igračo do družega dne,
ti vinjem si že, moj Dunajuška,
pijan si sedaj, moj Dunajuška!“

Tudi knezi in bojarji in vsi mogočni junaki ga prosijo, toda zaman. V jezi strelil Dunaj svoji nevesti nalašč v belo grud, da pade takoj mrtva na zemljo. Nato potegne iz nožnice ostro sabljo in jo zasadi sebi v prsa in pade na mlado ženo.

Iz njene rane je pritekla reka Nastaša (Dnjeper), a iz njegove rane reka Dunaj. Skupaj izvirata obe reki in tečeta narazen, slednjič se pa spet snideta v istem morju.

Vzrastlo dvoje cipresnih dreves je tam,
vrhunca se skupaj strinjata,
vejice z vejicami prepletajo.
Otroci pridejo, — naigravo se,
mladina pride — začudi se,
stari ljudje ko pridejo — zaplačejo,

* * *

To je vsebina bilin o Dunaju Ivanoviču.

Tudi tega junaka so razlagali na raznovrstne načine. Profesor Vatroslav Jagić meni, da je Dunaj Ivanovič posebljenje reke Donave, ki se imenuje v severnih in vzhodnih slovanskih jezikih Dunaj. Za to govori zlasti stalni pridevek „tihan“, ki se vedno prilaga junaku Dunaju Ivanoviču. Miller tudi vidi v Dunaju posebljenje, toda ne reke Donave, ampak vode sploh, zlasti pa nebeške vode, viharjev in oblakov. Po njem je junak Dunaj Ivanovič bajeslovno bitje, kar sklepa tudi iz njegovega snubljenja za kneza Vladimirja. On je še junak starejše dobe, ko so vladali bolj divji običaji in je ljudstvo še ži-

velo prosto, kočujoče življenje, z druge strani je pa po zvezi s knezom Vladimirjem in po prijateljstvu z Dobrino Nikitičem že zbližan kijeviskemu ciklu ruske junaške pesmi; tako da tvori takorekoč prehod iz kočujočega k poljedelskemu življenju naroda. V nekaterih inačicah se imenuje mesto Dunaj Ivanovič tudi Don Ivanovič, njegova žena pa Dnjepra.

Privrženci zgodovinske teorije pa trdijo, da je Dunaj Ivanovič zgodovinska oseba. Sobolevski je dokazal, da je Dunaj bilo pri starih Slovanih neredko lastno ime. Zlasti imenuje Ipatjevski letopis

FOT. O. METOD SCHNEDITZ
KOTORSKE UTRDBE

pod letom 1281. in pod 1287. nekega Dunaja, ki je bil vojvoda volinjskega kneza Vladimirja Vasiljkoviča. Tu se pripoveduje, da je vojvoda Dunaj peljal Vladimirjevo družino proti Lahom (Poljakom), Dunaja pošlje Vladimir k Litvinom, da bi jih pridobil sebi v zaveznike, dalje vzame Vladimirjev brat Kondret Dunaja za tovariša na neko potovanje. Knez Vladimir Vasiljkovič se je po pripovedovanju istega letopisa odlikoval po svojih zunanjih telesnih in po duševnih lastnostih in je bil ob svojem času široko znan in priljubljen. Mogoče, da se je postava velinjskega

kneza Vladimirja Vasiljkoviča z lila s starim kijevskim knezom Vladimirjem Svetoslavičem, in s tem je tudi vojvoda Dunaj prišel v zvezo s kijevskimi junaki. Podoben slučaj imamo z novgorodskim junakom Stavrom, katerega je dal Vladimir Monomah vreči v ječo, a bilina pripoveduje, da je to storil Vladimir, svetlo solnčece, knez stolno-kijevski. Ker je junak Dunaj, slučajno imel isto ime z reko Dunajem (Donavo), je lahko potem nastala povest, da je reka Dunaj pritekla iz njegove krvi.

Po tretji teoriji je pa Dunaj Ivanovič izposojen junak in bilina o njem je nastala pod tujimi vplivi. Aksakov je našel v ženitvi Dunaja z Nastašo posnemanje iz Nibelungov, kjer se Sigurd na podoben način oženi z Brunhildo. Po Stasovu je Dunaj tip izposojen iz azijskih mitoloških povesti. On primerja Dunaja s Somo, bogom meseca, junakom neke povesti v Harivansu, z Brigu iz indijske Mahabharate, z brahmanom Sahtideva iz zbornika Somadeva; tako bi po njegovem mnenju domovina Dunaja Ivanoviča bila Indija.

Bilina o Dobrini Nikitiču.

Z Dunajem v ožji zvezi je drugi kijevski junak Dobrina Nikitič. Ilija Muromec, Dobrina Nikitič in Aleša Popovič so glavni kijevski junaki, nerazdeljivi med seboj, izvršujejo vsi podobne junaške čine, toda vsak ima svoj natančno zarisan značaj. Ilija Muromec je mirna, premišljena sila, Aleša Popovič zvit in samoljuben, Dobrina Nikitič je pa eleganten, izobražen junak, ki ume na kijevskem dvoru igrati na gosli in peti in se v vsakem slučaju obnašati, kakor se gre.

O Dobrinu Nikitiču pripovedujejo biline skupaj z družimi junaki, v katerih družbi se nahaja. On je namreč mil gost in prijeten tovariš in raditega ga najdemo vedno v družbi zdaj tega, zdaj onega junaka. Že doslej smo se srečali z junakom Dobrino Nikitičem. Imamo pa tudi nekaj bilin, posvečenih izključno le njemu.

Dobrina Nikitič prebiva med vsemi ruskimi junaki največ na dvoru kneza Vladimirja in je neprestano knezu na uslugo. Včasih mu knez daje takšen posel, da gre zbirat davek, spremljat kneževo sorodnico itd., včasih se Dobrina sam ponudi izvršiti kakšno nalogo, katere se branijo drugi junaki. Sploh se odlikuje Dobrina med vsemi junaki ne samo s hrabrostjo, ampak tudi z diplomatičnimi zmožnostmi, olikanim obnašanjem in z raznimi znanostmi. Včasih se Dobrina imenuje knez ali knežji sorodnik. O njem imamo sledeče biline: 1. Njegov boj z zmajem Gorinčiščem na reki Pučaju, kjer osvobodi kneževo sorodnico Zabavo Puljatično ali njegovo hčer Marfido

ali sestro Marijo Divovno; 2. Njegovo popotovanje z Dunajem k litevskemu knezu snubit njegovo hčer Apraksijo; 3. Sreča junakinjo Nastašo, se bije z njo in oženi; 4. Odide za daljši čas od žene, katero hoče med tem prevzeti Aleša Popovič; 5. Čarovnica Marina ga spremeni v tura.

Boj Dobrine Nikitiča z zmajem Gorinčiščem.

Poleti, v vročih petrovskih dneh, je hotel Dobrinuška Nikitič nekoč skopati svoje junaško telo v bistri, hladni reki. Torej gre k svoji materi, častitljivi vdovi Ufumi Aleksandrovni, ter jo prosi, naj mu dovoli, da se gre kopat v reko Pučaj. Mati mu odgovori:

„Oj solnčece ti moje, milo detece,
dušica Dobrinuška Nikitič mlad!
Ne jezdi mi se kopat v reko Pučaj,
ker divja in srdita reka je Pučaj.
Kot ogenj siče izza prve strnjice,
in iskre siplje izza druge strnjice,
dim v stolpu se vali pa izza tretje strnjice,
dim v stolpu se vali in pa plamena žar.“

Toda Dobrinuška ne posluša matere, ampak gre iz obednice v slavno belokameno palačo, se odene v dragoceno obleko, dene na glavo klobuk iz grške zemlje, potem gre v hlev, osedla dobrega konja, vzame s seboj še dolgomerno kopje, lok in kaljene strele, ostro sabljo in seveda tudi težke palice

ni vzel za tepež, ne da bi prelival kri,
le za poteho vzel je za mladeniško.

Ko je z mladim svojim slugo odjahal iz širokega dvora, je poganjal konja z bičem, poigraval s kovano palico in sukal dolgomerno kopje. Ko je tako prijahal k vodi, je pustil konja svojemn dečku, da ga drži, sam se je pa slekel in skočil „v bistro studeno vodo“, kajti na poti se je „razgrel in razpotil.“ Ko se tako koplje, se prične čuditi, zakaj ga je svarila mati pred to reko, češ da je divja in srdita, ko je vendar tako krotka, kot kaka deževnica.

Izreči mogel ni še te besedice,
še vetra ni, že se oblak podi,
oblaka ni, a glej, že dež prši,
še dežja ni, a glej, že grom gromi,
že grom gromí in blisk z neba leti.
Naenkrat nad mladega Dobrinuško
prileti strašni zmaj Gorinčišče.
To s tremi glavami je grozna zver,
in z dvanajsterimi gobci zverinskimi.
Spregovori Dobrini prekleta zver:
„Glej, stari ljudje so preróčili,
da ubit bom jaz zmaj Gorinčišče
od mladega Dobrine Nikitiča,
zdaj pa sam je Dobrinuška v mojih rokahl

Če le hočem — Dobrinuško z ognjem sežgem,
 če le hočem — Dobrinuško vjem in požrem,
 če le hočem — Dobrinuško v gobec si dam,
 v gobec si dam in odnesem ga v plen.“

Dobrinuška mu odgovori, naj le poskusi kaj takega in potem naj se hvali, doslej pa še ni v njegovih rokah. Nato se spusti v vodo in ker je znal dobro plavati, preplava pod vodo na drugi breg in zleze na pesek. Toda medtem je že njegov hlapec zbežal in vzel s seboj konja in orožje. Dobrina stoji torej na žoltem pesku in se nima s čim bojevati, a zmaj je medtem že priletel na ta breg, vsiplje nanj goreče iskre in mu žge ž njimi belo telo. Dobrina že misli, da se mu bliža konec, in se spomni svoje matere in njenih opominov; bridko mu je žal, da je ni ubogal. V tem trenutku zagleda, da leži na tleh njegova kapa „iz grške zemlje“, urno jo pobere, zajame v njo žoltega peska in ga zažene z vso močjo zverj v glavo, tako, da ji izbije takoj tri gobce. Zmaj se zvrne na sivo zemljo v travo „kovil“. Nato mu poklekne Dobrinuška na prsi in hoče izbiti še ostale gobce. Toda zmaj ga prične prositi:

„Oj ti moj mladenjki Dobrinuška!
 Nikar brez potrebe me ti ne ubij,
 po belem mi svetu spet letati daj,
 postanem naj tebi tvoj mlajši brat.
 Veliko obljubo storiva med seboj,
 veliko obljubo neprekršljivo:
 „Ne boš jahal Dobrinuška v čisto polje,
 ne teptal otročičkov mi zmajčkov,
 a jaz letal ne bom k vam na sveto Rus,
 krščanskega ljudstva ne grabil v plen.“

Dobrinuška se zgodi na ta predlog in izpusti zmaja izpod svojih kolen. Gorinčišče se dvigne pod oblake, leti naravnost nad mesto Kijev, pograbi kneževo nečakinjo, mlado Zabavo Puljatično, ki se je v družbi svojih dojenk in pestunjev ravno sprehajala po vrtu, ter jo v gobcu nese na Saracensko goro v svojo zmajsko pečér.

Medtem pripelje deček spet Dobrini konja in obleko. Komaj sede junak na konja — ko preleti nad njim, kakor črn oblak, zmaj, ki nese v gobcu kneževo nečakinjo Zabavo. Dobrina se vrne ves obupen v Kijev, gre v svojo sobo, sede k mizi, a bujno glavo povesi do zemlje in ne govori niti besedice. Mati ga vpraša, čemu je tako žalosten, a on ji odgovori, da mu ni nič, samo dovoli mu naj iti k knezu Vladimiru, kjer se je ravno pričel pir, ki ima trajati dvanajst dni in kjer je navzočih mnogo knezov in bojarjev in vsi mogočni junaki. Rodna matuška mu odgovori:

„Oj ti solnčece moje, dušica Dobrinuška!
 Ne pojdi tje h knezu na časten pir,
 ostani doma, pri mamici,

hleba, soli se najej do sitega,
 a vina napij do pijanega,
 iz zakladnice jemlji po volji si.“

Toda Dobrinuška ne posluša mamice, ampak se odpravi na pir h knezu Vladimirju.

S tem se konča prva bilina o Dobrini Nikitiču.

V drugi bilini se opisuje drugi boj Dobrine z zmajem Gorinčiščem.

Ko pride v knežjo dvorano, kjer je bilo vse pripravljeno za razkošen pir — „po hrastovih mizah so bile že razpostavljene sladkorne jedi in medene pijače“ — se prikloni po predpisih na vse strani, knezu in kneginji pa še posebej, se prekriža in nato ga posade „na veliko mesto, v veliki kot“.

Potem pa začne knez Vladimir hoditi semtertje po sobi, pogleduje po svojih junakih in izpregovori: „Dasiravno obhajamo danes tako vesel pir, mi vendar ni nič kaj veselo pri duši, kajti prekleti zmaj Gorinčišče mi je odnesel mojo ljubo nečakinjo, mlado Zabavo, hčer Puljatično. Kaj pravite, komu naj dam težko nalogo, da jaše na Saracensko goro k pečerim zmaja in osvobodi mojo nečakinjo?“

Pri teh besedah se junaki, kot je pri njih v takih okoliščinah v navadi, jamejo umikati, večji se skrije za srednjega, srednji se skrije za majhnega, a majhni pa ničesar ne odgovori. Slednjič vstane izza srednje mize Aleša Popovič, toda ne, da bi ponudil sebe, ampak pripovedovati jame, kako se je na reki Pučaj Dobrinuška bojeval z Gorinčiščem, **ter svetuje, naj pošlje knez Dobrino na nevarno pot.** On bo izprosil nečakinjo brez boja in brez prelivanja krvi od svojega pobratima. Nato se obrne knez k Dobrinu, ki se iz skromnosti ali iz kakšnega drugega vzroka ni maral sam ponuditi, ter mu trdo zapove, naj gre takoj na Saracensko goro in oprosti Zabavo, če ne, mu pa veli glavo odrezati:

Bujno glavo povesi Dobrinuška,
 zatopi jasne oči v mizo hrastovo,
 na povelje ne odvrne besedice,
 tiho vstane izza mize hrastove,
 med klopmi gre okoli stoječimi,
 in zahvali z veliko ponižnostjo
 se knezu za gostijo radostno,
 ter oddide v palačo svojo belokameno.

Mati ga vpraša, kaj se mu je zgodilo, da je tako žalosten. Ali mu pri gostiji niso odkazali dovolj imenitnega mesta, ali se je v pijanosti kdo iz njega norčeval ali kaj? Dobrina ji pove, kaj je vzrok njegovi potrnosti: ker mu je knez Vladimir dal tako težko delo. Mati mu odgovori, naj gre spat, zjutraj bo imel bolj trezno glavo. Ko bo vstal, naj gre pa v hlev, vzame iz hleva vranjega konja, ki stoji že petnajst let v hlevu, tako, da so mu noge do kolena v tla vrastle, a vrata so se že do srede pogreznile v zemljo, ker jih že petnajst let ni nikdo odpiral.

Rano zjutraj vstane Dobrina, se umije z belo vodo, obriše z suhim platnenim prtom, obleče, ter gre v hlev po omenjenega konja ter ga prične skrbno sedlati, potem pa zasede konja in odjaše. Mati ga spremi do praga dvorišča, ter mu dá pri slovesu bič, spleten iz svile sedmih vrst, rekoč „Vzemi bič, in ko prideš na Saracensko goro in pričneš teptati mlade zmaje, a te konj ne bo hotel ubogati, udari ga s tem bičem med ušesi in po zadnjih nogah.“

Odlomila se vejica z vrtno je jablane,
zavalilo se jabolko od svoje je jablane,
sin odjahal od rodne je mamice,
tje v neznano je daljno deželico.
Dan za dnevom on jaha, kot bi dež dežil,
za tednom pa teden kot reka beži.
Jaha podnevi Dobrinuška po rdečem solnčecu,
jaha ponoči on po svetlem mesecu,
tako jaha na to Saracensko goro,
prične teptati poganskih zmajčkov.

Toda konj se mu kmalu utruji in opeša. Dobrina ga udari, kot mu je svetovala mati, in mu prigovarja, in nato konj dalje uničuje mlade zmaje, tako da se do kolena vgreza v zemljo in frčé kamni izpod njegovih kopit tri streljaje daleč, dokler vseh ne pokonča. Nato zleze Dobrina s konja, vzame k sebi vse svoje orožje, ter se odpravi v zmajeve pečeri. Kar prileti nad glavo zmaj Gorinčišče, a v krempljih nese mrtvo truplo. Ko zagleda mladega Dobrino, izpusti mrtvo truplo na zemljo in leti k junaku ter ga vpraša: „Zakaj si prelomil najino pogodbo in poteptal moje mladiče?“ Dobrina mu odgovori, da je on sam prvi prekršil dogovor, naj le odda mlado Zabavo brez boja in prelivanja krvi. Zmaj se seveda na to ne zgodi in prične se boj, ki traja tri dni in tri noči brez odločitve. Šele zdaj se Dobrina spomni na bič, ki mu ga je dala mati, ter prične ž njim švrkati pošast, ki zgubi pri tej priči vso moč, tako da jo Dobrina lahko pobije na tla, ji odbije vse glave, ter jo razseče na drobne kosce in teče kri od vzhoda do zahoda. Zmajeva kri stoji na zemlji tri dni in tri noči in mati siva zemlja je ne more popiti. Zato prične Dobrina tepsti z bičem še njo ter ji prigovarjati, naj se razdeli na štiri dele in popije zmajevo kri. Zemlja se res omehča in razdeli na štiri dele ter popije vso prelito kri.

Nato gre Dobrina Nikitič v zmajeve jame po devico, toda one so zaprte z mednimi zatvorami in podprte z železnimi podporami. Junak je lahko razbil železne podpore in odtrgal medne zatvore, ter vstopil v jamo. A kako se začudi, ko jo zagleda polno jetnikov, katerih si je Gorinčišče nabral „iz štirideset zemelj carjev in carjevičev in iz štirideset zemelj kraljev in kraljevičev, prostega ljudstva pa šteti ni mogoče. Dobrina jim zakliče:

„Oj, vi moji carji carjeviči,
kralji vi vsi in kraljeviči,
ti prosta, nešteta množica!
Pridite vun na božjo voljico,
razhodite po svojih se mestecih,
po svojih mestecih in svojih hišicah.“

Tega jim seveda ni bilo treba dvakrat reči, ker so se brez dvoma vsi dolgočasili v duplini, in zato prilezejo z veseljem na dan. Samo Zabave Puljatične ni med njimi. Dobrina prehodi vse votline in najde Zabavo šele v poslednji, v dvanajsti prikovano za roke k steni, jo oprosti in izpelje vun.

Zabava se mu prične zahvaljevati:

„Za tvojo zaslugo nemajčkeno
imenovala bi tebe jaz batuško,
imenovati Dobrine ne morem tako.
Za tvojo zaslugo nemajčkeno
imenovala bi tebe jaz brateca,
imenovati Dobrine ne morem tako.
Za tvojo zaslugo nemajčkeno,
imenovala bi druga te ljubega,
sam Dobrina ne mara mene za ženo!“

Dobrina Nikitič ne stori o tej priliki, kot bi storil kak drug romantičen junak — da bi segel po njeni roki — ampak ji odgovori suho, da kaj takega ni mogoče, ker ona je iz knežjega rodu, on pa samo iz bojarskega, jo posadi na konja in pripelje v Kijev. Knez Vladimir je stal med vratni svoje palače in gledal za njima. Ko prijašeta na dvor, skoči Dobrina s konja, vzame še Zabavo iz sedla ter jo dá v roke knezu Vladimirju.

Vladimir obdaril z zlato blagajnico,
obdaril ga z obleko je pisano,
priklanja do same se zemljice.

Seveda prihiti še Dobrinova mati, ga v solzah vzame v bele roke in prične poljubovati sladkorne ustnice. Končalo se je pa, kot sploh vsak dogodek na knežjem dvoru, z veliko gostijo.

Bilo bi čudno, če bi tak junak, kot je bil Dobrina Nikitič, ne našel sebi primerne žene in ostal celo življenje „kavalir“. Zabave ni maral, ker je v svoji skromnosti sodil, da je zanj previsoka, ne dolgo potem je pa sklenil popolno mesaljanso, ker je on, „bojarski sin“, vzela za ženo hčer starega kmeta Mikule Seljaninoviča. To se je zgodilo tako-le:

Ko je Ilija Muromec prvič prijahal na knežji dvor v Kijevu, ga je knez Vladimir sprejel z veliko častjo in imenoval za prvega svojega junaka. Aleša Popovič mu je raditega nevoščljiv, pograbi za kovani nož ter ga zažene v Ilijo, toda Ilija vjame leteči nož ter ga brez besede zasadi v mizo. Nato se oglasi Dobrina: „Ti si zdaj naš prvi junak v Kijevu in mi vsi stavimo v tebe svoje nade. Daj,

pobrati se z menoj in z mojim pobratinom Alešo! Ti boš naš starejši brat, jaz bom srednji brat, a Aleša bo naš mlajši brat.“

Aleša se pa oglasi: „Ali si pri razumu, o Dobrina? Ti sam si iz boljarskega rodu, jaz pa iz starega popovskega; njegovega rodu in imena pa nikdo ne pozna in nikdo ne ve, kaj ga je prineslo sem.“

Pri mizi je navzoč tudi junak Samson Samojlovič, ki se oglasi vmes: „Nikar se ne jezi na Alešo, ti naš prvi junak Ilija Muromec! On je iz popovskega rodu in je vedno enak, naj bo trezen ali pijan, prepirati in kregati se zna bolje kot vsi drugi.“

„Ali te ni sram?“ odvrne spet Aleša. „Doslej si bil ti prvi junak, a zdaj? Komu si se pridružil in koga si priznal za večjega od sebe? Vaškega prihajača!“

Samson se obrne nato k Dobrini ter ga prosi, naj jim na gosli zapoje o starem kmečkem junaku Mikuli Seljaninoviču, da ne bo Aleša več zaničeval kmetov. Ko je Dobrina končal svojo pesem, oglasi se stari Bermata: „A jaz sem slišal, da je imel Mikula tri hčere, vse velike junakinje.“ „Seveda,“ se vtakne zopet vmes razdraženi Aleša, „na dekleta si pa pozabil. Pojdi in daj za mašo iz hvaležnosti, da je Mikula že umrl, kajti, če bi bil še živ, bi te za tvojo pamet nagradil s svojo palico. Starejša hči Vesilica se je omožila s Stavrom Sodinovičem in živi zdaj ž njim v Črnigovu, leži na peči in je kolače. Ona je še vsacega znala za nos voditi in celo kneza Vladimirja je pripravila, da je zanjo norel. Njeni dve sestri sta pa še neomoženi. Obe sta drzni junakinji in poljujeta po razdolju čistem polju. Dajta, osedlajta, ti in tvoj pobratim Ilija, dobre konje in jahajta na polje, ter kličita. Morda prikličeta katero izmed junakinj, a kdor jo premaga v boju, njegova bo postala žena.“

Ilija odvrne:

Ženiti se starcu — po mladosti ni,
obabiti z babo — po radosti ni.
Ne bom bil se jaz z rodом z Mikulinim:
Ljubi mati ga siva zemljica.
Če imel bi slučajno se srečati
z junakinjo drzno na čistih poljih,
jo izbil bom iz sedla na zemljico.
Če poprosi, pustim jo med živimi,
če ne prosi, življenje odvezamem ji.
A ne daj mi Bog biti se z babami,
daj junakov me silnih srečati,
proti meni mogočnih nasprotnikov!
In tako naj zgodi se, kot pošlje gospod:
Ali silo drug družemu skusiva,
ali s križi mej sabo se pobrativa.

Toda Aleša ga še ne preneha dražiti, se nasmehe ter govori: „Če Mikula zadene na svojega brata kmeta, kacega Gurčevca Orehovca, poskusi

nad njim svojo silo, če pa zadene na silnega junaka, se skuša najbrže ž njim pobratiti.“

Nato poseže vmes Nikita:

Oj, ti drzni Alešenjka Popovič mlad!
Ljubo vsakemu junaku je silnemu
po čistem polju jezdi, poljakovati,
z nasprotnikom s silo se meriti,
a z nevernikom za našo sveto Rus
zastavljati bujno glavico,
na braniku stati življenje vse
za vdove, sirote, za revne ljudi.
Toda ni čast za junaka in hvala ni
na svoje veselje mladeniško
prelivati nedolžno človeško kri,
osirotiti junaku družinico,
mlade otroke in mlado ženico.
A kmet pa Mikula Seljaninovič
za junaško slavo se ne briga nič:
vse življenje po polju za soho gre,
s kraja v kraj orje zemljo-mamico,
prideluje kruha za vso sveto Rus —
in za nas s teboj, silne junake vse,
a v potu obraza vso težo zemlje
nosi krmilec, na kmečkih ramenih,
največjim junakom on raven je.

Ko je nato Dobrina povedal že znano bilino o Svetogoru in o Mikuli, ki je imel v vreči težo zemlje, se odzove Bermata: „Jaz sem pa slišal, da Svetogor še ni umrl, ampak da živi še na Svetih gorah, s katerih ne sme nikdar doli.“ Nato svetuje Aleša Vladimirju, naj pošlje Ilijo na Svete gore pogledat, če Svetogor tam še živi ali ne. Ilija Muromec gre takoj na ta pohod, s seboj pa vzame še Dobrino Nikitiča. Aleša jima svetuje, naj gresta pred odhodom še k popu in naznanita poroke, da ne bo potem zamude, če se vrneti s hčerama Mikule Seljaninoviča.

Ni vzhajalo solnce nad mestom Kijevom in reka Dnjeper ni izstopala iz bregov in se razlivala čez polja, ampak stari in mladi so hiteli iz mesta gledat junaško odpravo: v polju sta se pripravljala na pot dva mogočna ruska junaka, Ilija Muromec in Dobrina Nikitič, ki jima ni podobnih niti na suhem niti na morju.

Ko prideta na loge Levamdove, se najpred pobratimita med seboj in poljubita trikrat pozlačeni križ. Nato gresta dalje. Tako jahata čez visoke gore in čez globoke vode in čez goste gozde, dan in drugi in tretji, a ne srečata nikogar. Slednjič zadeneta na svežo sled konjskih kopit in Ilija reče Dobrini: „Tu je moral neki junak jahati. Pojdi ti po sledi za njim, a jaz pojdem sam naravnost na Svete gore, a v Kijevu se spet vidiva.“

Dobrina sam jaha spet tri dni po sledu za junakom, a kako se začudi, ko zagleda tretji dan junaka, ki sedi na konju v ženski obleki! Toda on gre vseeno nad njega ter udari od zadaj s svojo

težko palico po glavi junakinjo, toda ona se ne ustavi in ne pogleda nazaj. Dobrina se temu začudi, zajaše k hrastu, ki je stal na polju, objem širok, ter ga udari s svojo palico. Hrast se takoj prekolje od vrha do tal in razleti na drobne trske. „Zdaj vidim,“ reče Dobrina sam sebi, „da imam še precejšnjo moč, samo pogumen sem premalo.“ Torej se vrne nazaj k junakinji, jo dojde in spet trešči z vso močjo s svojo palico po glavi. Junakinja se ne zgane in ne obstane. Dobrina gre še enkrat k hrastu, ki je bil dva objema širok, ter ga udari s palico. Tudi ta hrast se takoj razleti na kosce. Iz tega se Dobrina spet prepriča, da ima moč, samo poguma, si misli, je še premalo. Potem se vrne v tretjič v sledi za junakinjo, in ko jo dojde, jo lopne z vso močjo s svojo palico od zadaj po glavi. Zdaj se devica obrne, pogleda na junaka in reče: „Sem mislila, da komarji pikajo, a tepejo ruski junaki.“ Potem potegne Dobrinuško za žolte kodre s konja, ga vtakne v svoj usnjati meh, priveže k sedlu in jaše dalje.

Toda med potjo se začne konj pritoževati, češ, da ima že device dovolj nositi, ki nikakor ni lahka, a zdaj mu je naložila še junaka, ki ji je s silo

raven, a poguma ima dvakrat toliko. Nastasja Mikulična, druga hči Mikule Seljaninoviča — to je bila namreč omenjena junakinja — posluša konja, potegne junaka iz usnjatega meha in reče sama sebi: „Če je junak star, mu glavo odrežem, a če je mlad, ga vzamem v plen. Če mi bo prišla ljubezen, ga vzamem za moža, a če mi ne dopade, ga zmečkam v dlani in naredim iz njega ovseni močnik.“

Ko pogleda na mladega Dobrinuško, se ji takoj dopade, ter ga pozdravi: „Zdravstvuj, dušica, mladenjki Dobrinuška!“ Dobrina jo začuden vpraša: „Po čem pa poznaš mladega Dobrinuško? Jaz tebe ne poznam in te še nisem videl!“ Nastasja odgovori: „V Kijevu sem te videla, ko sem tam bila. Jaz sem hči Mikule Seljaninoviča, mlada Nastasja Mikulična in sem pojahala v čisto polje iskat si nasprotnika. Če me vzameš za ženo in storiš z mano veliko obljubo, te izpustim živega; če me pa ne vzameš, te zmečkam v dlani in naredim iz tebe ovseni močnik.“

Tako se sreča in zakon pričela za oba in s tem se i moja starinuška konča.

(Dalje.)

Dragotin Kette.

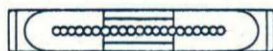
Zložil Tonej Jelenič.

Zakaj iz dne in iz noči v obraz
strme velike sfingine oči?
Iz njih blesti tema in diha mraz,
le smrtna solza medlo v njih gori.

Ta smrtna solza, ta skrivnostna luč!
Gori in sveti vedno iz temé. —
Odpiraš vrata k Bogu — kje je ključ? —
Kako skrivnostno sfinga váte zré.

Ob blesku smrtne solze — ah tedaj
pred Njega hočeš, ki je večni Bog.
Odprô se vrata, in zasveti raj,

Izgine sfinga — vera se rodi.
Pred Njega kloneš — Bog, tvoj mili Bog!
Resnice žarki ti lijô v oči . . .

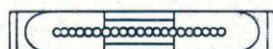

Pridi . . .

Zložil Vek. Remec.

Pridi, sreča, dušo mi prevzemi
z nadami blestečimi,
kakor mati bolno dete me objemi
z rokami ljubečimi! . . .

V žalosti zaupna misel nate
se me je dotaknila,
da se mi je vanjo kakor v zvezde zlate
duša vsa zamaknila . . .

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

V.

kuhinji prvega nadstropja Vidonijeve palače vzdihujeta kuharica in hišna: „Uboga gospodična!“ Nervozno briše hišna z mehko cunjjo srebrne žlice, nervozno ogleduje kuharica svetlo posodo. Gorje, če najde gospejino bistro oko sled praška ali madeža! Posebno še zdaj, ko samo išče, kako bi stresala sitnost! Že nekaj dni sem hodi gospa kakor poosebljena nevihta po hiši. Nobena stvar ni dovolj čista, nobena reč ji ni na pravem mestu, nihče ji ne ustreže. Strankam v drugem nastropju naroča, naj denejo noge na rame, onim v pritličju je odpovedala, ker so se ji baje posmehovali radi ženitbe . . . Vse, kar pride v bližino hudorne ženske, trpi, največ pa uboga, dobra Elvira. In vsega je kriva tista sitnica, tista namokana, nabarvana, grbasta stara gospodična Zdražba. Zdaj je ta živi, neutrudni nabiralnik pošt zopet pri gospé. Nanese ji čenč od vseh strani: kaj delajo stranke v Vidonijevih hišah, kdo je pustil, da je tekla voda po hodniku, kdo ne zapira ponoči vrat, kdaj prihajajo stranke domov, kako opravljajo hišno gospodinjo . . . Če je jezdil Kamenski graščak zopet k Colettijevi Martini — kaj pravijo Goričani, kako privoščijo bogati gospe blamažo — in tako naprej . . . O, to bo zopet burja nad posli in hčerko!

Zato pa pije gospica Zdražba sladki pikolit, s piškoti se krepča, da reže z ostrim jezikom lažje na vse strani . . . Hudobnica je vesela, če prinese neugodno pošto, bolj kakor vsaka odkritosrčna prijateljica, privošči ona gospe Vidonijevi blamažo.

„Pst — zdaj gre!“ Urno brišeta hišna in kuharica. Gospa v temnordeči halji, belo pentljo za vratom, spremlja obiskovalko skozi vežo, stiska ji suhe roke in jo vabi:

„Pridite, gospodična, kakor hitro kaj izveste. Saj ne bo zastonj — poznate me. Pridite, da vem kaj pravijo te goriške babnice! Pa naj pravijo, kar hočejo, jaz imam denar in denar je vse. Kamenski hodi, to povejte, samo za kratek čas k tisti . . . Denarja pa se ne bo branil, saj veste . . . Ljubic dosti, žena ena. Pri nas, ne pri teh italijanskih beračih, je denar, pri nas bo ženin, kadar hočem. Kadar hočem, tako povejte . . . Kaj pa so vsi ti ljudje, gospodična? Beračija! V mojih smeteh je več kakor v njihovi blagajni.“

„Beračija, beračija!“ kima živa pošta in potegne črno mrežo čez špičasti nos. Malo moke pade raz nos na ovratnik; ona ne vidi tega, njen gubasti, rmeni obraz, njeno rjavo oko, žarita od hudobije, ko pravi:

„Kaj vam hočejo, gospa. Z vašim bogastvom lahko kupite Elviri ženina. Manjka se jih takemu dekletu! Le vas se boji vsakdo, veste . . . No pa Elvira, golobica, pojde tako v samostan, saj je tudi nji hudo, če ji prevzame Martina, lepa Martina, ženina graščaka.“

V silni togoti potisne gospa Vidonijeva obisk skozi vrata, zapre in pogleda srepro v kuhinjo. Ti posli! Gotovo sta zopet poslušali, in jutri izve celi trg, o čem sta se menili, kaj sta snovali z Zdražbo.

„Kaj se obračata po kuhinji kakor samotor,“ zavpije jezna gospa. „Liza, naroči mi izvoščka, Jera, glej, da bo večerja v redu, bomo imeli gosta.“

Hišna odhiti po veži, dekla se obrne v stran, da ne vidi gospa smeha, ki ji igra po obrazu. Gosta! Vsak opoldan, vsak večer pričakujejo tega gosta, on pa sedi v — vili Martini . . .

Morda je ugenila gospa kuharičine misli; jezno zaloputne vrata, hiti k hčerki. V sobi, kjer smo videli prvič Elviro, sedi deklica zopet v isti gladki obleki pri mizici, dela, hiti, kot da ji gre za vsakdanji kruh. Veže dolge rese tenke tkanine v umetne vozle. Sredi gosto izvezene tkanine je videti kelih, ovit s trtino mladiko. Na materin burni vstop se Elvira ne zgane, le prezirno stisne ustnici. Mati se upre v boke in se vstopi pred hčer.

„Le vezi, vezi, nuna, oltarni prt. Tačas ti pa jemlje druga ženina. Saj ni čuda, če beži Angelik pred tako nevesto. Se ne obleče, se ne počese, se ne potrudi, da bi dopadla. Sama si kriva, da se nam smejó ljudje. Ni čuda pravim, če je šel Angelik k Martini. Kako si ga pa poparila . . . Moškega oviješ lahko okoli prsta s prijazno besedo, ali pa ga odbiješ z mrzlim pogledom. Dandanes so ženske že tako vsiljive, če je moškega le za eno četrt, jih dobi po devet na vsak prst.“

Elvira veze mirno dalje, mati se vrže v stol in vzdihne:

„Ubogi otrok! Kaj bo s teboj, če umrjem danes ali jutri. Da bi imela vsaj sina! Za koga sem delala, če ti ne dobim pri vsi naši bogatiji moža? Če dam tebi kaj v roko, vem, da razmečeš prve dni.“

„Nisem odvisna od tvojega bogastva,“ se oglasi Elvira ponosno, „daj, komur hočeš, jaz si služim lahko sama kruha.“

„Kirie elajson! S čim pa vendar? Ali bodeš poučevala na klavir ali na violino? Ti si boš služila kruha, ti; še obleči se ne znaš.“

„Imam maturo, kot učiteljica si služim lahko kruha. Čutim tudi poklic.“

„Kriste elajson! Poklic! . . . Ti boš hodila po blatnih kolovozih, stanovala v vlažni vaški šoli, gledala nesnago neumitih otrok in pobirala postane jedi po gostilnah! Ne spravljam me v grob, Elvira.“

„Pojdem pač v samostan. Delati moram, mama. Porabiti moram božje darove Njemu v čast. V sa-

SIEROV
PORTRET SLIKARJEVEGA OČETA

mostanu delujem lahko kot učiteljica. Skrbela bom predvsem za to, da se ne vzgajajo deklice le za možiteve, le za čakanje gospoda ženina.“

„Ti boš skrbela! Povedala bi ti — pa kaj ti hočem, ko si neumen otrok. Poslušaj Elvira,“ je rekla mati mehkeje, „Zdražba mi je pravila, da je bil Angelik včeraj zopet pri Martini.“

„Grdo je to, da poslušáš pošte, mama. Pusti Angelika, naj hodi, koder hoče.“

„Pusti, da . . . Jaz že pokažem tej bandi! Nočem škandala, Martina mora pustiti Angelika — in kako rada ga bo pustila! Sem že naročila izvožčka.“

Živo odloži Elvira delo in se obrne v mater. „Povej mama, kaj misliš? Povej, kaka vez je med

Kamenskimi in teboj. Angelika mi pusti v miru, nočem po sili ženina.“

„Pusti Angelika, ti neumnica ti! Da se nam posmehuje vsa Gorica? — O ne! Rajši naj gredo vsi beračiti — v moji roki je to.“

„V tvoji roki? Povej mi vendar vse, mati. Saj ravno ker vem, da me je snubil Angelik le prisiljen, ravno zato ga ne maram, in ljubše mi je, če vzame Martino!“

Gospa Vidonijeva pogleda pozorno hčer. Žalost in skrb prepodita jezo iz njenih oči. Saj je mati. Strastno, nespametno ljubi hčerko edinico. Strah, da postane mehka Elvira žrtev sebičneža, jo sili, da ji išče moške opore.

„Moja Elvira, Bog je ustvaril svet tako, da je ženska potrebna moške pomoči. Kaj praviš otrok, tale Francoz, Salleja mislim, mi zelo dopade. Resen mož, razumen gospodar. Kako me poslušá, kadar mu govorim o svojih načrtih. Pisatelj je in si dela denar. Ni mu potreba, pa je marljiv. Vstaja zgodaj, seda k delu. Z Roziko in gospo se razgovarja le o svoji povesti. Ta povest bo, recimo, zelo lepa, Elvira. In bo privabila še več tujcev v našo lepo Gorico. Prišli bodo gledat, kje je živel zadnja leta njihov Chambord, kje umrl. Salleju pa bodo šli tisočaki v žep. O, to je praktičen in denaren človek. Pokazal mi je svoje papirje. —“

„Seveda, mama,“ se nasmehne tenko Elvira, „on te pozna, da veruješ le papirjem.“

„Molči. Bankirjev sin je in ima velike vsote v delnicah premogokopne družbe, druge zopet v zidar-skih podjetjih. Špekulacija ga veseli, kakor mene, in srečo ima tudi.“

Na Elvirinem obrazu se zrcali radovednost, kam hočejo te materine besede; mati ugane njene misli in reče važno:

„Vidiš, Elvira . . . Ko bi mi ne bili že tako zvezani z Kamenskimi, bi želela, da postane ta Francoz tvoj mož.“

Elvira spusti delo in se nasmeja glasno: „O mama, mama! Modra si, pa vendar slepa. Kaj ne vidiš, kako gleda Salle Roziko, kako rdi, oživi ona v njegovi bližini. Privoščim obema srečo, katere ne razumem — katera ni za mene,“ je dostavila udano in se lotila zopet dela.

„Kaj Rozika!“ je mahnila gospa Vidonijeva z roko, „ona nima nič, Salle pa je praktičen človek. Rozika, ona naj gre v samostan. Za dekleta brez dote ni moža!“

„Hahaha . . .“ se je smejala Elvira, „kako znaš vse urediti! Angelik pa naj vzame Martino.“

„Ne!“ je kriknila mati. „Predaleč smo . . . Tem priklatencem že povem. Nič nimajo, pa še to so dobili nepoštenim potom. Mislila sem le tako radi Salleja.

Elvira, ko bi ti znala, bi lahko izbirala. Kaj bo Rozika! Saj je ni nikjer nič. Ne života, ne las, ne obraza, samo tista očka in nekaj jezika . . .“

„O, Rozika je fletkana in dobra, in če jo vzame Salle, bo srečen ž njo.“

„Kaj? Ti bi še pomagala? Bedak si bila vedno. V šoli si delala drugim naloge, svoj denar si razdajala revnim sošolkam. Kjer se kaj dela v dober namen, se mučiš, v cerkvi poješ, sodeluješ pri koncertih. Prav je vse to, pa človek ne sme pozabiti nase . . .“

„Izvožček čaka, milostljiva,“ se je oglasila hišna pri vratih.

„Križ božji! Kdo ga je pa naročil? Saj nisem še oblečena . . . Ali ne moreš malo misliti, avša! Poprej bi me napravila, potem bi šla po voz. Tako mi kradete denar iz žepa.“

Godrnjaje je odšla mati. Elvira spusti roki v naročje, se zamisli. Zunaj se sliši hrupni materin odhod. Ko zadra voz pred vratmi, vstane Elvira, gre odločnega koraka v materino spalnico, zaklene vrata. Seže pod materino blazino in najde zveženj ključev. Elvira stopi k železni shrambi, tiplje, obrača ključe. Posreči se ji, da odpre. Kup listin je pred njo. Počasi jih pregleduje. Tu so delnice, pobotnice, obligacije. Pa vse to ni tisto, kar išče — o čemer sluti, da mora biti. A tu v skritem predalu leži v škatljici listina. Elvira jo razgane, strmi vanjo . . .

Dožno pismo, podpisano od Angelika, dolžno pismo na visoko vsoto, na čudni pogoj! Da je moral podpisati Angelik kaj takega . . . Pa ne . . . Ponosni Angelik ni storil tega . . . Elvira pozna ravne, odločne črte njegove roke. Ta podpis je ponarejen, ponaredila ga je trepečoča roka njegove matere . . .

Elvira pade v kreslo pred pisalnikom. Brezдно se odpira pred njo. Zdaj ve vse . . . Sluti, kaj je moral storiti Angelik zaradi matere, sestre, zaradi časti svojega imena. In do te nelepe špekulacije je dovedla njeno mater le želja po hčerini sreči . . . Tako zoper lastno voljo naj bi se zvezala Angelik in Elvira, in to je sredstvo, katero prisili njega, pustiti Martino. Toda mati ni računala z Elviro. Ona prereže ta voz — ona dá Angeliku prostost . . . Potem šele jo bo cenil Angelik, in ko bo prišla v grad, se je ne bo ogibal. Skupaj bodo sedeli v prijaznem pomenku, med Roziko in Sallejem se bo predla tajna nit ljubezni, in ona, Elvira, jima bo pomagala do sreče. Čemu pa ima doto, če ne more osrečiti druge ž njo? Srečen bodi Angelik, črnooka, lepa Martina, bodi srečna tudi ti . . .

Nekaj neizmerno bridkega zalije Elvirino oko. Pa proč solze, ki so za mehkužne duše. Kdor hoče delati za druge, mora pozabiti nase.

Hišna potrka: „Obisk, gospodična.“

„Pridem,“ odgovori Elvira, spravi dolžno pismo v svoj žep, zapre shrambo, položi ključe na njihov prostor in odklene vrata. Hišna ji podaja na plošči dve posetnici.

Roza Kamenska. — Emil Salle. —

„Gospôda je v salonu,“ opomni hišna, „ali se želi gospodična preobleči?“

„Ne, čemu?“ odgovori Elvira trudno in si pogladi z drhtečo roko lase in hiti v salon. Žareča kakor mlada roža jo objame Rozika, vneto jo pozdravi gospod Salle. Na obrazu obeh je odsvit sprehoda po krasni pomladni krajini, sled iskrenega pogovora. Vidi se, da veže srčno prijateljstvo deklico iz soškega gradu in tujca iz druge zemlje. O, lepo mora biti, imeti prijatelja, a Elvira ga ni, ga ne bo imela . . .

„V mojo svetlico prosim, pri meni je bolj domače,“ povabi Elvira in vede gosta v svoje prostore.

VEČNI MIR

LEWITAN

Kakor mačica se stisne Rozika v mali divan in pripoveduje z veselim smehom, kako sta hodila s Sallejem po Kostanjevici, kako sta morala skozi pod ograjo, ker sta šla po bližnici, kako bo popisal Salle Kostanjevico v cvetu . . . „Krasno je, Elvira, krasno. Ta lepota pomladna, ta vonj! O, da bi bila vedna pomlad . . . Pa kaj . . . Vse mine, moja resna Elvirica, zato se radujmo dokler je čas! Čudno se ti zdi, da hodim z gospodom Sallejem, kaj ne? Ko pa pozablja moj gospod brat na vse ozire in — ko odide gost — sem zopet sama . . .“

Te Rozikine besede se zde Elviri čudne in zagonetne; zato obrne pogovor na drugo polje in reče Salleju:

„Kako pa kaj napreduje povest, gospod Salle? Slišim, da ste že daleč.“

Salle se nasmehne. Zelo lep postane, kadar razžari duh sicer mrtvo lice. Zakaj boli Elviro nekaj v srcu, ko odgovarja Francoz veselo:

„Kaj ne bi — s tako ljubeznivo pomočnico. Zato pa naslikam njo za glavno junakinjo . . .“

„O Rozika, čestitam . . . Ovekovečena boš,“ se smehlja Elvira, a v srcu jo zbada nekaj. Je li to zavist?

„Morda se vam pokažem res še junakinjo,“ reče Rozika in nenadna resnoba stopi v otroški obrazek. „Gospod Salle, ženske smo junakinje v samozatajevanju.“

„Vem. In občudujem vas. Toda ne želim, da bi imelo tako eterično bitje priliko zatajevati se, bodisi iz še tako blagega namena. Vi morate uživati samo srečo, gospodična.“

„O, koliko sem že prestala, gospod Salle, in kaj me čaka še!“ vzdihne Rozika in postane smrtno bleda.

„Nič vas ne čaka. Prijatelja imate, ki odžene vse težave od vas.“

„Drugi nam črta naše poti, gospod Salle . . .“ Rozika nagne glavico. Elvira gleda nemo na njo. Jasno, da govori dekletu tako zaradi dote. Elviri se smehlja srce, ker misli, da odstrani ona to zapreko Rozikine sreče, smehlja se srce in se stiska . . .

Pomlad je zunaj. Krasna, čarovita pomlad. Elviri pa se zdi, da je prišla jesen, da je uvelo, odpadlo cvetje sreče . . . Sladko in bridko je zatajevanje.

VI.

Rosno jutro se smehlja nad Solkanom. Po stezi, ki vodi od Sv. Mavra k brodu, stopa stari brodnik Valentin. Lepota majnikovega jutra, krasna slika onkraj reke, ne moti pogleda v se zamišljenega moža. Nizek, čokat, v nenamazanih črevljih, v oguljeni kamižoli, klobuk, že neločljive barve in oblike, v čelu, krevsa po peščeni stezi, pod vejami dreves. Redki in trdi pšenični lasje mu vise v sencu, črne ščetine mu štrle iz rumenega, nabranega lica, sivo oko zre topo predse. Na bebastem licu se ponavlja nejasno senca neke dušne borbe. Zadrhte ustnice, bega oko . . . Pa neumno zvit usmev razširi usta, pokaže vrsto neravnih, rumenih zob, oko pogleda v Skalnico, vzdih privre iz prsi. Brodnik prikoraka do broda, katerega je potegnil zvečer v varno višino in ga priklenil z verigo. Potuhnjenka je Soča. Kolikokratov se je razbesnela, odtrgala brod, ga razbila ob skalah. Valentin potegne brod na zelene valove, sede nanj, se ziblje na vodi, se ozira po stezi to- in onostran Soče, na Skalnico, se križa, mrmra. Vrbe ob reki nagibljejo radovedne glave,

ribice priplavajo izza skal, poslušajo njim že znano pesem.

„Gredo romarji na božjo pot,“ mrmra Valentin, „gredo ljudje k maši in k blagoslovu. Ti pa, Valentin, misliš le na brodnino, na groše. Lepi so groši, Valentin, še lepše desetice . . . Pa kako so rekli gospod pri spovedi? — Valentin, čuvaj se — za groš prodaš dušo. In kako pravijo fantje? Vozniki in brodniki, grešniki veliki ne pridejo v nebo . . . Grešnik si, Valentin . . . Ob nedeljah zanemarjaš božjo službo radi brodnine, jutranja molitev ti je skrb, če pride dosti Goričanov k Sv. Mavru. Lepi so groši. Gospod Angelik pa da desetico, včasih tudi krono . . . Lep kupec je že denarcev — težka bo skodelica na tehtnici, če naloži sveti Mihael še te k slabim delom! Najtežji pa bo tuji greh, katerega nosiš že toliko let na duši, Valentin brodnik, grešnik . . .“

Šumela je Soča, vihar je besnel . . . Saj pomniš, Valentin? V Sočo je hotel vreči otroka, a ti si ga rešil . . . Zakaj v vodo otroka, ubožca? Ti si bebec, Valentin, ne razumeš, ne uganeš — petdesetak pa je lep denar . . . Hudo je v blaznici, Valentin — bebcu brodniku ne veruje nihče, Italijan pa je ptič, je študiran, bogat. Zato si prisegel, brodnik, da molčiš do smrti . . . In črni dedec sedi v vili Martini in gospod Angelik jezdari k tisti črni deklini . . . Vsako jutro hiteva gospod Angelik, kamor mu ni treba. Saj ima drugo nevesto . . . Valentin, greh je na tvoji duši . . . V sirotišnici je otrok, ne ve, kje sta mu oče in mati, moral bi povedati, ropar, pa kaj boš, ti bebec brodnik? Molite, romarji, molite tudi za mene . . . Molite, da izprosi Marija tudi grešnemu brodniku sveta nebesa . . .“

Tako vzdihuje brodnik, gleda na Skalnico. Predrami ga topot konjskega kopita. Zašumi drevje, umolknejo ptice, po peščeni stezi pridrvi kakor vihar Angelik, preskoči skale, skoči v brod. Živo gleda, ponosno se vzpenja rjavec konj. Mlad je, isker, nestrpen, kakor njegov gospodar, čigar obraz je tako svež od jutranje rose, od nočnih sanj — čigar oko zre tako neučakano na nasprotni breg, na cesto, po kateri poleti do sreče . . . Tisto čudno pusto, kar je nosil graščak prve dni po svojem prihodu v obrazu, je izginilo. Kaj je bilo tisto, ne ve Valentin — da je gospod Angelik sedaj zaljubljen, to vidi, to razume tudi on. Saj je bil tudi Valentin nekoč zaljubljen . . . V tisto širokočeljustno, jezično Marjeto, ki je služila v gradu za kuhinjsko deklo. Marjeta ni marala Valentina. Vendar se spominja on rad tistih grenkosladkih ur, ko je stal in stal na grajskem dvorišču, čakal, bil vesel, če je zagledal le rob Marjetinega krila. Valentin razume tedaj graščakovo nestrpnost, smejal bi se mu, da ne velja vse to

tisti . . . Škoda, škoda, dobrega mladega gospoda, ali še prezgodaj pride, še se pokesa teh poti . . .

„Urno, Valentin, urno!“ veli graščak in pogleda plamteč brodnika; neugnano udari rjavec s kopitom. Valentin prime za vrv. Čez zelene valove plava polahkoma brod, brodnik nategne usta v stran.

„Oj, gospod . . . Godilo se vam bo kakor meni z mojo Marjeto . . .“

„Kako?“ vpraša raztreseno Angelik. Pojo ptice, blesti rosa, in on hiti k Martini, k preljubljeni. In Soča šumi, drevje šepeče in ptice pojo le: Martina, o Martina . . . Vsa krasota pomladnega jutra ob Soči je le spev na Martinino lepoto, na Angelikovo srečo. Kaj se meni Angelik za brodarja! . . .

„Tako-le, gospod. Štimala me je — pa ti pride lep bubec, Blažetov Mene iz Čepovana, pravi, da ima suhoto, brajde na Ogorskem — pa z Bogom Valentin . . . Marjeta je v Čepovanu, ima štacunco, Valentin brodari . . .“

Angelik pogleda brodnika, se nasmehne. Ni čuda, če se je poigralo objestno dekle z bebcem — toda ž njim, z lepim Kamenskim, se ne poigra Martina . . . Pa brodnik bebec razume graščakov smeh, rdečica mu zalije rumeno lice, v jezi se mu zapleta jezik, ko hiti:

„Tudi vas bo pustila, gospod, pa vas bo . . . Na slabe ljudi se ste namerili — mati ni bila nič prida, oče je . . .“

Pa Angelik ne sliši več. Že je poletel mimo skal, skozi gruče dreves ob Sočinem visokem bregu — že je na cesti, že dirja proti Gorici. Oblak prahu se dviga za jezdecem, dolga konjeva griva vihra. Zadržan postoji romar, se ozira v jezdeca. Otožno pogleda jezdec romarja, prezir in usmiljenje zakrožita ustni v ironičen usmev.

Vedno ista pesem na solkanski cesti. Skozi prah, po dolgi poti, se trudi ta nespametni narod do svojega malika. Tudi on je romal nekdanj ob strani matere, se klanjal nebeški Kraljici . . . Zdaj roma, se klanja Angelik drugi . . . Tiha, blažena je bila sreča, ki je lila iz oči Kraljice na Gori. Tam je umolknila želja, se umirilo srce. Iz Martininih oči seva plamen, ki peče, boli. Tega plamena ne pogasijo materine, ne sestrine solze, ne ohlade ga otožni pogledi zaročenke Elvire, ne ugonobe ga očitanja gospe Vidonijeve.

„Pridite k nam,“ je bila rekla Martina in on je hitel kakor duša v raj. Sprejela ga je kot starega znanca. Laskavo, kot zaželjenega, pričakovanega, so ga pozdravili njeni roditelji. Martinine matere lice je nosilo sled naglo uvele lepote, močnih strasti, ki so gorele še zdaj iz očesa, črnega kot noč. Morda je bilo res, kar so govorili o njej . . . Še sedaj je tekmovala s hčerko v koketovanju, nosila drage

toalette, se dičila s dragulji, mazala in barvala. Njen soprog je bil prikupljive zunanosti, gladkega vedenja. Vendar mu je begalo oko v prijateljskem razgovoru nakrat nemirno okrog. Kakor da pričakuje, da pride vsak hip kdo skozi vrata in prinese neugodno novico . . . Živeli so Colletijevi razsipno. Gotovo so imeli veliko premoženja. Colleti se je vozil v belem samodrču, govoril o svojih spekulacijah, o borznih papirjih. Gospa se je lišpala, sprejemala in vračala obiske. Martina, roditeljev razvajena ljubimka, je živela po lastnem razumu in volji. Zelo nadarjena, se je naučila igrati vsake stvari, pa je pustila tudi najresnejšo stvar kakor otrok igračo, kadar se je naveliča. Mati jo je naučila, da je za dekleta najvažnejša stvar lepota. Lepotica dobi lahko bogatega moža, hodi na zabave, veselo živi. Nelepe deklice naj si belijo glave z učenjem, kvarijo nežno polt v kuhinji, roke pri delu. Martina, lahkoživi pisani metuljček, si ni ubijala glavice z vprašanji, ki so mučila blede, resno Elviro. Lepotičiti se, skakati po vrtu in hiši, koketovati z mimoidočimi, nagajati zaljubljenim dijakom, to so bila njena glavna dnevna opravila. Prihodnost je ni skrbela. Ko je nosila še kratko krilce, ji je bila že obljubila mati, da dobi bogatega ženina. Z otročjo naivnostjo je povedala Martina to Angeliku, ko se je začudil, da se dekle ne bavi z ničemer koristnim. Osuplo ga je pogledala, ko je rekel, da morajo baš bogati ljudje zelo dosti vedeti in znati. Tega ni umela. Čitala je pač kak roman, šla v opero, gledišče. Pela, deklamovala je po cele dni, imela čuvstvo za lepo, pa ni poznala pravega zmisla, teženja življenju. V samostanski šoli je dobila versko podlago — a na tisti je zidala njena mati, ocvetela lahkoživka, poslopje svojih naziranj. Prve dni je zapazil Angelik napake Martinine vzgoje. Kako drugače je bila vzgojena Rozika! Sovražil je samostane, pobožno licemerstvo, brezmejno brezsmiselnost. A tu, pri Martini, ga je porazilo pomanjkanje načel, jasnosti teženj. Toda ni dolgo mislil Angelik na Martinine napake. Opojila ga je s sladkim usmevom, vročim pogledom. Mladi graščak je postal suženj doslej neznanemu čuvstvu. Z neodoljivo silo je vihrala moč prve ljubezni po njem, otemnel je razum, oslabela volja. Vsak večer se je namenil, da ne pojde več v nevarno bližino, vsako noč je čakal težko dneva, da poletí do čarobne. Včasih ga je užalila kaka frivolna beseda, včasih ga je razveselilo neko teženje po višjem, ki je odmevalo iz Martininih ostroumnih opazk. Vse njene besede so se zdele zaljubljenecu odsvit nenavadnega uma, goreče duše, močne volje. Kaj je Elvira, tiha, pokorna materina sužnja — proti odločni, strastni Martini. Martina, ona sama bi bila prava družica Angeliku, treba le, da jo vzgoji za sebe, za svojo

misel . . . Krasno bo življenje . . . V burnem toku je plula kri k Angelikovem srcu, kadar je mislil na prihodnost, ki ne bo, ne more biti — brez Martine. Zdaj je razumel zakon. Naravna želja dveh ljubečih src je, da ostaneta za vedno skupaj, da se podpirata, togujeta, veselita zaeno. Preproste duše si žele celo, da bi se združile onkraj groba. Nič ni tam nego temno brezdno. Zato je treba ljubiti, živeti tukaj. Kako urediti razmerje do Martine, na to ni mislil Angelik, vedel je le, da ne more biti brez nje, brez pesmi življenja, sreče. Moška čast, sestrina sreča, materine želje, dolžnosti do doma, vse je utonilo v brezdanih Martininih očeh. Ob njenem smehu je zaspal celo črv nemira v duši. Resnica — ni je več iskal. Resnica je uživanje mladosti.

Kmalu po Angelikovem prihodu so praznovali njegovo zaroko z Elviro. Materi sta žareli, Rozika se je solzila, nevesta je bila mrzla, ženin raztresen. Salle, duhoviti Angelikov gost, je zabaval nevesto . . . V listih je bila oznanjena zaroka z velikimi črkami, gospa Vidonijeva se je vozila zmagovalno po Gorici, prihajala oblastno v grad. Tapetniki so merili grajske sobe, ženski svet se je posvetoval, kako naj bo opremljena ta ali ona soba, kje naj stoji to in ono.

Pa vse tiste, od gospe Vidonijeve tako tenko napeljene niti, so se trgale . . . Hiteli sta materi, vezali, trdili, toda — — Z zaničevanjem so govorili o Martininih roditeljih, o deklici sami. Planil je pokoncu — pokončal bi svet radi ljubljene, a mati je dejala solzna:

„Kesal se boš, Angelik . . . Daj Bog, da ne prepozno.“ Molčal je, da ne žali matere, in pohajal je k Martini. Tam so ga objemale bele roke, tam je zvenel razkošni smeh, donela vesela pesem.

Mati nima sreče z nevestami. Še otroku mu je bila odločila Ivanko, hčerko materine sorodnice v devetem kolenu. Bleda, simpatična teta Brigita je

umrla, umrl tudi otrok. Njeno imetje je prišlo zakonitim potom v Martinine roke. Smešno, da govori mati, si domišljuje o zločinu, misli toliko na deklico najdenko. Tudi Angeliku se smili deklica, ki nima roda ne doma, toda kaj mu hoče blede otrok!

Majnik je. V nežno zelenje, belo cvetje se je zagnila Kostanjevica. V belem cvetju dehte kostanji ob Soči, po drevoredih. Glasno pojo škrjančki, kosi in voge, kukavica se oglašča, veverica skače od drevesa do drevesa. V belem cvetju, v vencu rož, leži Gorica. Marmorna letovišča sanjajo za visokimi cipresami, trta ovija hiše in polja, cvetoče drevje obeta sočnega sadu.

Romar, ki prideš iz pustih, mrzlih krajin, meniš pač, da stanuje pod krilom Svete gore sama sreča, meniš da kraljujeta pod mehkim podnebjem zdravje in mladost, meniš da je ubegla smrt pred žarom južnega solnca, da se je skrila žalost v mrzle megle tvoje domačije. Ne motiš se, romar. Tu je lepota, radost. A ta predivni kraj ne služi s svojo lepoto prestolu tvoje Kraljice, ta kraj je le okvir k prelestni sliki moje boginje, moje sreče. Biserov si želi moja gospa, da si ovije prelestni vrat, da zasije v novi lepoti. Martina, za tebe prebrodim morja, prehodim svet. Biserov in draguljev ti prinesem, na zlat prestol te posadim, nakitim, da boš žarela kakor zarja, ti kraljica mojega srca . . .

Ah, tu je dom moje vile . . . Zaprta so okna, vrata, grozita marmorna leva, branita cipresi. Kje si, Martina, črnooka deklica mladega jutra? Biserov si želiš — glej, vrt in polje bleste od biserov. Željne, da vidijo svojo kraljico, odpirajo cvetke pestra očesca, vzduh je svež, poln ljubezni. Pridi moja žarnooka ljubljena, pridi, raduj se lepote majnikovega jutra . . . Rahlo zamirajo tam daleč glasovi zvonov, zamira pesem ljubezni, pridi Martina!

(Dalje.)

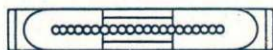

Žalostna misel.

Zložil Sobjeslav.

Kadar po zatonu
vse nebo žari,
žalostna se v duši
misel mi rodi:

Ko večer življenja
leže na oko,
kdo oslajal meni
dni poslednje bo? . . .

Književnost.

Ksaver Meško: **Na Poljani**. Knezova knjižnica, XIV. — Ko sem prečital letošnji zvezek Knezove knjižnice, se mi je utrdilo prepričanje, da Meško zapravlja svoje moči v sentimentalno-bolestnih črticah majhnega obsega in neznatne vsebine, a da jih obrestonosno nalaga v večjih spisih, ki jim zamisli realno vsebino. Sicer je pa tudi v tem spisu jasno izražena Meškova individualnost: njegov bujni slog, polni tok besedi, nenavadne a ne neprijetne metafore, nepričakovane analogije, obilica sinonimnih izrazov, poosebljenje abstraktnih pojmov, snovanje primer, ki se pleto dalje nego zahteva „tertium comparationis“, kar spominja na Homerove primere, inverzija v besedosledju, ki se tuintam zdi nekoliko prisiljena, predvsem pa tisti sentimentalni osnovni ton, ki je lasten samo Mešku — to so znaki, ki tudi v tem spisu označujejo Meška.

Meško zna z mogočno besedo opisati žalostne utripljeje človeškega srca; živo zadene njegova beseda, opisujoča materinsko žalost stare kovačice ali žalostno a zaslužno usodo Trate. Par mest je tako elegičnih, da se tudi bravca „z mogočno roko“ prime tista bolest. Zunanje dogodke Meško včasih le namigne; zato pa se zelo dolgo mudi pri opisovanju vtiskov, ki jih ti dogodki napravijo na posamezne osebe ali na pisatelja samega. Iz svojega duševnega razpoloženja zasnuje celo povest; to prenatanko seciranje čuvstev postane bravcu skoro mučno, ker mora vedno paziti, da loči, kje se konča odmev duševne dispozicije in kje se pričinja realni dogodek. Preobčutnim ljudem je Meškova sentimentalnost nevarna.

Ljudje na Poljani so pisatelju predstavitelji domovine. Nekateri je ne ljubijo, ker se jim zdi, da jim ni mati, ampak mačeha, jo zapusté in gredo v tujino; a tudi tam niso srečni, kajti tu spoznajo, da jim je tujina tuja, da jih ne pozna; domovina jih vleče nazaj, v domovini najdejo zopet uteho svojemu hrepenenju. Mnogo pa jih tujina pokvari, odtuji dragim srcem in uniči. A v domovini mnogi zato ne najdejo sreče, ker ne najdejo ljubečih, prijateljskih src. Trata — simbol domovine — se bliža propadu, ker ni v njej miru, sloge, ljubezni. Šele ljubezen do rodne zemlje jo reši pogina. Pa tudi onim, ki ljubijo domačo grudo in domače ljudi — Ivan —, zemlja ne nudi mnogo užitka, pač pa zahteva od njih mnogo skrbi in truda; a vkljub težkemu življenju so srečni, ker se trudijo za ljubljene in ljubeče, ker jih podpira ljubezen. — Menda se ne motimo, če trdimo, da je spis „Na Poljani“ alegorija pisateljeve domovinske ljubezni. Ali pomeni Trata naše politične prepire? Ali pa se je hotel Meško s to povestjo spustiti v socialno vprašanje? Zdi se. Izseljevanje je gotovo za naše ljudstvo na deželi najbolj usodepolno poglavje socialnega vprašanja. Meško opisuje dobre in slabe strani izseljevanja v tujino; malo jih je, ki najdejo res pravo srečo na tujem. Žalostna skušnjava uči, da naši ljudje zgubé v tujini moralno in fizično energijo. Ali je Amerika sreča za naše ljudstvo?

Naši pisatelji imajo v socialnih pojavih, ki se javljajo pri nas, mnogo hvaležne tvarine. Ko bi se

Meško ne dal tako obvladati čuvstvom, ko bi se bolj krotil, bi bila ta knjiga za naše ljudstvo zelo dobra. Zakaj gre naša takozvana „moderna“ literarna struja mimo naroda, ne da bi se ga dotaknila? Ker ni zdrava in naravna, ker je nekaj prisiljenega, nervoznega, izraz bolnega čuvstvovanja, onemogle energije. Naše ljudstvo je zdravo, krepko, čvrsto in hoče tudi take hrane. Menite li, da naš narod razume Meška? Se vam li zdi škoda, če ga ne?

Meško in Cankar — dva predstavitelja naše moderne. Nad Cankarjem smo obupali; Cankar kot literat je „kakor kamen, ki pade v vodo in pada, da se pogrezne v blatnem dnu.“ Mešku pa želimo, naj bi njegova poezija „močna v razcveteli svoji mladosti govorila močnim, krepkim srcem. Ker bilo bi žalostno,

KNEZ FERDYNAND RADZIWIŁŁ Z ANTONINA
voditelj „Poljskega kola“ v nemški državni zbornici

če bi ne bilo živih med nami, katerih srca so sveža in močna, v katerih je radosti kakor kipeče vode v nikdar usahlem gorskem potoku.“ — m —

„Zabavna knjižnica.“ Izdala „Slovenska Matica“. XIX. zvezek. Uredil Josip Kostanjevec. — Ljubljana 1907. — Str. 223. — Če nas ne motijo vsa znamenja časa, tedaj bi dejali, da gre pri nas ena doba v zatone. To je doba potepuške romantike in samovoljne lirike v prozi; to je doba, ki je rodila komaj enega mojstra in tisoč posnemavcev. Še lansko leto je Cankar v „Zabavni knjižnici“ umoril in pokopal svojega Jakoba Nesreča in vsi drugi novelisti so nevede šli za njegovim pogrebom ter pili na žalostni osmini. Cankar sam je med njimi najstanovitnejši ali najtrdovratnejši, drugi pa so se polagoma iztreznili: letošnja „Matica“ nam je jasen dokaz, da

se struja subjektivizma preliva počasi v tok realistične umetnosti. Prehodna doba je tu, bliska se nov dan.

Ks. Meškova „Drama izza davnih dni“ je morda njegova najboljša novela. Meško sicer rad imponira s tekočim ritmom in zvenečo retoriko, a živih, resničnih ljudi ustvariti ni znal in ni mogel: najznačilnejša znamenja Cankarjeve dobe. V „Drami“ pa se je lotil zgodovinske snovi ter učinkuje le s preprosto, a tem veličastnejšo tragiko. Na vsak način je to za Meška jako značilno. Po dolgi stagnaciji zopet en korak razvoja, krepek, samozavesten korak. Z enim mahom se je otresel v tej noveli vse sentimentalne osladnosti in je popolnoma obvladal novelistično snov. Tako se nam je predstavil novi Meško in mi smo ga veseli. — Najbolj se je osamosvojil od vplivov zadnjega desetletja J. Regali. On ne piše v trenutni ekstazi, temuč premišljeno, skoro preračunano. Zato je njegova prva novela („Tilen Rekar“) mrzla, doktrinarna. Regali je hotel dokazati, da „mora

NESTOROV
STAREC

biti tudi ljubezen do ljubice le odsev ljubezni do občestva, ljubezen zaradi ljubezni same“ (19.), in je v ta namen sestavil par prizorov kot premise ter hitel k logičnemu zaključku. V zapletenem našem življenju pa je malo šolske logike in v noveli snuje le tiho, kakor za zastorom, samo večjemu očesu vidna. Tem topleje je pisana „Tratarjeva smrt“. Bajtar Tratar se peha za grunt in dom ter podleže. Regali je premislil in globoko občutil svoj predmet in ga obdelal s fino psihologijo in s krepko, točno dikcijo. — M. Pugelj si ne zna vedno srečno izbrati snovi in večkrat ga zapelje en sam značaj ali eno samo dejanje, da napiše novelo. Tako je osredotočil v „Kapeli sv. Florijana“ vso svojo umetniško pozornost na karakteristiko Miha Vretenca, „ne bogve kako razboritega človeka“, ki se poteguje za kip in čast svetega Florijana ter konča v blaznici. A ker si je tako tesnosrčno omejil nalogo, obledi vsa novela ter se zdi pisana dolgovezno, brez ognja in strasti. Boljši je njegov „Žandar Stružnik“. Dasi je dejanje romantiško in malce neverjetno, je orisano živo in z nezlaganim čuvstvom. Pugelj ima še brez dvoma lepo umetniško pot pred seboj, in če se spodobi tiha želja, tedaj bi dejali, da je umetnikov poklic položiti v snov zlato težo vsebine, ki je nikjer ne nudi niti narava, niti življenje, temuč le umetnikova individualnost. Šele tedaj, ko umetnik s svojo osebnostjo žarko razsvetli predmet, tedaj govori vsaka beseda in vsak stavek v tisočera srca. — V. Levstik je še zvest tradicijam: Slovensko rodoljubje in debeli rodoljubi sovražijo své slovensko umetnost in nje svečenike, pa tudi obratno. Ana zapusti kiparja Krševana in se

proda bogatemu mesarju z zdravim, debelim licem, stolujočim na ogromnem, čokastem telesu. („Pigmalion“.) To je vse. Res izzveni novela harmonično in to je nje prednost pred mnogoštevilnimi izdelki te vrste; a nam se po tej in marsikateri drugi bridki skušnji vedno bolj dozdeva resničen izrek narodne modrosti: „Vsaka pesem je en čas lepa“, dasi mnogi naši rojaki nočejo spoznati te velike resnice. — „Sirota Jerica“ se seznanj s pijanim, zgubljenim študentom Adamom, s katerim smo se pa mi morali sedaj po sili že v stotič seznaniti, ker straši pod najrazličnejšimi imeni v premnogih črticah in novelah. Le v toliko se razlikuje od svojih znancev in sorodnikov, ker se umori v sobi s plinom — pri nas gotovo nov način samoumora, in Levstiku gre čast in priznanje, da ga je odkril. — C. Golar je objavil iz cikla „Gorenjske povesti“ dve noveleti. „Lenčica in zmaj“ je prelepa, naivna idila, dasi ne brez tehničnih napak. Golar je mojster, kadar opisuje slovensko vas in nje tiho poezijo; jako spretno je prepletel nežno povest mlade ljubezni z motivom narodne pravljice, dehteče z vonjem davnih časov in davne, junaške poezije. „Lovec Klemen“ je mnogo medlejši in zlasti tehnično zgrešen.

Taka je letošnja „Zabavna knjižnica“. Zdi se, kot bi veli iz nje topli dihi, ki še niso spomlad, a jo naveščajo. Morda vodi ta pot, ki je dozdej hodil po njej edini Finžgar v ponosni osamljenosti in jo je sedaj nastopila tudi mladina, do slovenskega romana, ki ga prejšnja doba ni mogla ustvariti. Morda je to pot do umetnosti, ki sveti v življenje kakor žarek božje previdnosti, vse smotrno urejujoče, vse ogreva-joče.

Franc Bregar.

„Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko.“ Uredil Anton Koblar. Letnik XVII. Ljubljana. Natisnila J. Blasnikova tiskarna 1907. Str. 180. — Zanesljiva zgodovina je mogoča le na zanesljivi podlagi. Taka podlaga so prvotni viri kritično izčrpani in jasno urejeni. Kako naj bi spoznali natančno usodo kake dobe, če ni istodobnih virov? Torej je potrebno zasledovati najstarejše vire in na njihovem temelju graditi zgodovinsko poslopje. Dr. Josip Gruden je v zadnjem letniku „Izvestij Muzejskega društva za Kranjsko“ pričel izdajati plod svojih študij iz videmskih arhivov. Razprava se glasi: „Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem“ (str. 1—15, 53—65, 121—140). V prvem poglavju nam podaja pisma akvilejskega generalnega vikarja Jakoba Maraca, v drugem vizitacijska poročila Pavla Bizancija in v tretjem vizitacijski zapisnik tega vizitatorja. Ta poglavja nam odkrivajo marsikatero zgodovinsko znamenitost iz protestantske dobe, zlasti od l. 1563.—1584. — Ivan Vrhovnik je priobčil dva članka: 1. „Iz dnevnika Blaža Blaznika“ (str. 15—32, 86—110), kjer nadaljuje že lani pričeti spis in objavlja Blaznikove črtice o istodobnih cerkvenih dogodkih in Blaznikove osebne opazke; 2. spis: „Francoski vojaki v trnovskem župnišču v Ljubljani“ (str. 148—152), popisuje težave, ki jih je imel trnovski župnik v francoski dobi l. 1805. in 1809. vsled prehranjevanja vojakov in vsled raznih davščin. — A. Aškerc je opozoril na francoskega generala Quedart (33—35), ki je bival v Ljubljani l. 1809., in v članku: „Obrtno stanje v Ljubljani l. 1809.“ našteva razne obrtne zadruge in njihove člane tega leta. — Leopold Podlogar je obelodanil dva članka: „Fran-

čiškani v Beli Krajini“ (35—38) in „Nemški viteški red v Beli Krajini“ (152—164), kjer pojasnjuje dva zanimiva odstavka iz belokranjske zgodovine. — Makso Pirnat razlaga „Zgodovinske napise v Idriji“ (71—86, 141—147) in dr. Fran Ilešič nas seznanja s „Kranjskimi dijaki na mariborski gimnaziji okoli l. 1825.“ (110—113). — Oddelek „Slovstvo“ ocenjuje knjige in spise zgodovinske vsebine, ki se ozirajo na slovenske dežele, „Mali zapisci“ pa prinašajo manjše zanimive zgodovinske drobce.

Poleg slovenskih „Izvestij“ izdaja „Muzejsko društvo“ še nemške „Mitteilungen des Musealvereines für Krain“. Letnik 1907 je prinesel tri obsirne razprave: Konrad Stefan: „Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studien-Bibliothek in Laibach“ (1—116), E.H. Schollmayer-Lichtenberg: „Wasserversorgung im Karstgebiete“ (117—160), prof. Franc Komatar pa je nadaljeval (161—245) izdajanje registov listin turjaške graščine v spisu: „Das Schloßarchiv in Auersperg“.

To in ono.

Slovensko gledišče.

Iz modernih igralcev, ki ne poznajo klasike in romantike, napravi spoznanje sedanjega degeneriranega slovstva pritlikavce, ki obupavajo, jokajo in pobešajo glave, kakor zamorjena cvetka — če se je pa stara šola rutine in poze spojila s psihološkimi študijami moderne, pa rodi ravno to spoznanje, kakor vidimo pri obeh Borštnikih — krepke individualnosti. Na primer, kadar govori o smrti: kakor blisk zasije — zlasti v sedanjih kreacijah Borštnikove — iz njenih besedi pogum in up, da, ponos zveni iz takih stavkov, tako da si človek mora misliti: Smrt je ni uničila in potrla, samo rešila jo je. Ona govori: tiho in glasno, ostro in topo, resignirano, božajoče in strastno, temno in jasno, mrzlo in gorko, vriskajoče veselja in napol mrtvo žalosti. In te nianse zbere dostikrat v eno samo sceno. Tej šoli umetnosti pa doda še azur individualnosti: tako, da nas naravnost sili za sabo. — Marsikdo drugi nas samo vabi, ona nas mora, da ji sledimo.

Kreirala je v svojem 25 letnem umetniškem delovanju tristo vlog. Posebne uspehe je imela med drugimi kot Fedora (Sardou), Desdemona (Shakespeare), Maria Stuart (Schiller), Julija (Shakespeare), Antigona (Sophokles), Lady Rutland (Laube), Judit (Gutzkow), kraljica Ana (Scribe), Isabela (Calderson), Porcija (Shakespeare), Nenela (Giacosa), Helena (Przybyszewski), Dama s kamelijami (Dumas), Nora (Ibsen), Saloma (Sudermann), Magda (Sudermann), gospica Julija (Strindberg), Novella d'Andrea (Fulda) itd. To so le najvažnejše in najboljše kreirane njene vloge. Za jubilej si je izbrala Noro; počasi prihaja iz erotične stroke h karakterjem, največja pa je v vlogah, kjer spaja to dvoje. — Njena prava vloga pa je moderna, senzitivna žena in demonski tipi — in pa, kar se ne zgodi tako kmalu — strogo klasični reper-toar, ki ga igra s potezami moderne. Njena Stuart in Antigona sta moderni ženi, ki pa vendar ne izgubita svojega klasičnega dostojanstva. — Umetnost in tisti, ki jim ni za igravce, ki „trgajo kulise“, si žele, da bi tudi še v prihodnje ostala pri nas.

Zofija Turk je nastopila prvič 10. decembra 1882 v vlogi Jelice (Šolski nadzornik) na odru ljubljanske čitalnice. Potem je igrala nekaj časa v Ljubljani, nato je šla v Zagreb, bila v Sofiji in je letos zopet v Ljubljani. Igrala je v češkem, bolgarskem, hrvaškem in slovenskem jeziku. Na Dunaju se je učila klasične nemščine in visokonemške izgovarjave, ker je nekaj časa mislila iti k nemškemu odru. — Pridela si je umetniško ime Zvonarjeva, ko se je pa poročila 12. av-

gusta 1889. z Ignacijem Borštnikom se je imenovala kot umetnica Borštnik-Zvonarjeva.

Druga zvezda glediške umetnosti je g. Ignacij Borštnik. Kar je Berolincem Rittner, in Dunaju Kainz, to je nam Borštnik. Brez pretiravanja: velik umetnik. Superlativi o njem niso fraze, kot običajno, če se piše o tem in onem; on zasluži superlative in jih tudi — vživa. Fian in Borštnik sta stebra hrvaške drame v Zagrebu. Njegov pravi delokrog je naturalizem na odru. V tej novi stroki mu ne najdeš kmalu enakega.

Moderna teza Hermana Bahra: „Mi nimamo drugih postav, kakor resnico, kot jo vsak sam občuti, — in tej resnici služimo“ je postala parola igravcev zadnjega desetletja. In Borštnik jo tudi pozna in se ravna po njej — do pičice nam poda življenje tako, kakršno je — niti ene kretnje ne idealizira, niti enega pogleda ne brzda — kakor stoji pisano v knjigi življenja, tako igra; če so besede kri, jim ne izmije krvavega sledu, — zakaj kot verist v umetnosti ne pozna niti teatralike, niti patosa, niti deklamacije — samo sebe in svojo vlogo, v katero se, če se ne čuje banalno, „zajé“, kajti „uživi“ pove premalo.

Kompliciranost značajev, ki jih on ustvarja, drznost in globina problema, ki ga skuša v vlogi rešiti in razvozlati, njegova umetnost, ki se navidezno za občinstvo niti ne meni ne, in ki živi le na odru, kot bi bila v sobi, kjer ni poslušavcev: vse to nam veva spoštovanje pred umetnikom-Borštnikom in ljubezen do človeka-Borštnika. — Sveti strah pred vlogo, pred delom pesniškega genija, mu pokaže meje njegovega poklica, ki se ne smejo raztegniti preširno — a mu zopet pove, da on kot igravec ne sme poznati stavljenih mej, ker sam ustvarja . . .

Ignacij Borštnik je rojen v Cerkljah na Gorenjskem 11. julija 1853. Šolal se je v dunajskem konservatoriju. 31. julija 1884 je prevzel artistsko vodstvo, režijo in dramatično šolo, kjer je deloval 11 let. Maja 1894 je sprejel po dr. Miletiću angagement v Zagrebu, kjer deluje še sedaj. Angažiran je bil na gostovanju kot Loris Spanora (Fedora) in državni odvetnik (Valentska svatba). Danes je za Fianom prva moč hrvaškega gledišča v Zagrebu.

Mirno pride na oder, govori kot bi sedel za mizo s svojimi prijatelji, njegov nizki bas zadoni po gledišču — skoro bi ga ne poznal, zakaj stil v njegovi toaleti in fina maska sta njegova specialiteta — in to dvoje ga dela na prvi hip za tujca. Pa takoj veš, kdo da govori z odra. Oko se mu zaikri, temperament in jeza mu zapovesta, da malce udari z nogo po deskah, in potem vemo, da je začel Borštnik

igrati. Modulacija njegovega glasu ni šablonska in ne tehniško priučena — ni govornik, kot Kačug, ki pove eno stran dolg monolog v eni sapi in pri tem spravi vse nianse in vso tehniko na dan — in vendar je toli naravna in varirana. „V enakem slučaju bi jaz ravnal ravno tako in ravno tako bi govoril,“ si misliš, ko čuješ Borštnika. In če zna kdo igrati tako, da nam izvabi tako naivno mnenje, je to višek umetnosti. Gestikulira malo, samo tam, kjer bi storil to tudi, če ne bi bil na odru, ampak doma, med štirimi stenami.

Ta njegova neprisiljena igra pa je prenasličena z mirom, kot ga, odkrito rečem, še nisem nikjer in pri nikomer videl. On je mož, ki je v njem vse mirno, vse vležano, vse pre-mišljeno; nič burnega, kar bi nam rodilo v srcu spoznanje,

stavek, ki izraža njegovo nesrečo, in vsi vemo, da je zapodil od sebe sentimentalnost in jokavost in da se je vzbudil v njem zopet mož. Mimika sicer izraža boleost, a glas nam pove, da mož ne joka.

Ali kako predstavlja obup in kes nad sabo in jezo nad drugimi! Mirno, čisto miren je — samo tiho govori, prvi zlog besede naglasi bolj, konec besede pa samo dihne. Stavke tedaj trga. Na obrazu se ne premakne niti ena sama mišica. Nihče ne vidi njegovega notranjega boja. Niti sicer toli karakterističnega tresenja glasu ne opazimo, kot pred smrtjo, saj umira v njem sreča — obupan je. Nakrat pa se zagrizne v spodnje ustne, samo v polovico, druga polovica pa je prosta. Zobje se zajedo v meso. Stresne z glavo, kot

NEZGODA NA POTU

JOŽEF BRANDT

da igravec ni vseskozi dozorel. To je pa rodilo petindvajsetletno življenje med nervoznimi ljudmi in med zavistnimi igravci. Kakor gnev pred njimi preveva njegova beseda — ne briga se za druge, nikdar noče biti ne prvi in ne edini, in kakor solnce žari na odru, pozna se mu, da stopa iz vrst drugih sam in da fascinira s svojo osebnostjo.

Če pa doseže igravec to, da fascinira na odru, potem vemo, da je močnejši, kot smo pa mi. In poštenjak priznava to nadmoč drugega nad sabo. Kakor bič voznikov, ki pokne pod noč in se ga sliši daleč na okoli, je Borštnikova osebnost. Zdi se nam, kot bi zvezda na obzorju od strahu in začudenja stresla svojo zlato krono. Kot mož igra in ta „mož“ je sila njegove umetnosti. Na primer: On ljubi in ve, da ni ljubljen; tedaj stisne roko v pest in malce se mu treso ustne — trepalnice se mu skrčijo in jasno in mirno reče

bi ukrotil jok, ki mu sili v oko — pade na stol, si zakrije obraz z roko in glasno, s povzdignjenim glasom pove, kar ga teži. Brez ironije in jeze nad onimi, ki so ga spravili v gorje. Kot govornik je povedal glasno, kar ga teži, — sedaj je priznal, — in oprostil si je dušo. Mir se naseli zopet vanj. Pogled v stran naj velja kot kazen njegovim sovražnikom. Samo en pogled ima za one druge, — potem pa živi zopet sam sebi in sam zase. Hitro se vzravna in ponosno odide kot mož, ki ga je premagalo življenje, a ki si ne prizna, da je premagan, ker je oprostil svojo dušo — življenja.

Še en moment se mi zdi pri njem karakterističen: spomin na pretekle čase. Tedaj zadivja v njem vse, kakor vihar, kadar prihruje nad mlado naravo, bliski švigajo iz oči, obraz se smehlja ali joka — pa vse to le trenutno. Takoj zopet se spomni, da živé le ženske preteklosti — mož

živi za danes in za bodočnost. In spomin izgine, naj bo že sladak ali grenak. — Pač pa preveva vsako besedo skrb za bodočnost — pa nikdar ne pokaže, da so mu oblaki, ki zakrivajo prihodnjo uro, skrb in tuga, — le nekak pomožen akord je to h glavnemu akordu.

Ignacij Borštnik je eden onih redkih umetnikov, ki združujejo naravno nadarjenost s študijem in resnično inteligenco. Zato so njegove vloge dvojna umetnost: umetnost njegove individualnosti in umetnost poglobljenja v psihologijo raznih duševnih pojavov. On stavi za vsako svojo kreacijo diagnozo, kot zdravnik za bolezen. Preiskuje natančno vse, kar je simptomatično ali tipično zbere, in niti, ki jih ni našel, vzame iz svoje duše, jih pridá in nam ustvari človeka iz mesa in krvi.

V glavnih potezah sem očrtal Borštnikovo delovanje — a samo v glavnih črtah — to naj je nekakšen okvir; razpeto platno je porisano samo s kredo. V 14 letih svojega delovanja v Zagrebu je kreiral 200 vlog. — Najvažnejše Borštnikove kreacije so: Armand (Dama s kamelijami), Napoleon (Madame Sans Gêne), Kasij (Julij Cezar); Hamlet, Tartuffe in Kean so stvari njegove umetnosti, Stockmann (Sovražnik svojega naroda), Krosut (Antigona), Alba (Egmont), Rihard (Rihard III.), Jago (Otelo), Nikita (Moč teme), Shylok (Beneški trgovec), voznik Heušel, Dr. Weisse (Sodome propast), Neron (V znamenju križa), Satin (Na dnu), Gustav (Strindberg, Upnik), Flam (Roza Berndt); sploh pa je igral vse večje Ibsenove, Hauptmannove, Sudermannove, Strindbergove in d'Annuncijeve vloge.

V Ljubljani je gostoval kot Flam v Hauptmannovi Roza Berndt . .

* * *

Na koncu sem; težko je pisati eseje o umetnosti, še težje pa študije o umetnikih. Zakaj še sami sebe

komaj poznamo, kako naj proučimo druge, ki jih jedva poznamo — in še to povečini s pozornice. Hotel sem le slovensko javnost opozoriti na to, da imamo dvojico umetnikov, ki bi jih tudi največji kulturni narodi vedeli ceniti.

Če bi se stalno naselila v Ljubljani, potem bi se lahko naše gledišče dvignilo na doslej samo dostikrat razmotreno, a nikdar še doseženo višino. A pač velja tudi o njih beseda Oskar Wildeja: „Vsakdo se narodi kot kralj, in večina jih umre v pregnanstvu — kakor marsikak kralj.“ A. Robida.

* * *

Viktor Parma: „Nečak“. Opereta v treh dejanjih. Besedilo spisal Friderik Hirsch. Premiera 3. decembra. Reprizi 15. in 17. decembra.

Po preteku dveh let smo čuli zopet enkrat izvirno slovensko opereto. Pravzaprav je prišel „Nečak“ v Ljubljano preko Zagreba, kjer so ga uprizorili že prej pod naslovom: „Lokavi služnik“. Original libreta je pa nemški: „Der Stammhalter“. Kdor je vaje lahke operetne glasbene literature, ta ve, da mora le prevečkrat za par lepih muzikalnih točk

poslušati cele metre največje budalosti. — In isto se nam godi v „Nečaku“. — Sicer je dobil „Stammhalter“ na Dunaju prvo nagrado, a odkrito rečeno: škoda Parme za tako besedilo. — Leharjeva „Vesela vdova“ je v tem oziru tudi precej, no recimo, negativna, in znana je umetnost Viktor Leonovega besedila, — a če primerjamo Leona z Hirschem, dobimo razmerje: sto proti eni. — Dejanje samo je zamenjava nečaka in postrežčka, ki nastopa v fraku. — Vse brez motiviranja, vse brez razlogov, brez vzrokov itd. Od operete ne zahteva nihče globokosti, toda plitvosti v taki meri tudi ne moremo prenašati. Najboljši „šlager“ je „spakedrano človeštvo“, po tem besednem dovtipu se naj presojuje vsi drugi, ki zaostajajo še dosti za tem — najboljšim. Uprizorila se je opereta pri nas tako, kot še, — brez pretiravanja, — nobena ne. — Od glavne vloge postrežčka, falsi-nečaka, nismo razumeli besede. — Prva subreta je omagovala pri g, njenega gis, a sploh slišali nismo, dasi ima v valčku briljantno izpeljan b. Edino dobri so bili epizodisti, Povhe in Molek, Dragutinovičeva in Danilo, — pa ti niso operetne moči. — Solisti pa — o joj! Res smilil se nam je Parma. — Občinstvo je vse vprek zabavljalo. — Da se je mogla ope-

SPLIT: VODNJAK

reta sploh četrtič dati, sta prišla Polakova in Gund iz Zagreba gostovat. To govori dovolj o kvaliteti domače zasede, ki je bila pri premieri slabša kot dobro aranžirana skušnja, ki bi ji moralo slediti najmanj še dvajset skušenj. In za to opereto so imeli nad trideset skušenj že itak.

Glasba sama je lahka, plesna in kupletska. — Parmovega intermezza iz „Ksenije“, lahkega ritma „Mladih vojakov“, ženskega zbora „Angelus“ iz „Amazonk“ bi iskali zaman v tem delu. Drugi žaner, druge zahteve. — Melodiosnosti pa najdemo dovolj v teh poskočnih ritmih, instrumentacija je jako fino izpeljana, mestoma je celo rafinirana. — Glavna vrlina „Nečaka“ je gracioznost in pa poskočna melodika. Slovenska pa ta opereta ni; — Strauß, Millöcker, Lehar, Ziehrer so prej vplivali na Parmo kakor pa slovenske melodije in narodni motiv. Zato najdemo tudi stare znance iz raznih dunajskih operet na posetih pri „Nečaku“. Pa to le za nekaj taktov . . . Omeniti moram lepo koncipirani in fino izpeljani valček in pa originalni kuplet (muzikalno seveda) v tretjem dejanju. Finale prvega dejanja (zbor s soli) pa je tako lep in tako umetniško zamišljen, da bi ne bil operi

v nečast. — Godba je uspela, libreto so kritike vse brez izjeme odklonile. Tako je Parma slovenski Strauß, ki nam je podal v plesnem genru že marsikaj lepega, — in upajmo, da nam poleg „Amaconk“ in „Nečaka“ poda kmalu zopet novo delo. Kot čujemo, piše sedaj novo opero: „Asra“. A. R.

* * *

„Daemon Venus“ je ime ciklu treh enodejank — „Mary“, „Velika laž“ in „Vampir“, ki so jih uprizorili 26. t. m. na slovenskem odru in ki jih je spisal Adolf Robida. Ti dramatiški poizkusi niso na odru uspeli in topot je okus občinstva zadel pravo. Ne smemo prezreti v prvi vrsti pisateljevih sujetov, ki se sučejo okoli zakonolomstva na tako nedelikatni in tudi brezobziren način, da morajo odbiti od sebe vsakega resnično umetniško čutečega človeka, naj bo potem, kar se problema samega tiče, tega ali onega nazarjanja. „Mary“ je pisatelj pojmoval kot „dramo histerične žene“, pa je namesto histerije orisal čisto vsakdanjo poltenost z naravno reakcijo nasičenosti in še to kolikor mogoče trivialno. Histerična žena nikoli ni zavestna lažnjivka, dočim Robidova „Mary“ formulira celo metafiziko zavestne lažnjivosti. Pa tudi bolniki imajo svojo logiko. Gospod pisatelj zajema svoje osebe iz gole načitane domišljije, zato mu tudi nebroj sceniških pripomočkov — grom, požar, plat zvona, bliski in neprestana godba za odrom — ne pomaga pri zapletanju in odgonetanju vseh mogočih nepsiholoških kombinacij. V „Veliki laži“, ki začetkoma posega nekoliko globlje, dasi se tudi to pokaže kot kopija problema „Gioconde“, zabrede pisatelj kmalu v karikaturu na vseh krajih in koncih. Josina poniževalna vdanost je ravnotako kot Maryna histeričnost psihološki nonsens, kakor sta tudi nemogoča brezobzirnost Reginina in cinizem Tipkarjev, ki celo filozofa v sodu, Diogena, postavlja v senco. Brez notranje umetniške potrebe odkazuje pisatelj v dejanju prostora prizorom, ki napravijo iz dramatiške skice umazano-sensualno podobico. „Vampir“ je še manj kot poizkus ter se s svojo nelogičnostjo in banalnimi barbarizmi, kar se jezika in misli tiče, sploh vsaki resni kritiki odteguje. Pisatelj ne zajema iz življenja, si življenjsko izkušnjo le domišlja in izmišlja, mesto živih značajev riše spominske tipe iz knjig, mixtacomposita iz Strindberga, Ibsena in Schnitzlerja, ki jih pa vse prekaša v pomanjkanju takta in fineze, kjer gre za gotove senčne strani življenja. Upajmo, da pisatelj še kdaj najde pravo pot!

Franc Terseglav.

☞☞☞

Koncert Dimitrija Agrenjeva Slavjanskega nam je podal lepo vrsto ruskih pesmi, ki so nas ogrele. Sicer zbor glede izbire točk ni na višini, tudi solisti niso kaj posebnega, a občudovanja je vredna tehnična izvežbanost zboru v piano-partijah, in taki basisti so neka posebnost, ki jo je vredno slišati. Slavjanski je pel staro pesem o Dobrini Nikitiču, o katerem ravnokar razpravlja v „Dom in Svetu“ g. Leopold Lenard, na kar opozarjamo poslušavce tega koncerta.

☞☞☞

Andrej Kmeť. Slovakom je 16. februarja umrl v Turčanskem Sv. Martinu v 67. letu svoje starosti imeniten mož, Andrej Kmeť, župnik v pokoju, zaslužni predsednik „Museálne slovenské spoločnosti“, ustanovnik katoliške gimnazije v Klášťovu in pisatelj. Navadno se trdi, da nihče ni nenadomestljiv; v več slučajih življenje potrjuje ta stavek. A o umrlem slovaškem rodoljubu in pisatelju A. Kmeťu se to ne

more trditi. A. Kmeť je za slovaški narod v resnici nenadomestljiv. S temi besedami je tudi označen njegov pomen za Slovake. Dolgo let v zakotju tihe slovaške vasi je deloval kakor mravlja, pečal se je z znanstvenim delom imajoč zmerom pred očmi edini idealno-čisti cilj: razširiti slavo slovaškega imena. V slovaškem žalostnem političnem položaju, v vedni borbi za kos kruha in za obstanek molčijo muze. Ni čuda potem, da je bil Andrej Kmeť dolga leta skoraj sam in sam s svojim težkim naporom. Ali njegovo neumorno delo je navsezadnje vendarle obrodilo sad. — A. Kmeť se je porodil v Bzenici v tekovskem okraju 19. novembra l. 1841. kot sin revnih starišev. Gimnazijske študije je dovršil v Banjski Štiavnici, bogoslovje v Ostrigonu. Takrat — v petdesetih in šestdesetih letih — se je poučevalo na Slovaškem povsod v nemškem jeziku. Bila je doba germanizacije. Šole so bile nemške, a vendar so bile boljše nego so sedaj, ker grof Leo Thun zlasti v prvih letih svojega ministrstva je skrbel za Slovake vsaj tako, da je na srednje šole v slovaških krajih pošiljal dobre učitelje, Čeha in Nemce, ki slovaških dijakov niso preganjali. Dijaki so se mogli brez strahu in javno vaditi v svojem materinskem jeziku. Slovaške krožke za negovanje slovaščine so imeli slovaški dijaki skoraj na vseh šolah. Tako so si tudi v ostrigonskem semenišču slovaški gojenci ustanovili l. 1862. „Slovenský oddiel cirkevnej literárnej školy“; v tem društvu so se slovaški bogoslovci vadili v materinskem jeziku in književnem delovanju. Andrej Kmeť je bil nekaj časa predsednik tega društva in že takrat je pisal članke za liste „Cyrill a Metod“ in „Vojtěch“. L. 1865. je bil Kmeť posvečen za duhovnika; poslali so ga za kaplana v Senohrad v hontskem okraju. Po štirih letih je postal upravitelj revne župnije v Krničovu, kjer je deloval do l. 1878. Gospodarski list „Obzor“ je takrat prinašal članke izpod peresa Kmeťova; v tem času je Kmeť spisal knjigo „Hospodár na Slovensku“. Izdajo je prevzela „Matica Slovenská“. Prvi zvezek je že bil natisnjen in pripravljen za razpošiljatev, ko so Mažari l. 1875. naenkrat Matico zatvorili. In v takem času, ko je bil na Slovaškem občutljiv nedostatek gospodarske izobrazbe, se ni smela izdati knjiga, ki je imela slovaško ljudstvo naučiti obdelovati njive, rediti živino itd. Poizkušalo se je na razne načine pri ministrstvu, da bi se smela Kmeťova nedolžna in koristna knjiga izdati — toda vse zastonj. „Hospodár na Slovensku“ je še sedaj pod ključem. Pri „Slovenski Matici“ je bil Kmeť člen odbora za izdajanje poljudnih spisov. Ljudska knjižnica v Budimpešti je izdala njegova spisa „Nový svet alebo čo nového ve svete“ (1871) in „Ako sa majú poklady kopat?“ Ko so bile slovaške gimnazije uničene in „Slovenska Matica“ zatvorjena, svetoval je Kmeť Slovakom v člankih objavljenih v „Nár. Novinah“: učimo se, študirajmo! In sam se je marljivo pečal najprej z botaniko, zlasti ko je bil župnik v Prenčovu pri Banjski Štiavnici. Izmed književnih spisov te stroke navajamo „Niektore odchýlky u rastlin“ in „Floristom slovenským“. Poleg botanike je študiral arheologijo. Največje zasluge ima Kmeť za ustanovitev „Museálne slovenské spoločnosti“, kateri je daroval vso svojo veliko arheološko in botaniško zbirko. Njegovi spisi arheološki so: „Veleba Sitna“, „O výšivkách a čipkách v Honte“, „Krupinske bralce“, „Náhrobky kamenné v hrobitove prešovskem“. L. 1906. je Kmeť šel v pokoj in je stanoval v Turčanskem Sv. Martinu. V novembru preteklega leta je zbolel in dne 18. februarja so ga Slovaki slovesno pokopali na turčanskem „cintorine“ (pokopališču). Vážna mu pamät! Fr. Št.

Jan Červenka. Smrt neusmiljeno kosi v vrstah čeških učenjakov in pisateljev. Pred kratkim je zopet umrl odlični pisatelj in pesnik Jan Červenka. V moški dobi 47 let je zapustil družbo literarnih in narodnih delavcev, v kateri si je

pridobil častno mesto. Jan Červenka se je porodil 3. aprila l. 1861. v Pragi; dovršil je gimnazijo v Kraljevem Gradcu, nakar je študiral pravo in po dovršenih izkušnjah je bil imenovan za mestnega uradnika na Kraljevih Vinogradih. Červenka je prvič književno nastopil l. 1879. v listu „Květy“ s prevodom pesni Fr. Coppéja in v „Lumíru“ z izvirnimi pesmimi in prevodi nekaterih španskih pesmi. Prvo zbirko svojih liričnih pesmi „Amoroso“ je Červenka izdal l. 1883. in ne dolgo potem so sledile zbirke „Ztišené vlny“ in „Písň Závašovy“. Nekatero „Písň Závašovy“ je virtuoz in glasbenik Friml uglasbil ter izdal v zalogi M. Urbánka v Pragi. Svoje novele in povestice je Červenka objavljaval v „Lumíru“ in v leposlovnih tednikih; izšle so pa tudi v posebnih zbirkah. Trajno umetniško ceneno ima zbirka novel „Dětské kartony“. Razen tega je umrlj izdal prevod španskih „Legend“ G. A. Becquera in spisal nekoliko dobrih dram.

Češki pesnik Fr. Táborský je 16. januarja dovršil petdeset let. Porodil se je l. 1858. v Bistrici pod Hostýnom na Moravskem. Književno je nastopil l. 1884. s knjigo „Basně“; osem let pozneje je izdal pesniško zbirko pod naslovom „Stara komedia“ in l. 1893. — „Melodie“. Po trinajstih letih (1906) je izdal zbirko „Hodinné touhy“. Poleg tega je spisal celo vrsto člankov o umetnosti in prevel velik del Lermontove poezije. V češki poeziji ima Táborský sicer skromno, a trajno mesto. Najboljše pesmi Táborskega so balade, zlasti tiste, ki sje v njih udaril na ljudsko struno.

Karel Klosterman, češki romanopisec, je obhajal svojo šestdesetletnico. Porodil se je 15. februarja l. 1848. v Haagu na Zgornjem Avstrijskem, študiral je na Dunaju medicino in je bil nekaj časa člen uredništvu lista „Wanderer“. Potoval je po severni in južni Franciji, Dalmaciji, Črni Gori, Srbkem in Ruskem. Na podlagi zasebnih študij je dosegel profesorsko službo na nemški realki v Plznju. Sedaj živi v Pragi v pokoju, ali njegovo pero nima pokoja. Nprestano piše češke romane, ki se odlikujejo po zdravem humorju. Zlasti češka Šumava je našla v Klostermanu navdušenega prijatelja. Njegovi romani, za katere črpa gradivo iz življenja šumavskih prebivavcev, n. pr. „Ze světa lesních samot“ — „V razi šumavském“ — „V srdci šumavských hvozdů“ so pravi biseri v češki romanski književnosti. Tudi daljši njegovi spisi „Za štěstím“ — „Domek v Polední ulici“ — „Hostinný dům“ — „Pan vrchní“ — „Kam spějí naše děti“ so kras njegove marljive literarne delavnosti. K. Klosterman je v vseh svojih romanih brez vseh narodnostnih in političnih aspiracij in nasprotij navdušen oznanovavec sprave in enakopravnosti češkega in nemškega prebivavstva na Šumavi.

Slavnost Purkyňova v Vratislavi. 11. januarja se je odkril v fiziološkem zavodu vratislavskem doprsni kip slavnega češkega fiziologa Jana E. Purkyně. — Purkyně je bil na vratislavsko univerzo poklican l. 1823. iz Prage in je v Vratislavi deloval 26 let na tamošnjem fiziološkem zavodu. Njegov spomin je vratislavska univerza imela zmirom v časti in 11. januarja je Purkyňov spomin proslavila z odkritjem njegovega doprsnega kipa. Purkyně je bil v Vratislavo po-

klican po prizadevanju Aleksandra Humboldta in pesnika Goetheja, ki je bil vsled Purkyňove disertacije o vidu za njega ves navdušen. Purkyňova predavanja se morejo z malimi izpremembami rabiti še sedaj navzlic temu, da se je takrat v ministrskem poročilu o Purkyňi trdilo, da ne zna dobro nemško. Šele l. 1839. je Purkině mogel v Vratislavi ustanoviti fiziološki zavod, prvi zavod te vrste na svetu.

05960

Naše slike. Še dve sliki prinašamo danes iz naših borb, ki jih je vojeval oče Radecki v Italiji. — Slike Kristusove razlaga spis g. Avg. Stegenška. — Kotorske utrdbe se dvigajo nad slavno Boko Kotorsko v črnogorske pečine ter obvladajo morski zaliv. — Iz novejšega ruskega slikarstva prinašamo dve sliki od Sierova in Lewitana, ki sta na razstavah pred kratkim zbujali večjo pozornost.

Knez Radziwiłł vodi v nemški državni zbornici Poljake. Ravnokar se je zopet ves svet zgrozil nad krivico, ki so

SPLIT: GLEDIŠČE

jo sklenili Prusi proti Poljakom z razlastitveno postavo. Sivolasi knez Radziwiłł, ki bi lahko stal na najodličnejših državnih mestih, ako bi zapustil svoj narod in se po zgledu marsikaterih drugih postavil v vrsto pruske birokracije, pa z moško odločnostjo brani pravice svojega naroda, in če ga tudi večina preglasuje, ve, da krivica ne more večno trpeti.

Josef Brandt je eden najboljših poljskih slikarjev. Živa in efektna je njegova kompozicija, snov jemlje iz življenja na stepi in iz bojnih prizorov.

8080

Pomota. Pomotoma sta se dva podpisa na slikah te številke zamenjala. Na str. 159., prvi stolpec, je: Glava Michelangelovega „Od mrtvih vstalega Kristusa“, na str. 156., drugi stolpec, pa: Rafaelov Kristus iz „Izpremenjenja“. Naj se to blagohotno popravi!

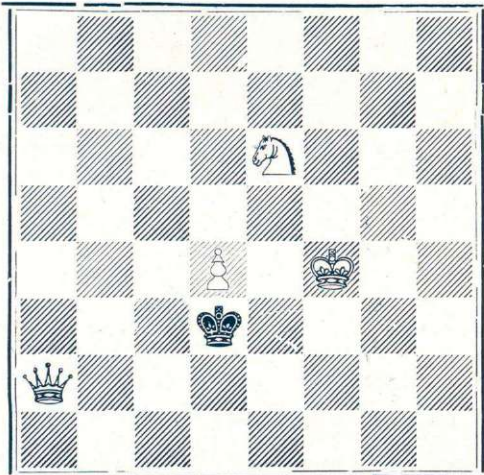

Š a h.

Prيرهja A. Uršič.

Naloga 330. A. Uršič.

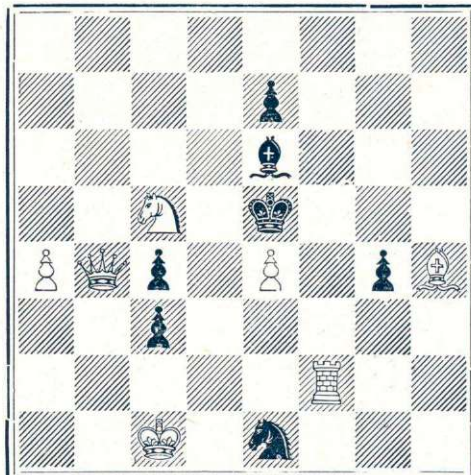
(Original.)

Mat v četrti potezi.

Naloga 331. Fr. Dedrle.

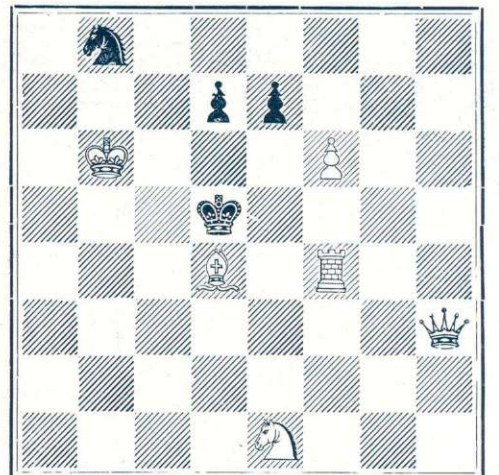
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 332. Vojteh Košek.

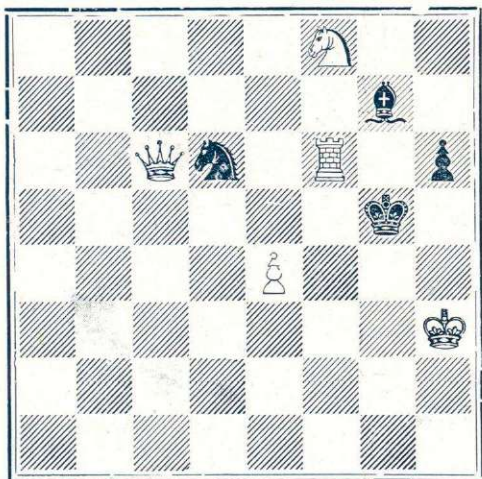
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 333. A. Uršič.

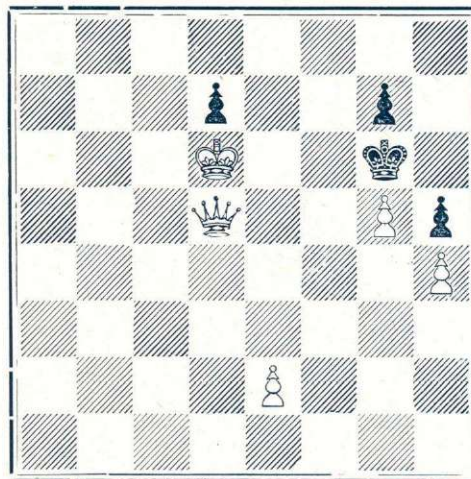
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 334. I. Berger

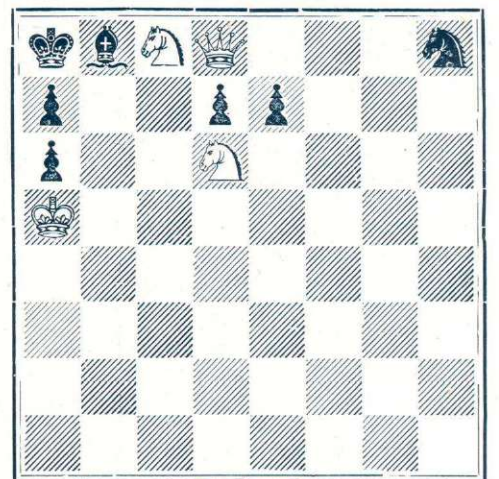
(Fremdenblatt.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 335. F. Williams.

(Diario Popular.)

Mat v drugi potezi.

C. Brügel & Sohn v Ansbachu sta zopet založila novi deli L. Bachmanna: „Schachjahrbuch 1907/II“ (2 marki) in „Schachmeister Pillsbury“ s podobo (2.50 marki) oboje lično vezano. Ime prireditelja samo že priporoča delo. Izšel bo „Schachjahrbuch“ samo v 1. zvezku; preostale naloge in končne igre izidejo v posebnem zvezku, kar je gotovo prav. Genialnega Američana Pillsburyja so Američani pozabili, Evropec mu je postavil s knjigo trajen in dostojen spomin, ker s tem je začrtana šahovska zgodovina preteklih dvanajstih let v Evropi in Ameriki (1893—1905). Pridružimo se tudi mi želji prireditelja, da nam kmalu vstane nov Pillsbury! Obojno delo priporočamo.

Razno. „Zlata Praha“ razpisuje mednarodni turnir za trozložne naloge do dne 30. aprila pod navadnimi pogoji. Cene 100, 60, 40, 20 kron. Dunajskemu mednarodnemu šahovskemu turnirju bo sledil tak v Pragi ob jubilejski razstavi 15. maja. Nagrade znašajo 13.800 kron. — Sloviti komponist Dr. Ant. Kvičala je umrl v Pragi 61 let star dne 20. januarja. Dr. Dobruský in Kvičala sta kot problemista očeta šahovske šole v Čehih. Svetovno znani šahovski mojster Mihael Čigorin je umrl dne 25. januarja v Lublinu 58 let star. Razvoj šahovskega življenja na Ruskem je s Čigorinom v najtesnejši zvezi. — Današnje naloge so kot „velikonočni pirhi“ lahkega sloga! Le urno nadnje: Doli ž njimi!

